

NEMZETKÖZI STATISZTIKAI FIGYELŐ

2022/4.

TARTALOMJEGYZÉK

DEMOGRÁFIA	4
RÓZSA GÁBOR: A női foglalkoztatottság összefüggése az első gyermek vállalásával Európában	5
RÓZSA GÁBOR: A munkanélküliség hatása a párok különválására Németországban és az Egyesült Királyságban	12
NÁDUDVARI ZOLTÁN: A németországi mikrocenzus lehetőségei és korlátai a menekültek háztartás- és lakásstruktúrájának értékelésére	18
TÁRSADALOM	24
HAJNAL BÉLA: A távmunka meghódította a világot	25
HOLKA LÁSZLÓ: Közlekedési-mobilitási statisztika	30
HOLKA LÁSZLÓ: A kerékpározás alakulása európai országokban 1990 óta	32
GAZDASÁG	36
NÁDUDVARI ZOLTÁN: A foglalkoztatottak szociális jogait erősítő bizottsági javaslat	37
NÁDUDVARI ZOLTÁN: A nemzetközi versenyképesség hatása az informális (árnyék-) gazdaságra	44
NÁDUDVARI ZOLTÁN: Összefüggés az infláció és a globális értéklánc nyomása, valamint a nemzetközi kereskedelem között	50

Alapító főszerkesztő

Rózsa Dávid

Főszerkesztő

Fülöp Ágnes

Társfőszerkesztő

Pásztor Angelika

Rovatszerkesztők

Holka László (Társadalom)

Nádudvari Zoltán (Gazdaság)

Rózsa Gábor (Demográfia)

Lapterv és tördelőszerkesztő

Csaba Tímea

Nemzetközi Statisztikai Figyelő

ISSN 2416-0814

Megjelenik évente négyszer

VIII. évfolyam 4. szám

Kiadó

Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár

Budapest II., Keleti Károly u. 5.

Felelős kiadó

Kálmán Rita

A szerkesztőség elérhetősége

Telefon: +36 (1) 345-6041

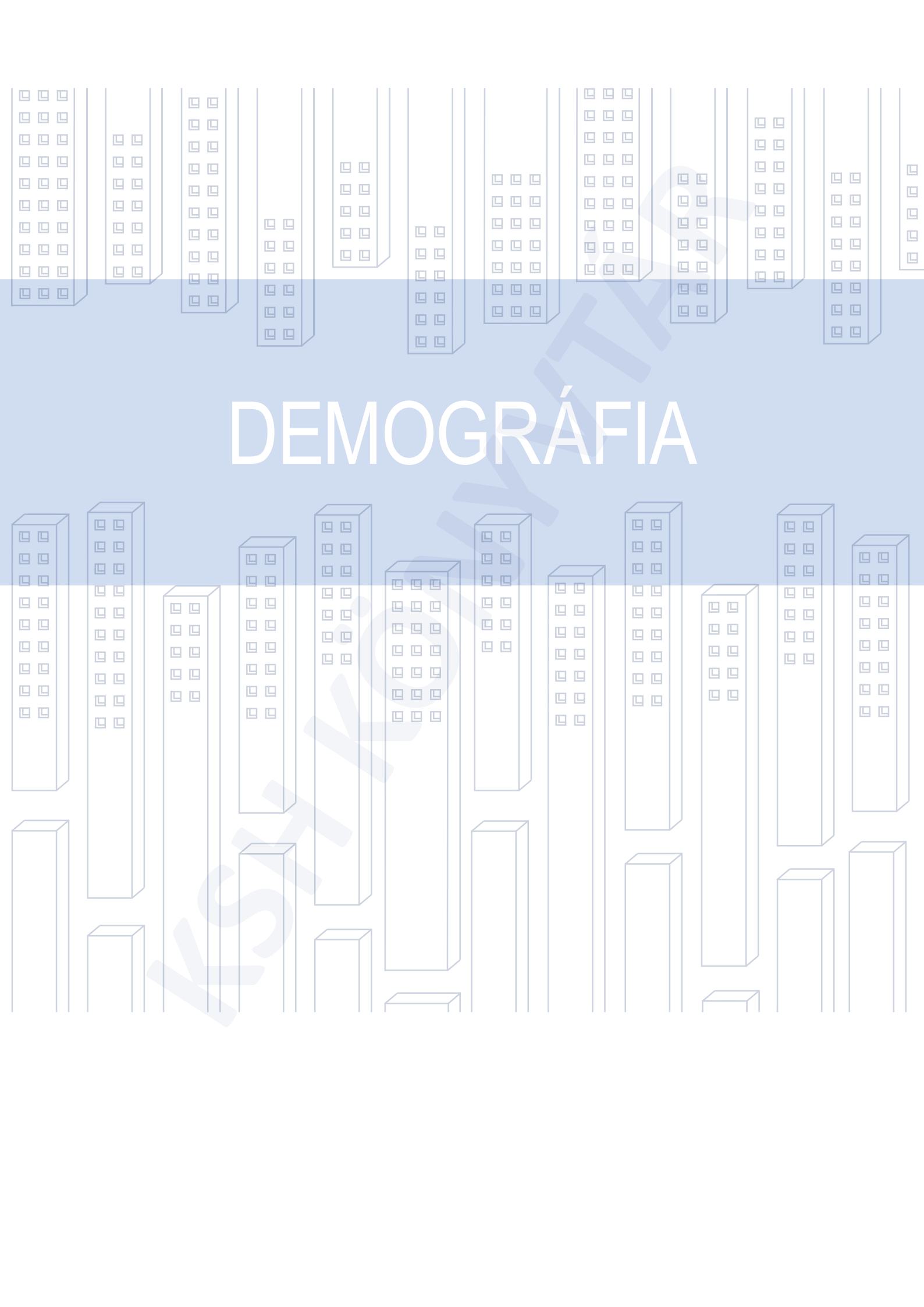
E-mail: angelika.pasztor@ksh.hu

Honlap

<https://www.kshkonyvtar.hu/article/67/25/nemzetkoezi-statisztikai-figyelo>

KSH KONVULTÁR

DEMOGRÁFIA

A női foglalkoztatottság összefüggése az első gyermek vállalásával Európában

Angela Greulich – Michael S. Rendall: Women's employment and first birth in Europe
Maryland Population Research Center Working Paper, 2021. július 1–53. o.

URL: <https://www.popcenter.umd.edu/research/working-papers/papers/pwp-mprc-2021-005f/view>

A korábbi szakirodalom szerint a magas jövedelmű országokban a foglalkoztatottság a nőknél több negatív, illetve kevesebb pozitív hatással van a termékenységre, mint a férfiaknál, ugyanakkor a nemek közti egyenlőség érvényesülése, a családbarát politika és a nők magasabb iskolai végzettsége csökkenti ezt a különbséget. A munkaanyag ezeket vizsgálja felül párkapcsolatban élők első gyermekének születésére vonatkozóan 24 országot illetően, a jövedelmekre és életkörülményekre vonatkozó panelfelvétel (EU-SILC) 2004 és 2017 közötti adatai alapján, az első szülés előtti 3 évig visszanyúló foglalkoztatottságot tartalmazó és prediktor változókat is felhasználva. A szerzők a teljes munkaidejű női foglalkoztatás pozitív hatását mutatják ki az első gyermek születésére és ugyanilyen hatást a férfi partnerek esetében.

TÁRGYSZAVAK: termékenység, női foglalkoztatottság, SILC, európai összehasonlítás, oktatás, többszörös imputációk, regresszió

A nők foglalkoztatottsága kimutathatóan fontos magyarázó tényezője az európai országokban tapasztalt termékenységekülönbségnek. A magasabb női foglalkoztatottsági mutatóval rendelkező országokban magasabb a teljes termékenységi arány (TFR) (Engelhardt–Prskawetz [2004]; OECD [2011]; Oshio [2019]).

Mikroszinten ugyanakkor vegyesebb a kép a női foglalkoztatottság és a termékenység összefüggéséről. A korábbi empirikus vizsgálatok az országokat és időtartamokat illetően eltérőek, többnyire egy-egy országra korlátozódtak, 10–15 éves adatokkal. Azóta a gazdasági és társadalmi trendek szinte egyenesen a nemek közti szerepek fokozott kiegyenlítődése irányában folytatódnak a munkaerőben való részvétel terén, bár jelentős különbségekkel a változások mértékében. A 2000-es évek első évtizedében például a legtöbb európai országban csökkentek a két nem közti bérkülönbségek.

További módszertani problémák is felmerülnek az eddigi vizsgálatokban. Az egyik, hogy a tanulmányok milyen időtávból, általában viszonylag közeli

időszakban figyelték meg a nők foglalkoztatását a szülés, illetve a fogantatás időpontjához képest. Nem is mindig derül ki ez a távolság, de néhány esetben a foglalkozási státus megállapítása a szülés előtt 1 évvel vagy akár kevesebb, mint 9 hónappal történt, amikor a nő már terhes volt. Ez endogenitási torzításhoz vezethet. Ezzel is összefüggésben merül fel az egyetlen országban és rövid időszakban végzett panelvizsgálatoknál a minta alacsony elemszáma és annak a statisztikai lehetőségnek az elvesztése, hogy a foglalkoztatás és termékenység leglényegesebb összefüggéseit feltárják. Végül a vizsgálatok a foglalkozási státust jellemzően egy adott időpontra vonatkoztatták, ami elégtelen ahhoz, hogy az egyén foglalkoztatásának időtartamát és stabilitását kimutassa. Gyakran felmerül ugyanis, hogy nem egyszerűen a foglalkoztatottság, hanem annak stabilitása és tartóssága meghatározó a gyermekvállalási döntések szempontjából. Ez a szempont ritkán szerepel a vizsgálatoknál, ráadásul a nemzetközi elemzéseket akadályozza, hogy a munkaszerződések tartalma és értelmezése eltérő (Vignoli et al. [2020]; Lass [2020]).

A fenti hiányosságok elkerülése érdekében az itt ismertetett tanulmány szerzői a foglalkoztatási változóra való megfelelő rálátás érdekében több egymást követő panelvizsgálati hullám megfigyelését célozták meg: 3-ra volt szükség minden első szülésre vonatkozóan, ha legalább teljes 1 éves, teljes munkaidős foglalkoztatást akartak figyelembe venni, és 4 hullámra, ha 2 teljes éves, teljes idős munkavégzéssel kellett számolni. A mintavételi korlátokat a több országra és évre vonatkozó megfigyelések, valamint a többszörös imputáció segítségével sikerült elhárítani. Ezek révén a tanulmány számos területen aktualizálja és helyesbíti a korábbi eredményeket. Eddig általános volt a negatív vagy zéró összefüggés megállapítása a női foglalkoztatottság és a termékenység között – a magasán kvalifikált és az erős családpolitikai rendszerekben élő nők kivételétől eltekintve –, itt a szerzők a nők teljes idejű, egész éven át tartó foglalkoztatása és az első szülés között az iskolázottság és az országok egészére vonatkozóan erős pozitív összefüggést találtak. Emellett azt is kimutatják, hogy ez az összefüggés a nők esetében erősebb, mint a férfiaknál.

A 4 csoportra (Nyugat-, Észak-, Dél- és Kelet-Közép-Európa országaira) vonatkozó, a tanulmányhoz kiindulási pontot és vitaalapot nyújtó szakirodalom megállapításainak részletes ismertetését itt egy bekezdésben foglaljuk össze. Nyugat-Európát tekintve általános megállapítás a negatív vagy nem létező összefüggés a női foglalkoztatás és az első szülés között, bár bizonyos feltételek mellett ennek az ellenkezőjére, a foglalkoztatás pozitív hatására is van korlátozottan bizonyíték, például Franciaország és Németország esetében (Pailhe–Solaz [2012]; Kreyenfeld–Andersson [2014]; Inanc [2015]; Zhou–Kan [2019]). Dél-Európában hasonló volt az általános helyzet, de Olaszországban és Spanyolországban pozitív összefüggést találtak a magas iskolázottságú nők esetében. Ugyanakkor e két országcsoportban a férfiak foglalkoztatottsága pozitívan hatott az első születekre. Ez kifejezetten erősen érvényesült a „férfi kenyérkereső” modellnél, ahol a férfi foglalkoztatott volt, a nő pedig nem, és a legmagasabb volt az első szülés valószínűsége a párok foglalkoztatottsági konfigurációi között (Barbieri et al. [2015]). Az észak-európai országok közül általában pozitív a női foglalkoztatás és az első szülés összefüggése Dániában és Svédországban, gyakorlatilag nincs ilyen Norvégiában, míg – a magasán képzett nők kivételével – inkább negatív Finnországban (Kravdal [2020]; Miettinen–Jalovaara

[2020]; Lundström–Andersson [2012]). Végül a közép- és kelet-európai régióra vonatkozó egyetlen tanulmány szerint Lengyelországban nem volt kimutatható a női foglalkoztatás és az első szülés összefüggése (Matysiak–Vignoli [2013]).

Jelen tanulmány szerzői az EU-SILC 14 évének paneladatait használták fel vizsgálatukhoz. A felvételi egyéni és háztartási szintű helyzetek vizsgálatát teszi lehetővé olyan gazdasági és társadalmi változók révén, amelyek fontos tényezői a termékenységi döntések meghozatalának. Lehetőség van a háztartások tagjainak összevetésére, a nő adatainak a férfi partner (házas- vagy élettárs) és a gyermekek (ideértve az újszülöttet is) adataival való összekapcsolására. A vizsgálatba 24 országot vontak be, néhány kivétellel az Európai Unió és az Európai Gazdasági Térség országait, valamint Szerbiát. A panelvizsgálat 2004–2005-tel kezdődik (Svájc kivétel, ott 2011 a kezdő dátum). Egyes országok adatvédelmi korlátaik, mások kódolási és harmonizációs problémák, bizonyos kelet- és délkelet-európai országok pedig a termékenységi mérések torzításai miatt maradtak ki a vizsgálatból.

A vizsgálatban egységesen az EU-SILC első 4 hullámának adatait vették figyelembe a harmonizált paneladatok elérése érdekében, az elemzést a házasságban vagy férfi élettárrsal élő, 18–39 éves, még gyermektelen nőkre korlátozva. További feltétel volt, hogy a nő az első gyermeke fogantatásakor is még együtt éljen férfi partnerével, hogy csökkenti lehessen a termékenységgel összefüggő mintacsökkenés torzításait. Bár többszörös imputációt alkalmaztak az esemény időpontjának hiánya miatti cenzúrázott adatok (censored data) pótlására, a panelvizsgálati terv legalább 3 egymást követő év megfigyelését tartotta szükségesnek minden első szülésnek való kitettség esetén (Rendall–Greulich [2016]). Ez a 24 országban a 2004–2017-es időszakban végrehajtott EU-SILC adathalmaz mintáját az első születekre vonatkozóan összesen 12 060 megfigyelt évre korlátozta, de a teljes idős foglalkoztatás időszakának más megválasztásával, alternatív megfigyelési tervvel ez több mint kétszeresére növelhető.

Segédváltozóként a nők kora, családi állapota és iskolai végzettségének szintje került a vizsgálatba a szülésnek való kitettség kezdetét tartalmazó hullámban. Az iskolai végzettség 3 szintjét különböztették meg: az alacsony (iskola előtt, alapfokú oktatás első szintjét és a középiskola alsó tagozatának megfelelő), a középszintű (középfokú iskola

felső tagozatát, középiskola utáni nem felsőfokút – post-secondaryt) és a felsőfokút. A leíró statisztikák-nál súlyozott mintaadatokat használtak, de a regressziós elemzéseknél ezt nem alkalmazták.

A továbbiakban egy logisztikus egyenlettel külön-külön becsülték a 3 iskolai végzettségi szinttel rendelkező nők helyzetét a 4 országcsoportban. Az észak-európai országokat általában az ideális munkavégzés és család közötti kompatibilitás példáiként tartják számon – ellentétben más európai országokkal –, továbbá a nyugat-európai országokban is kedvezőbb a munkavégzés és a család összhangjának lehetősége, mint Dél- és Kelet-Európa országaiban.

Az 1. táblázatban szereplő adatok – az empirikus elemzés kritériumainak és modelljeinek megfelelően – olyan nőkről szólnak, akik legalább 3 éve élnek partnerükkel és az együttélés kezdetétől számított legalább 2 évig gyermektelenek maradtak. A párban élők foglalkoztatottságát illetően továbbra is érvényesül a férfiak előnye, még a gyermekvállalás előtt is. A 18–39 éves, partnerrel élő nők között, akiknek a foglalkozási státusát egy legalább 12 hónapos időszakon keresztül figyelték meg 2 évvel az első fogantatás előtt, 65% volt egész évben teljes munkaidejű foglalkoztatott, míg ugyanez a férfi partnerek 79%-ára volt érvényes. A párok (házas- vagy élettársak) esetében 56%-nál volt mindkét fél egész évben teljes munkaidős alkalmazásban, 24%-nál csak a férfi partner, 9%-nál csak a nő, végül 11%-nál egyik fél sem volt teljes munkaidejű foglalkoztatott. Az így vizsgált, párkapcsolatban élő 18–39 éves nők közül 56% volt teljes munkaidejű foglalkoztatott mindkét teljes évben, 28% egyik évben sem, és összesen 15% csak a 2 év egyikében. A kontrollváltozók közül a családi állapotot tekintve némi többségben vannak a házasok (58%) a házasság nélkül együtt élőkkel (42%) szemben. A nők medián életkora 31 év. Az elemzés kiemelt szempontja az iskolai végzettség, amely szerint a párkapcsolatban élő nők 51%-ának volt felsőfokú végzettsége, 38%-nak középfokú és csupán 11%-nak ennél alacsonyabb iskolázottsága.

Az alábbi ábra a nők és partnerük teljes munkaidős foglalkoztatottságát mutatja meg egy 12 hónapos időszakot tekintve 2 évvel a fogantatás éve előtt (bal oldali grafikon), valamint a relatív nemek szerinti különbséget (jobb oldali grafikon) a mintában szereplő összes országra – Portugália kivételével, mintájuk alacsony elemszáma (<30) miatt. Általános megállapítás, hogy Európában a férfi-nő párkapcsolatban élők közül a férfiak mindenütt nagyobb arányban

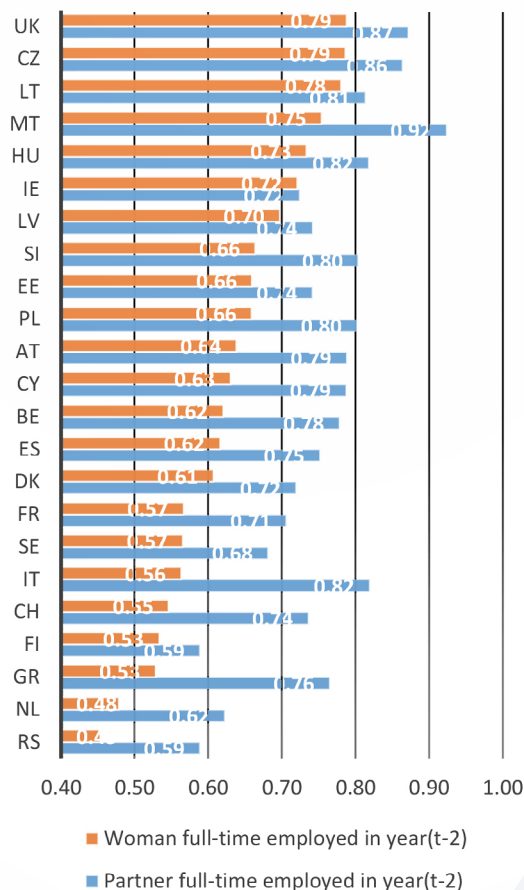
	Arány (súlyozott)
A nő teljes munkaidőben foglalkoztatott a t- 2 évben	0,65
A férfi partner teljes munkaidőben foglalkoztatott a t- 2 évben	0,79
Csak a férfi partner teljes idejű foglalkoztatott a t- 2 évben	0,24
Csak a nő teljes idejű foglalkoztatott a t- 2 évben	0,09
Mindketten teljes idejű foglalkoztatottak a t- 2 évben	0,56
Egyikük sem teljes idejű foglalkoztatott a t- 2 évben	0,11
A nő teljes munkaidőben foglalkoztatott a t- 3 évben	0,62
A nő teljes munkaidőben foglalkoztatott a t- 2 és a t- 3 évben	0,56
A nő teljes munkaidőben foglalkoztatott a t- 2 évben, de nem a t- 3 évben	0,09
A nő teljes munkaidőben foglalkoztatott a t- 3 évben, de nem a t- 2 évben	0,06
A nő nem volt teljes munkaidejű foglalkoztatott sem a t- 2, sem a t- 3 évben	0,28
Medián kor	31
Házas	0,58
Alacsony végzettség (középiskola alsó tagozatáig bezárólag)	0,11
Középfokú végzettség (középiskola felső tagozata, középiskolánál magasabb, de nem felsőfokú)	0,38
Felsőfokú végzettség	0,51
Minta elemszáma	12 060

1. táblázat: Leíró statisztikák

Megjegyzés: A minta 4431 olyan elemet tartalmaz, ahol a foglalkozási státus a t- 2 és a t- 3 évre is vonatkozik.

teljes idejű foglalkoztatottak, mint a nők, hangsúlyozva, hogy az első gyermek születése, illetve a nő első gyermekének születését eredményező teherbe esése előtti időszakról van szó. A férfi foglalkoztatottsági minták meglehetősen hasonlóak Európa országaiban (általában 70% feletti teljes időszakos foglalkoztatási arányokkal), míg a női foglalkoztatás erősen eltér. Ez utóbbi arány 70% felett van az Egyesült Királyságban, Csehországban, Litvániában, Máltán és Magyarországon, miközben 50% alatti

Full-time employment rate

Hollandiában és Szerbiában. A nemek szerinti különbség többnyire viszonylag alacsony Kelet-Európában, általában magasabb Dél-Európában, valamint Nyugat-Európában, ez utóbbi csoportban Írország figyelemre méltó kivételével.

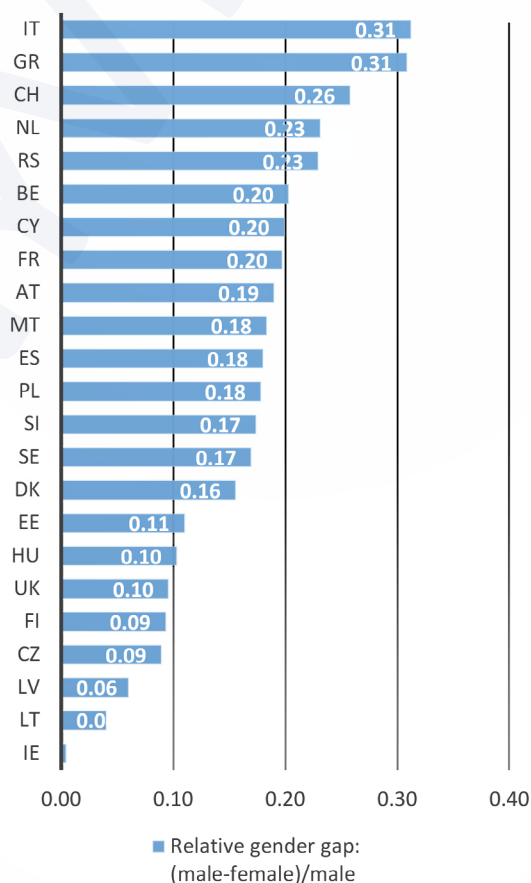
A következőkben regressziós eredmények alapján azt vizsgálják, hogy a nők és a férfiak teljes munkaidős, egész éves, az első szülés esélyének évét megelőző két éven át megfigyelt foglalkoztatása – hol külön-külön, hol pedig együttesen vizsgálva – hogyan befolyásolja az első szülés valószínűségét. A regressziós számítások kontrollként figyelembe veszik a családi állapotot (házasság vagy anélküli együttélés) és a kort. A fő cél itt annak megállapítása, hogy a teljes idős női foglalkoztatás és az első szülés között valóban pozitív összefüggés áll-e fenn, illetve hogy ez különbözik-e a férfiak teljes idős foglalkoztatása és a termékenység közti kapcsolattól. (A dolgozatban a teljes munkaidős foglalkoztatás egyben a teljes éven át tartó foglalkoztatást is jelenti.) A fő megállapítás, hogy a nők és a férfiak teljes idejű munkavállalása 12 hónapos megfigyelés alapján az első szülés előtt 2 évvel egymástól függetlenül is pozitív hatással van

1. ábra: Az első gyermek lehetséges fogantatása előtti teljes naptári év során teljes munkaidős foglalkoztatott nők és partnerük aránya, és a relatív nemenkénti különbség

Adatforrás: EU-SILC, 23 európai ország, 2004–2017.

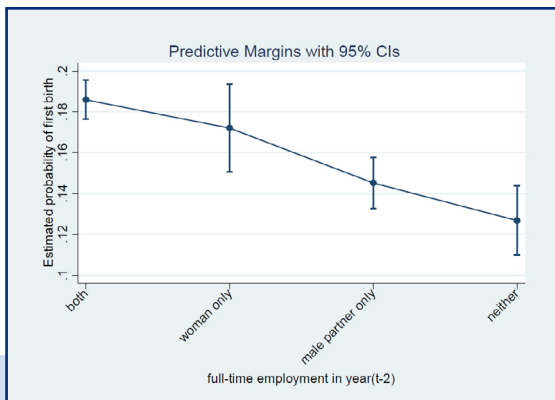
Az országok: Egyesült Királyság (UK), Csehország (CZ), Litvánia (LT), Málta (MT), Magyarország (HU), Írország (IE), Litvánia (LV), Szlovénia (SI), Észtország (EE), Lengyelország (PL), Ausztria (AT), Ciprus (CY), Belgium (BE), Spanyolország (ES), Dánia (DK), Franciaország (FR), Svédország (SE), Olaszország (IT), Svájc (CH), Finnország (FI), Görögország (GR), Hollandia (NL), Szerbia (RS).

Relative gender gap

az első gyermek megszületésére. Lehetőség van annak mérésére is, hogy melyikük teljes foglalkoztatásának hatása erősebb, illetve kimutatható, hogy mindkettejük teljes idős foglalkoztatásához képest azok az esetek, amelyeknél a nő nem teljes idejű foglalkoztatott, alacsonyabb szülési valószínűséggel járnak.

A legmagasabb előrejelzett első szülési valószínűség (0,186) mindkét fél teljes munkaidős foglalkoztatása esetén fordul elő, a legalacsonyabb (0,127)

2. ábra: Az első szülés várható valószínűsége a nő és férfi partnere foglalkoztatottsága szerint

(balról jobbra: mindkét fél; csak a nő; csak a férfi partner; egyikük sem)

Forrás: EU-SILC, 24 európai ország, 2004-2017.

Megjegyzés: A konfidenciaintervallumok átfedhetnek egymást, bár az együtthatók statisztikailag különbözőek.

3. ábra: Az első szülés várható valószínűsége a nők iskolai végzettsége és az első gyermek fogantatását megelőző kétévi teljes munkaidős foglalkoztatottsága szerint

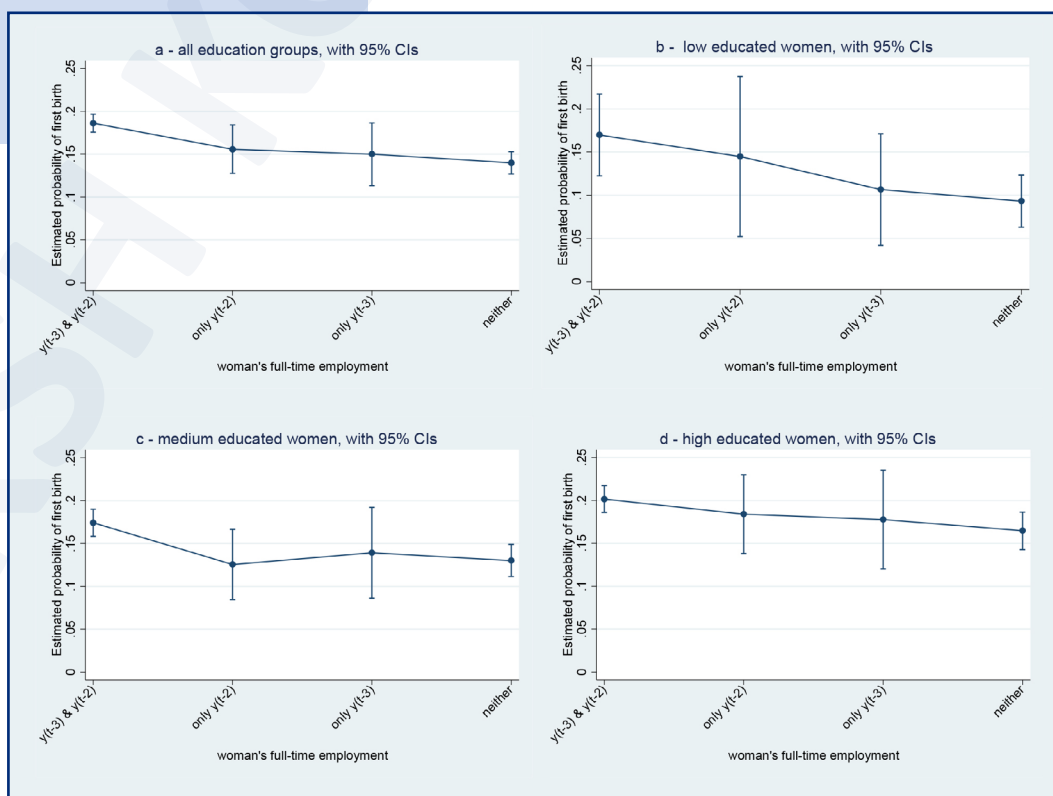
Adatforrás: EU-SILC, 24 európai ország, 2004-2017.

Megjegyzés: A konfidenciaintervallumok átfedhetnek egymást, bár az együtthatók statisztikailag különbözőek. Regresszióval kapott eredmények alapján készített grafikonok.

akkor, ha egyikük sem teljes munkaidős foglalkoztatott. A másik két esethez tartozó értékek a két számszerűen említett szélsőérték közé esnek.

A vizsgálat következő szempontja és változója a nők iskolázottsága, amelynek modelljeit és rövid leírását az összes iskolai végzettség, az alacsony, a közepes és a felsőfokú végzettségek esetén várható szülési valószínűségek összefüggésében mutatják be. Európában az első szülések iskolázottságtól való függésében mutatkozó különbségek elméleti és empirikus kezelése kapcsán kiemelő, hogy a magasan kvalifikált nők esetében fokozott jelentősége van a stabil foglalkozási pálya elérésének az első gyermek vállalásának elhatározásakor. Az első szülés várható valószínűsége (amelyet más segédváltozók segítségével lehet becsülni) a teljes munkaidőben, mindkét teljes évben foglalkoztatott nők esetében a legmagasabb, az egyik évben sem teljesen foglalkoztatottak esetében a legalacsonyabb, míg a teljes munkaidős foglalkoztatásból frissen kikerült nőknél a második legalacsonyabb.

A nők iskolai végzettségének 3 szintjére végzett külön regressziók eredményei azt mutatják, hogy az iskolázottság általában nem moderáló tényezője a foglalkoztatás és az első szülések közötti összefüggésnek. Minden iskolai végzettségi kategóriában érvényes, hogy az egyik évben sem teljes idejű foglalkoztatott nők esetében jelentősen alacsonyabb az első

szülés valószínűsége, mint a mindkét évben teljes idejű foglalkoztatott nők esetében. A magasán képzett nők ugyanakkor foglalkoztatási státusuktól függetlenül magasabb valószínűséggel szülik meg első gyermeküket, mint a kevésbé iskolázottak. Az egyik évben sem foglalkoztatott és a mindkét évben foglalkoztatott nők közötti eltérés az alacsony végzettségűek esetében a leginkább szembeötlő. Mindez azt igazolja, hogy a foglalkoztatás pozitív hatása a termékenységre nem korlátozódik a felsőfokú végzettségűekre.

Az országok és régiók közötti összehasonlításokat illetően a regressziós együttthatók becslése azt mutatja, hogy inkább hasonlóságok, mint eltérések mutatkoznak a 4 országcsoport esetében. Általában az a konfiguráció a legkedvezőbb az első szülés szempontjából, ahol a nő és férfi partnere is teljes foglalkoztatásban van, a „mindketten teljes foglalkoztatásúak” és az „egyikük sem teljes foglalkoztatású” felállások között statisztikailag jelentős az eltérés mindegyik országcsoportban. A többi kategóriát illetően egyes régiók között vannak bizonyos különbségek.

A munkaanyag a korábbi, hasonló tárgyú tanulmányokkal szemben több szempontból újításokat

hozott: frissebb adatokat dolgozott fel, a nők foglalkoztatási helyzetét az első szüléshez képes hosszabb időtávon vizsgálta, a foglalkoztatás definícióját teljes munkaidőre és legalább 1 egész éves alkalmazásra korlátozta, továbbá csak olyan együtt élő heteroszexuális párokat vett figyelembe, akiknél az első szülés legalább 2 évvel párkapcsolatuk kezdete után következett be. Így elkerülhető, hogy az első gyermek születését eredményező fogantatás éppen a foglalkoztatás megfigyelésének időszakára essen. A megfigyelési időszak hosszának köszönhetően azt lehetett megállapítani, hogy a nő teljes munkaidős foglalkoztatása a megfigyelés időszakában statisztikailag szignifikáns mértékben pozitívan hatott az első szülés valószínűségére.

A vizsgálaton túlmenően a nemek szerepvállalásával kapcsolatos tényező lehet Európában a gazdasági bizonytalanság és a férfi munkanélküliség növekedése. A 2000-es évek gazdasági recessziója inkább a családon belüli egyenlőség modelljét erősítette a termékenységet preferáló hagyományos modellel szemben, mivel a gazdasági bizonytalanság fontossá tette a nők gazdasági szerepét.

RÓZSA GÁBOR

IRODALOM

- BARBIERI, P. – BOZZON, R. – SCHERER, S. – GROTTI, R. – LUGO M. [2015]: The Rise of a Latin model? Family and fertility consequences of employment instability in Italy and Spain. *European Societies*, 4. sz. 423–444. <https://doi.org/10.1080/14616696.2015.1064147>
- ENGELHARDT, H. – PRSKAWETZ, A. [2004]: On the changing correlation between fertility and female employment over space and time. *European Journal of Population*, 1. sz. 35–62. <https://doi.org/10.1023/B:EUIP.0000014543.95571.3b>
- INANC, H. [2015]: Unemployment and the timing of parenthood: Implications of partnership status and partner's employment. *Demographic Research*, 7. sz. 219–250. <https://dx.doi.org/10.4054/DemRes.2015.32.7>
- KRAVDAL, Ø. [2002]: The impact of individual and aggregate unemployment on fertility in Norway. *Demographic Research*, 10. sz. 263–294. <https://dx.doi.org/10.4054/DemRes.2002.6.10>
- KREYENFELD, M. – ANDERSSON, G. [2014]: Socioeconomic differences in the unemployment and fertility nexus: Evidence from Denmark and Germany. *Advances in Life Course Research*. 59–73. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2014.01.007>
- LAß, I. [2020]: The Effects of Non-standard Employment on the Transition to Parenthood Within Couples: A Comparison of Germany and Australia. *European Journal of Population*, 5. sz. 843–874. <https://doi.org/10.1007/s10680-019-09548-7>
- LUNDSTRÖM, K. E. – ANDERSSON G. [2012]: Labor market status, migrant status, and first childbearing in Sweden. *Demographic Research*, 25. sz. 719–742. <https://dx.doi.org/10.4054/DemRes.2012.27.25>
- MATYSIAK, A. – VIGNOLI, D. [2013]: Diverse effects of women's employment on fertility: Insights from Italy and Poland. *European Journal of Population*, 3. sz. 273–302. <https://doi.org/10.1007/s10680-013-9287-4>

- MIETTINEN, A. – JALOVAARA, M. [2020]: Unemployment delays first birth but not for all. Life stage and educational differences in the effects of employment uncertainty on first births. *Advances in Life Course Research*, 100320. 1–12. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2019.100320>
- OECD [2011]: *Doing Better for Families*. Paris, OECD. <http://www.oecd.org/social/family/doingbetter>
- OSHIO, T. [2019]: Is a positive association between female employment and fertility still spurious in developed countries? *Demographic Research*, 45. sz., 1277–1288. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2019.41.45>
- PAILHÉ, A. – SOLAZ, A. [2012]: The influence of employment uncertainty on childbearing in France: A tempo or quantum effect? *Demographic Research*, 1. sz. 1–40. <https://dx.doi.org/10.4054/DemRes.2012.26.1>
- RENDALL, M. – GREULICH, A. [2016]: Multiple imputation for demographic hazard models with left- censored predictor variables: Application to employment duration and fertility in the EU- SILC. *Demographic Research*, 38. sz. 1135–1148. <https://dx.doi.org/10.4054/DemRes.2016.35.38>
- VIGNOLI, D. – TOCCHIONI, V. – MATTEI, A. [2020]: The impact of job uncertainty on first-birth postponement. *Advances in Life Course Research*, 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2019.100308>
- ZHOU, M. – KAN, M. Y. [2019]: A new family equilibrium? Changing dynamics between the gender division of labor and fertility in Great Britain, 1991–2017. *Demographic Research*, 50. sz. 1455–1500. <https://dx.doi.org/10.4054/DemRes.2019.40.50>

A munkanélküliség hatása a párok különválására Németországban és az Egyesült Királyságban

Alessandro Di Nallo – Oliver Lipps – Daniel Oesch – Marieke Voorpostel: The effect of unemployment on couples separating in Germany and the UK
Journal of Marriage and Family, 2022. 1. sz. 310–329. o.

DOI: [10.1111/jomf.12803](https://doi.org/10.1111/jomf.12803)

Hat-e a munkanélküliség a heteroszexuális, együtt élő párok válásának kockázatára, összefüggésben a párok összjövedelmével, illetve azzal, hogy a férfi vagy a nő lett-e munkanélküli? Elvileg a munkanélküliség csökkentheti a különválás kockázatát, amennyiben az anyagi helyzet romlása merülhet fel, ugyanakkor növelheti a kockázatot, mivel stresszt válthat ki és rombolhatja a párkapcsolat minőségét. Ez utóbbi leginkább akkor igaz, ha a férfi válik munkanélkülivé vagy alacsony keresetűek veszítik el munkájukat. A szerzők a munkanélküliség válásra gyakorolt eltérő hatásait két országban végzett longitudinális háztartási panelvizsgálatok alapján állapítják meg. Mindkét országban szinte kétszeresre nő az éves különválási ráta a munkanélküliségi időszakok után, vagyis a munkanélküliség általában sérülékennyé teszi a párkapcsolatot.

TÁRGYSZAVAK: együtt élő párok, különválás, foglalkoztatás, munkanélküliség, longitudinális vizsgálatok, Németország, Egyesült Királyság

A szakirodalom négy fő szempontból vizsgálja a munkanélküliség lehetséges hatását a párkapcsolatok felbomlására. Az első, hogy a pénzügyi források csökkenésével a munkanélküliség megnöveli a különválás relatív költségét, ami ezért inkább visszatartó erő a különválással szemben. A második, hogy a munkanélküliség növelheti a különválás kockázatát, mivel fokozott stresszt idézhet elő, és ezáltal gyengíti a kapcsolat minőségét. Harmadik, hogy az összefüggés bizonytalan kimenetelű, akár egy egyszerű választás következménye, ha a háttérben álló jellemzők mind a munkavállalás, mind a párkapcsolat stabilitását akadályozzák. Végül a negyedik, hogy a két változó közötti oksági összefüggés akár fordított is lehet, amennyiben egy különválást követő instabilitás megnöveli a munkanélküliségi kockázatot.

Egyéni szinten a munkájukat elvesztő dolgozóknál nagyobb a szakítás valószínűsége. Ilyenkor a párkapcsolat felbomlásának kockázatát főleg a fokozott stressz növeli meg, amely erősebb hatást gyakorol, mint a

válással járó pénzügyi terhek. A munkanélkülivé válás stresszfokozó élethelyzet, amely negatívan hat a jövedelemre, a társadalmi státusra, az önbecsülésre és az egészségre (Paul et al. [2018]). Ráadásul a sok esetben vele járó gazdasági nehézségekkel együtt erőteljes külső stresszforrás is a párkapcsolatban, az alkalmazkodási problémák megoldásának képességet követelve mindkét fél részéről, hogy sikerrel küzdhessenek meg a kapcsolat lehetséges válságával.

További magyarázat a munkanélküliség és a párkapcsolat felbomlása közötti összefüggésre, hogy a munkájukat elvesztő személyek sok esetben azért hajlamosak a különválásra, mert sajátos csoporthoz tartoznak, mint például a fiatalok, alacsony iskolázottságúak vagy a szakképzettséget nem igénylő munkát végzők, akiknél nagyobb mind a munkanélkülivé válásnak, mind a párkapcsolat felbomlásának a valószínűsége.

Végül, ami a fordított oksági kapcsolatot illeti, előfordul, hogy a munkanélküliség okozta stressz

idézi elő a különválást, más párok esetében viszont a különválás negatív következményei gyűrűznek be a munka világába és növelik meg a munkanélküliség válság rizikóját.

A munkanélküliség és a párkapcsolat felbomlása közti összefüggést egyéni szinten elemző vizsgálatok nagy többsége szerint a munkájukat elvesztő dolgozók nagyobb valószínűséggel válnak el társuktól. Erre találtak jellemző példákat a skandináv országokban, Németországban, az Egyesült Királyságban és az Amerikai Egyesült Államokban is. A fentiek alapján a szerzők több hipotézist állítottak fel.

1. hipotézis: Egy munkanélküliségi időszak megnöveli egy párkapcsolat felbomlásának esélyét együtt élő heteroszexuális párok esetében.

A kapcsolat felbomlásának kockázata függ attól, hogy a férfi vagy női partner válik-e munkanélkülivé, ugyanis a munkanélküliség megélése és következménye nagyban függ a nemtől. A férfiaknál azért lehet erősebb a hatás, mert ők gyakrabban a háztartás fő keresői. A foglalkoztatottság nem csupán a pénzügyi források eszköze, hanem társadalmilag meghatározott és egyéntől is függő, fontos pszichoszociális szükségleteket elégít ki. A munkanélküliség megélésének különbözősége a két nem között azzal is összefügg, hogy strukturálisan eltérő pozíciót viselnek mind a családban, mind a munkaerőpiacon (Strandh et al. [2013]). A női identitást gyakran kevésbé tartják függőnek a munkavállalástól, és a nők jövedelme másodlagosnak számíthat a családban. A férfiaknak viszont a munkavégzéssel kapcsolatos erősebb azonosulásuk miatt a munkanélküliség megtapasztalásával általában erősebben sérül az önbecsülésük, nehezebben viselik az ezzel járó stigmatizációt, és mindez rávetül párkapcsolataikra is. Általánosabban megállapítható, hogy a munkanélküliség megtapasztalásának eltérő tartalma a férfiak és nők között a társadalmi kontextus függvénye, így például a munkanélküliség és a párkapcsolat felbomlásának összefüggésében mutatkozó különbségeket nagyban meghatározza, hogy milyen mértékben érvényesül a nemek közti egyenlőség a munkában és a családban.

A vizsgálatban szereplő mindkét országra igaz, hogy a munkaerőpiacon a nemek közti egyenlőtlenség érvényesül, amennyiben a nők álláshelyei kevésbé stabilak, több köztük a részmunkaidős és marginális foglalkoztatású, és átlagosan alacsonyabb a fizetésük is (Dieckhoff et al. [2015]). Így a munkanélküli nők a

férfiakhoz képest mindkét országban nehezebben és alacsonyabb összegekkel juthatnak munkanélküliségi segélyhez, továbbá általában nehezebben térhetnek vissza a munkanélküliségből a foglalkoztatottak közé.

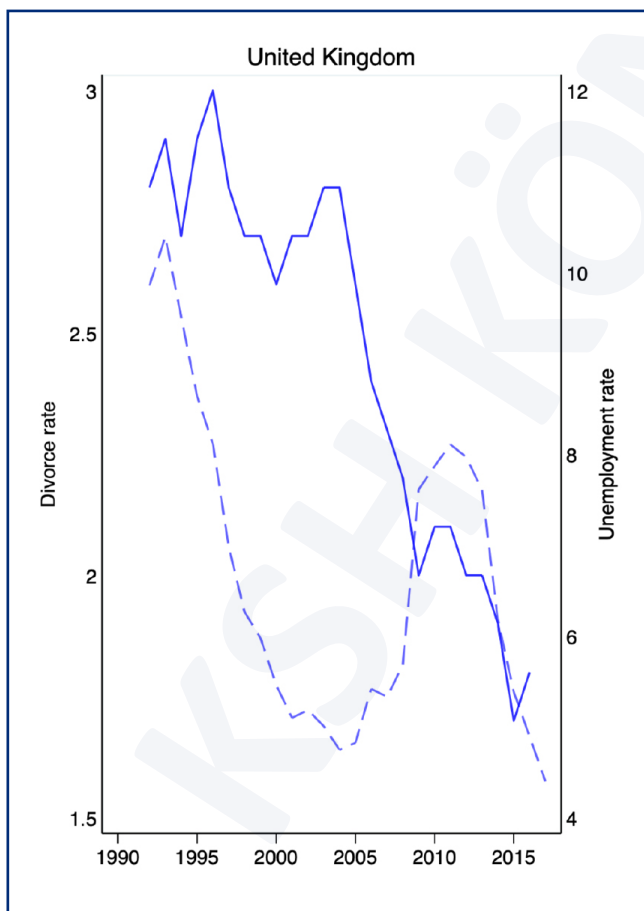
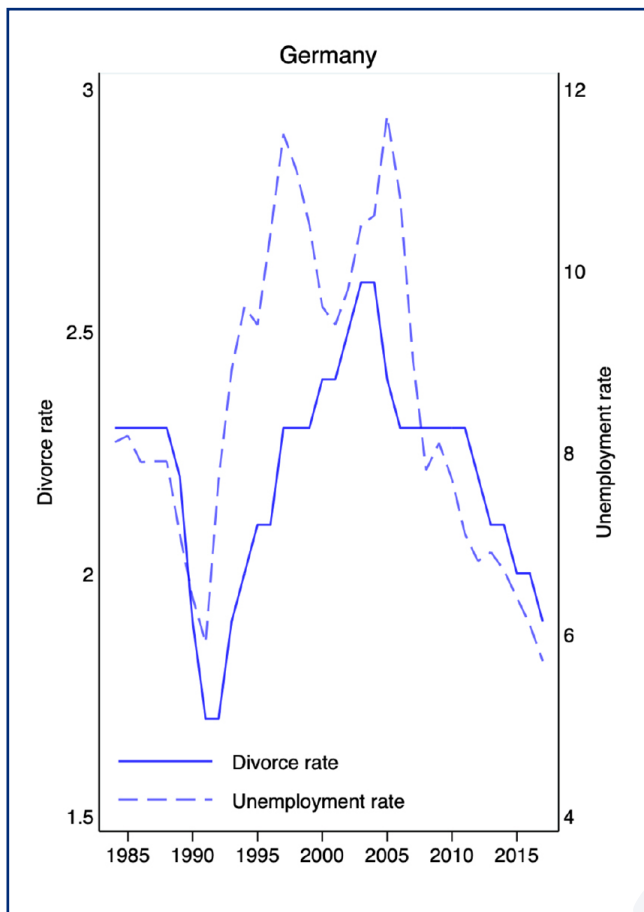
2. hipotézis: Egy munkanélküliségi időszak megnöveli a pár különválásának veszélyét, ha a férfi partner válik munkanélkülivé.

A munkanélküliség párkapcsolatokra gyakorolt hatását vizsgáló tanulmányok általában kiemelik a gazdasági nehézség meghatározó szerepét a mindkét félben növekvő depresszió és aggodalmaskodás kialakulásában, a házasság stabilitásának gyengülésében (Price et al. [2002]; Weckström [2012]). Egy olyan negatív élethelyzet, mint a munkanélküliség időszaka több-kevesebb stresszel jár, összefüggésben az érintett anyagi forrásaival is, azaz eltérő hatásokkal járhat a párkapcsolat stabilitására a háztartás jövedelmétől függően. Míg a párkapcsolat stabilitását erősítik a személyek meglévő anyagi forrásai, az alacsony jövedelmű háztartásban élők a párkapcsolat felbomlása szempontjából is nagyobb kockázatnak vannak kitéve, ha a társak egyike munkanélküli lesz.

A korábban magasabb elismertségű állásokban alkalmazott személyek valószínűleg jobban megszenvedik a munkanélküliséget, mivel vonzó, identitásuk szempontjából is központi fontosságú álláshelyet veszítettek el és megbélyegzettnek érezhetik magukat. Ugyanakkor az ilyen személyeknek nemcsak jobb anyagi hátterük van, hanem valószínűleg megfelelő túlélési stratégiájuk is.

3. hipotézis: A munkanélküliség megélése inkább növeli a párkapcsolat felbomlásának veszélyét az alacsony jövedelmű, mint a magasabb jövedelmű háztartások esetében.

A munkanélküliséget nyilvánvalóan könnyebben viselik azok a dolgozók, akik megfelelő pénzügyi támogatásban részesülnek, mint azok a sorstársaik, akik alacsony összeget kapnak vagy nem jutnak ilyenhez. A bismarcki elven működő munkanélküliségi támogatás a korábbi munkajövedelmekkel arányos juttatást nyújt, vagyis konzerválja a dolgozók státusa közötti korábbi különbségeket. A brit jóléti állam ezzel szemben az elszegényedéssel szemben igyekszik fellépni, olyan minimáljövedelem-rendszer alkalmazásával, amelyben többnyire átalánydíjas juttatást nyújtanak. Következésképpen a németországi munkanélküli juttatások a korábbi munkabér 60%-át biztosítva sokkal

magasabbak, mint az Egyesült Királyságban, ahol ez az arány csupán 34%, és a jogosultság időtartama is kétszer hosszabb Németországban (12 hónap 6 hónappal szemben) (OECD [2020]).

A jövedelem gyengébb védelmét az Egyesült Királyságban részben ellensúlyozza a dinamikusabb munkaerőpiac, amely a munkanélkülieknek gyorsabb visszajutást tesz lehetővé a munkavégzéshez. Németországban a munkanélküliek közel fele több mint egy évet tölt állás nélkül, míg ez az Egyesült Királyság esetében mindössze negyedükre érvényes (OECD statistics, <https://stats.oecd.org/>).

A nők munkaerőpiaci helyzetének összehasonlítását illetően megállapítható, hogy a részmunkaidős foglalkoztatás esetükben elterjedtebb Németországban, és a nemek közötti bérkülönbség is itt a nagyobb (Leschke-Jepsen [2011]). Ha a nyugati országokat növekvő sorrendbe állítjuk aszerint, hogy mennyire tekintik a férfit a fő kenyérkeresőnek, az Egyesült Királyság 29 közül a 8., Németország a 12. helyet foglalja el. (Gonalons-Pons-Gangl [2021]). Mindkét ország konzervatívabb a skandináv országoknál, de kevésbé konzervatív, mint a mediterrán és a kelet-európai országok.

Az Egyesült Királyságban az 1980-as és '90-es években sokkal magasabb volt a válási arány a németországinál, majd a 2000-es évektől ez folyamatosan csökkent, és a 2010-es évtizedre valamivel a németországi alá süllyedt (2016-ban az 1000 főre jutó válások száma az Egyesült Királyságban 1,8, Németországban 2,0 volt). 2011-ben a két országban közel azonos (63 és 61%) volt az élettársi, házastársi vagy regisztrált párkapcsolatban élő felnőtt népesség aránya is. Mindez arra utal, hogy a két országban hasonlóak a párkapcsolatok létrejöttének és felbomlásának folyamatai. A fenti ábra tanúsága szerint az utóbbi évtized során a munkanélküliségi ráták se nagyon tértek el egymástól a két országban.

Az elemzésekhez a szerzők olyan háztartási panelvizsgálatokra építettek, amelyek a személyekre és a háztartásokra vonatkozóan évenkénti adatokat

1. ábra: Válási (folytonos görbék) és munkanélküliségi (szaggatott görbék) arányok (%) Németországban (bal oldali grafikon) és az Egyesült Királyságban (jobb oldali grafikon)

Forrás: Eurostat.

szolgáltatnak: Németországban a Társadalmi-gazdasági Panelvizsgálat (SOEP) 1984 és 2018 közötti, az Egyesült Királyságban a Brit Háztartási Panelvizsgálat (BHPS) és egy másik évenkénti longitudinális adatgyűjtés (UKHLS) 1991 és 2018 közötti adatait elemezték. Ezek a felvételek a háztartás minden tagjára, így az együtt élő pár mindkét tagjára is kiterjedtek.

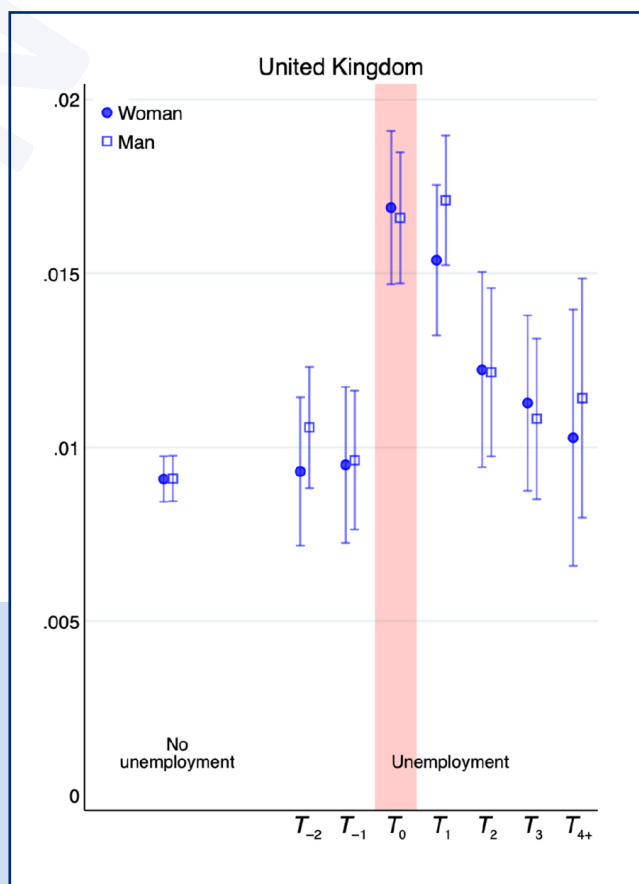
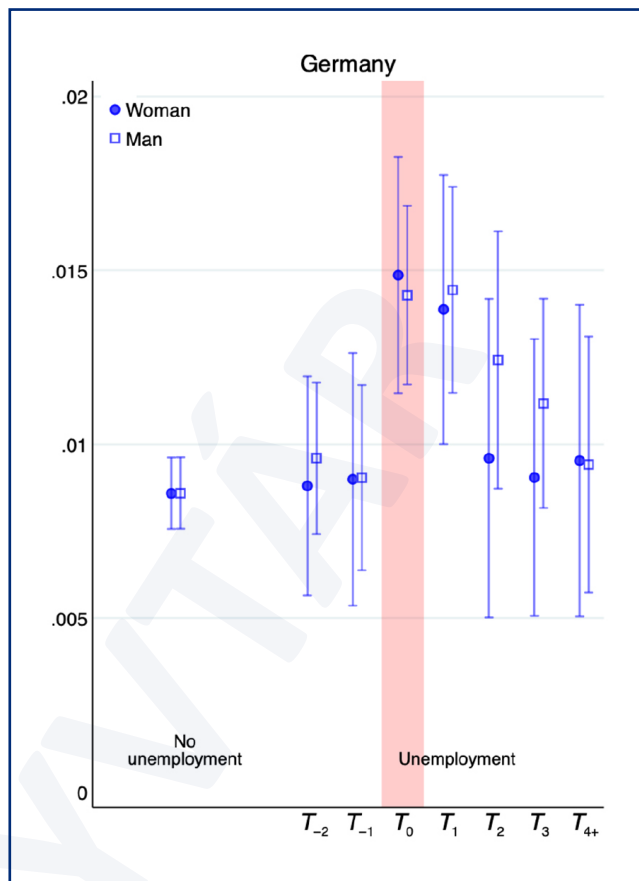
Implicit kontrollcsoportnak azokat az együtt élő párokat tekintették, amelyeknek a tagjai ugyanabban az időpontban nem voltak munkanélküliek. Náluk tehát vagy mindkét fél folyamatosan foglalkoztatott volt, vagy egyikük folyamatos alkalmazásban volt és együtt élt egy nem foglalkoztatott társsal.

A fő független változó egy munkanélküliségi szakasz, amelyet úgy definiáltak, mint a párkapcsolatban élők bármelyikének a foglalkoztatotti státusból a munkanélküliségbe való átkerülését. A német SOEP esetében a személyek az éves felvételkor nyilatkoztak a havonkénti foglalkoztatottsági helyzetükről. Az Egyesült Királyság adatgyűjtéseinél (BHPS és UKHLS) a személyi kérdőív alapján lehetett rekonstruálni az adatszolgáltató munkavégzési aktivitási helyzetét a felvétel időpontjára vonatkozóan, valamint minden munkaerőpiacon eltöltött időszakra, amely az előző évi adatszolgáltatás óta eltelt. Így az elemzésben minden munkanélküliségi időszakot figyelembe lehetett venni.

A jövedelemtől függő eltérő hatások elemzéséhez a vizsgálatba bevont mintát 3 rétegbe, jövedelmi tercilekbe sorolták, amelyek meghatározásának alapja a munkanélküliségi időszak kezdete előtt 2 évvel mért háztartási jövedelem volt. Ezt a jövedelmet a vásárlói árindexszel deflálták, és a háztartás méretének megfelelően kiigazították az OECD egyenértékűségi skáláját felhasználva, vagyis 1-gyel súlyozva a válaszadót, 0,5-del a többi ott élő felnőttet, és 0,3-del a gyerekeket.

2. ábra: A párkapcsolatok felbomlásának prediktív éves valószínűsége a férfiak és nők munkanélkülisége szerint Németországban (1984–2008) és az Egyesült Királyságban (1991–2018)

A munkanélküliségi kategória itt azt jelenti, hogy az egyik élet- vagy házastárs munkanélküliségi időszakot élt meg, a nem munkanélküli párkapcsolatban pedig egyik fél sem volt ilyen helyzetben. A férfi–nő különbség tesztjei nem mutatnak kirívó eltéréseket.

A leíró statisztikák szerint az Egyesült Királyságban a párok 27%-a tapasztalta meg a munkanélküliséget, míg Németországban 25%-uk. A párkapcsolatok szétválásának aránya az Egyesült Királyságban 15, Németországban 13% volt.

Kontrollváltozókként az egyén szintjén figyelembe vették a kort, mindkét fél iskolai végzettségét (Németországban az ISCED összevont főcsoportjait, az Egyesült Királyságban saját, de összehasonlítható kategóriákat alkalmazva), valamint a foglalkozást (Németországban az ISCO főcsoportjai, az Egyesült Királyságban némileg más, de azonosítható nomenklatúra szerint). A párkapcsolat szintjén még hozzáadták a felvétel évét, a háztartásban élő és a korábbi kapcsolatokból született gyermekek számát, a családi állapotot (együtt élő vagy házas), a párok összjövedelmét, a munkaerőpiaci státust (egyik vagy mindkét partner foglalkoztatott), valamint egy esetleges korábbi munkanélküliséget. További szempont volt a két partner közötti különbség, és alkalmaztak egy dummy változót is az azonos vagy különböző iskolázottsági szintre.

Becslést készítettek az egyik partner munkanélküliségének a párkapcsolat felbomlására gyakorolt hatásáról egy eseménytörténeti logit modell segítségével. Tesztelték az első hipotézist, mely szerint egy munkanélküliségi időszak megnöveli egy azt követő szétválás kockázatát.

Hasonló vizsgálat készült a jövedelmi tercilek szerint is, amely szerint a legalacsonyabb tercilben lévő párok esetében rendszerint magasabb volt a különválás kockázata, mint a középsőben, és a középsőben valamivel magasabb volt ez a kockázat, mint a felső tercilben. Az eltérések nagyobbak voltak az Egyesült Királyságban, mint Németországban, de mindkét országra igaz, hogy az alsó és felső tercilekbe tartozók válási arányai közötti különbség jelentős volt.

A szerzők úgynevezett robusztussági teszteket végeztek, például a nemek munkanélküliségének eltérő hatását illetően, azt az elméleti várakozásokat ellenőrzendő, hogy a férfi munkanélkülivé válása bomlasztóbb hatású a párkapcsolatra, mivel többnyire ő biztosítja a magasabb jövedelmet a háztartás számára. Az derült ki, hogy amennyiben a férfi és a nő hasonló összeget keres, a férfi munkanélküliségi időszaka nem lesz olyan romboló hatású a párkapcsolatra, mivel nem okoz drámai változást a gazdasági körülményekben.

Egy másik teszt során megkülönböztették a párkapcsolatokat jogi helyzetük szerint, azaz hogy házasságban vagy anélkül élnek-e együtt. Ez azt igazolta,

hogy a házasság nélkül együtt élő párok esetében nagyobb volt a különválás veszélye.

Dilemmát okozott az is, hogy sok munkanélküliségi időszak rövid ideig tartott, és így nem vezetett súlyosabb szociális és gazdasági következményekhez. Ezért a vizsgálati modellt úgy alakították át, hogy csak a legalább 4 hónapig tartó munkanélküliségi szakaszokat vették figyelembe. Ez a változat időben ugyanazt a mintázatot adta, csupán a hatás mértéke lett némileg nagyobb.

Végül azt is vizsgálták, hogyan viszonyulnak az egyéni szinten mért adatok ahhoz a megállapításhoz, hogy az aggregált munkanélküliségi arányok növekedése mellett csökkennek a válási arányok. Ehhez a két ország paneladataiból számított, regionális válási arányok mellé odatették az Eurostattól kapott regionális munkanélküliségi rátákat. Ezzel regressziós modellt tudtak készíteni a 16 német szövetségi tartományra és 12 brit régióra egy 26 éves időszakra (1992–2017).

Amennyiben igaz, hogy az együtt élő párkapcsolat egyik fő előnye a közös fogyasztás és a kedvezőtlen életeseményekkel szembeni nagyobb biztonság, a munkanélküliségnek csökkentenie kellene a különválás kockázatát. A munkanélküliség ugyanakkor gazdasági bizonytalanságot és lelki stresszt okoz, amivel ronthatja a kapcsolatok minőségét, növelve a szakítások kockázatát.

Áttekintve az eddigieket, a számítások azt mutatják, hogy a munkanélküliség mindkét országban növeli a különválások kockázatát, a válási arány 0,5 százalékponttal nőtt a munkanélküliségi időszakot követő 2 évben. A panel regressziók szerint a párkapcsolatok megszenvedték mind a férfi, mind pedig a nő munkanélkülivé válását az utóbbi évtizedben. Az elemzés csak részben igazolta, hogy az alacsony jövedelmű háztartásokban valószínűbb a különválás, mint a magas jövedelműekben. Végül megállapították, hogy a két ország válási arányai hasonlóak az olyan párkapcsolatok esetében, amelyekben legalább 2 éve éltek együtt és a munkanélküliség csaknem olyan destabilizáló hatású volt Németországban, mint az Egyesült Királyságban.

Családszociológiai szempontból a fő üzenet, hogy a párkapcsolatok összetartása helyett a munkanélküliség inkább sérülékenyebbé teszi őket, függetlenül attól, hogy melyik fél veszíti el az állását, illetve hogy milyen a háztartás anyagi helyzete. Ezzel együtt megfigyelhető a nők munkaerőpiaci helyzetének változása, az eltávolodás a párkapcsolat stabilitását jelentő, hagyományos, dominánsan férfi keresős modelltől

egy új, a nemek szerepének egyenlőségét megvalósító modell felé, amelyben mindkét fél munkavégzése erősíti a partnerkapcsolat stabilitását.

A szerzők ajánlása, hogy vizsgálatuk korlátain túl lépve a következő kutatások használjanak bővebb mintákat, például országos nyilvántartási adatokat, amelyekkel több kapcsolatot lehet felderíteni a társadalmi rétegezettség, a munkanélküliség és a párkap-

csolatok stabilitása között. Ehhez a panelvizsgálatok mintáiban viszonylag kevés volt a munkanélküliséget megelőző párkapcsolat. Az is lehetséges, hogy felülbecsülik a női munkanélküliség hatását a válásokra, amennyiben főleg a stabil állásokban lévőkkel számolnak és nem veszik figyelembe a marginális helyzetben lévő dolgozókat.

RÓZSA GÁBOR

IRODALOM

- DIECKHOFF, M. – GASH, V. – MERTENS, A. – ROMEU-GORDO [2015]: Female atypical employment in the service occupations: A comparative study of time trends in Germany and the UK. In Eichorst, W. – Marx, P. (szerk.): *Non-standard employment in post-industrial labour markets*. Cheltenham, Edward Elgar Publishing. 353–377. <https://doi.org/10.4337/9781781001721>
- GONALONS-PONS, P. – GANGL, M. [2021]: Marriage and masculinity: Male bread-winner culture, unemployment, and separation risk in 29 countries. *American Sociological Review*, 3. sz. 465–502. <https://doi.org/10.1177/00031224211012442>
- LESCHKE, J. – JEPSEN, M. [2011]: The economic crisis – Challenge or opportunity for gender equality in social policy outcomes? A comparison of Denmark, Germany and the UK. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2221837>
- OECD [2020]: *Benefits in unemployment, share of previous income (indicator)*. Paris, OECD Publishing. <https://data.oecd.org/benwage/benefits-in-unemployment-share-of-previous-income.htm>
- PAUL, K. I. – HASSEL, A. – MOSER, K. [2018]: Individual consequences of job loss and unemployment. In Klehe, U. C. – van Hooft, E. A. (szerk.): *Oxford handbook of job loss and job search*. Oxford, Oxford University Press.
- PRICE, R. H. – CHOI, J. N. – VINOKUR, A. D. [2002]: Links in the chain of adversity following job loss: How financial strain and loss of personal control lead to depression, impaired functioning, and poor health. *Journal of Occupational Health Psychology*, 4. sz. 302–312. <https://doi.org/10.1037/1076-8998.7.4.302>
- STRANDH, M. – HAMMARSTRÖM, A. – NILSSON, K. – NORDENMARK, M. – RUSSEL, H. [2013]: Unemployment, gender and mental health: The role of the gender regime. *Sociology of Health & Illness*, 5. sz. 649–665. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9566.2012.01517.x>
- WECKSTRÖM, S. [2012]: Self-assessed consequences of unemployment on individual wellbeing and family relationships: A study of unemployed women and men in Finland. *International Journal of Social Welfare*, 4. sz. 372–383. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2397.2011.00829.x>

A németországi mikrocenzus lehetőségei és korlátai a menekültek háztartás- és lakásstruktúrájának értékelésére

Sonja Haug – Simon Schmidbauer: Haushalts- und Wohnstrukturen von Geflüchteten in Deutschland – Möglichkeiten und Grenzen der Auswertung des Mikrocensus
Wirtschaft und Statistik, 2022. 1. sz. 83–96. o.

URL: <https://www.destatis.de/DE/Methoden/WISTA-Wirtschaft-und-Statistik/2022/01/haushalts-wohnstrukturen-012022.html>

A Németországba érkezett menekültek demográfiai alapadatait a 2017. évi mikrocenzus kérdőíve alapján dolgozták fel. Egymástól eltérő a magán- és a közösségi (intézeti) háztartásokban lakó menekültek adatainak köre és lefedettsége. Az adminisztratív adatforrás szerint regisztrált menekültek egy része olyan közösségi háztartásban lakik, amelyre a mikrocenzus nem terjedt ki, a felmérésből kimaradtak torzíthatják a hivatalos demográfiai mutatókat. Panelvizsgálatok egészítik ki a menekültekre vonatkozó 2017. évi statisztikai adatgyűjtést.

TÁRGYSZAVAK: adminisztratív adatbázis, menekült, bevándorló, mikrocenzus háztartási adatai, mikrocenzus személyi adatai, területi bontás, Németország, 2017

A németországi mikrocenzus jogszabályai a 2016 utáni felmérésekre a korábbtól eltérő adatkört tartalmaznak. Felmérik a külföldi állampolgárok, ezen belül a magán- és a közösségi háztartásokban élő menekültek adatait is. A bevándorolt népesség időponti és területi bontású személyes adatai az adminisztratív, a szociológiai kutatási, valamint a hivatalos statisztikai források alapján elemezhetők.

A Németországba bevándorlók státusa megállapítható a mikrocenzus *magánháztartási* kérdőívének válasza alapján, megjelölik a személyek bevándorlással kapcsolatos státusát is:

- foglalkoztatott, munkavállaló; a beutazása előtt megtalálta a munkahelyét;
- foglalkoztatott, munkavállaló; a beutazása előtt nem talált munkahelyet;
- oktatási célú a tartózkodás (képzés, továbbképzés);
- családdegysítő célú a tartózkodás (családtagjával érkező, azt követő személy);
- családalapító célú a tartózkodás (Németországban élő házastársa, illetve partnere a személy);
- menekült (indoka lehet szökés, üldözés, kiutasítás, menedékjog kérelme);

tás, menedékjog kérelme);

- letelepedés a szándéka, az Európai Unió tagállamából szabadon érkező személy esetén;
- egyéb célú bevándorlás.

A szakpolitikai program része a menekültek családdegysítése, a kormányzat támogatja a kiskorú menekültek társadalmi beilleszkedését a helyi intézményekkel (*Vaghri [2019]*).

Az összeírt menekült tartózkodási helye	A válaszolók	
	száma, 1000 fő	megoszlása, %
Magánháztartás	775,0	89,5
Közösségi háztartás	90,6	10,5
Összesen	865,6	100

1. táblázat: A mikrocenzusban válaszoló menekült státusúak a háztartás jellege szerint Németországban, 2017

	A menekült személy tartózkodási helye		
	Magán-háztartás*	Közösségi háztartás*	Összesen
A felmérés válaszai összesen, 1000 fő	775,0	90,6	865,6
Életkor szerinti mutatók, év			
Átlag	24,9	24,9	24,9
Szórás	13,7	14,5	13,8
Medián	25	24	24
Nemek szerinti megoszlás, %			
Férfi	66,4	79,3	67,7
Nő	33,6	20,7	32,3
Családi állapot szerinti megoszlás, %			
Egyedülálló	62,0	79,5	63,8
Házasság (párkapcsolatban)	35,5	19,3	33,8
Elvált vagy özvegy (párkapcsolatban is)	2,5	1,2	2,4

2. táblázat: A mikrocenzusban összeírt menekültek életkor, nemek és családi állapot, továbbá a háztartás jellege szerint Németországban, 2017

*A férfiak számaránya több mint 66%, az egyedülállók részesedése 62%-nál nagyobb mindkét tartózkodási helyen. A válaszoló menekültek életkor szerinti mediánja 25, illetve 24 év, ez a németországi aktív korú népesség távlati alakulását tekintve lényeges változó.

A közösségi háztartáson felmért bevándorló kérdései szűkebbek, mint a magánháztartásban élő a mikrocenzus új (2016. decembertől hatályos) németországi törvénye szerint. A közösségi háztartás munkatársa a következő személyes adatokat a rendelkezésre álló nyilvántartásnak megfelelően közli, a bevándorlók nyelvtudása ugyanis rendszerint nem kielégítő a válaszoláshoz:

- a tartózkodás helye (település, annak része);
- a közösségi háztartás jellege;
- a bevándorló személy születésének naptári éve, hónapja;
- a személy neme;
- a személy családi állapota;
- a személy állampolgársága;
- a közösségi szállás a bevándorlónak állandó vagy átmeneti lakóhelye;
- a személynek van-e külföldi lakása;
- a személy tartózkodásának jellemző státusa.

A külföldi személy státusa a felmérés időpontjában többféle lehet a bevándorlás németországi (tartózkodási, menekültügyi és egyéb) adminisztratív adatállománya szerint:

- a menekült státus iránti kérelmét beadta;
- megindult a menedékkérellem elbírálása;
- Németország menedékkérelmet adott;
- a menedékkérelmet elutasították Németországban.

3. táblázat: A mikrocenzus magánháztartásainak száma és átlagos nagysága a lakók állampolgársága* szerint Németországban, 2017

	Németországi magánháztartás			
	Magánháztartás*	Külföldivel		Összesen
		Menekülttel	Egyéb bevándorlóval	
Mikrocenzus válaszai, 1000 háztartás	30 040,5	396,0	8286,0	38 722,5
A háztartás átlagos nagysága, fő	1,90	2,40	2,38	2,01
Szórás, fő	1,05	1,77	1,33	1,14

A 2017. évi mikrocenzusban válaszoló menekültek közel 90%-a *magánháztartásban* lakott.

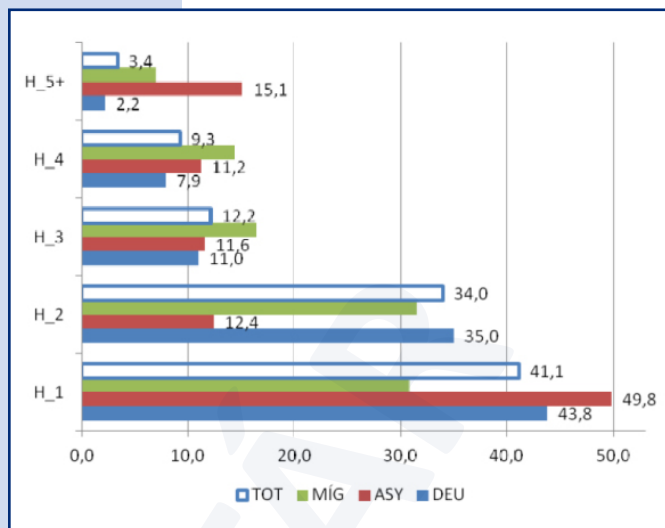
Mérhető a menekültek életkor és nemek szerinti összetétele és a családi állapota, azonban a magánháztartásban lakó menekült a mikrocenzus részletes kérdőívére válaszolt, a közösségi háztartás

kérdőíve viszont ennél kevesebb változót ír elő.

A mikrocenzus közel 39 millió németországi háztartást írt össze 2017-ben, ebből 30 millióban csak német állampolgárok élnek, közel 8,7 millióban bevándorolt személyek (is), ezen belül közel 400 ezer magánháztartásban élnek menekültek.

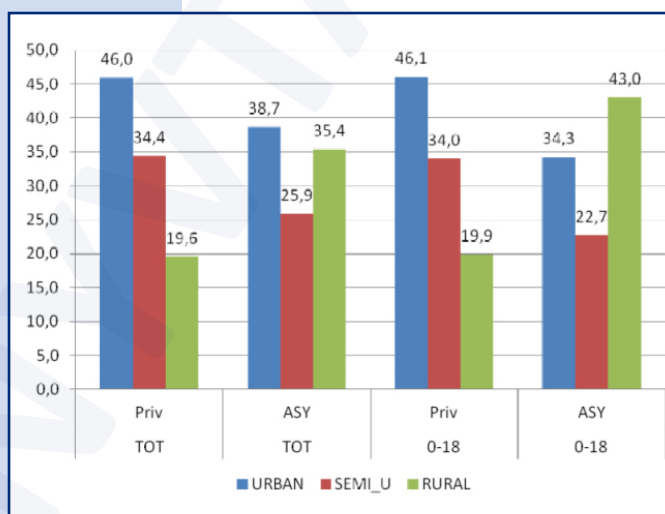
1. ábra: A magánháztartások megoszlása a lakók állampolgársága* és a háztartásban élők száma szerint Németországban, 2017, százalék (csoport összesen = 100)

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű adataiból. A magánháztartások lakóinak állampolgárságát a diagramok a 3. táblázat oszlopai szerint jelölik: a magánháztartás tagjainak száma a minta egészében (TOT), ebből: egyéb bevándorlóval (MIG), menekülttel (ASY) és bevándorló nélkül (DEU). A háztartás tagjainak száma (H_1, H_2 stb.) a függőleges tengely jelölése szerinti. A DEU kategória háztartásainak negyötöde legfeljebb kétszemélyes, ugyanakkor a menekültké (ASY) 3 vagy több személyt tartalmaz a minta mintegy 38%-ában.

2. ábra: Az összes válaszoló (TOT) és a kiskorú menekültek (018) számaránya a lakóhely térségének 3 típusa* és jellege (Priv, ASY) szerint Németországban, 2017, százalék (válaszolóok száma = 100)

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű adataiból. A magánháztartások (Priv) és a közösségi háztartások (ASY) térsége az Eurostat georeferencia rendszerének típusai szerint: városi (URBAN), városihoz hasonló (SEMI_U) és vidékies (RURAL). A bal oldali két diagramsorozat a válaszoló összes menekült (TOT), a jobb oldaliak ebből a kiskorú menekült válaszolóok (0–18) százalékos számaránya.

A bevándorlót tartalmazó és nem tartalmazó németországi magánháztartások tagjainak száma összehasonlítható a mikrocenzus adataival.

A magán- és közösségi háztartásban összeírt menekült lakóhelye 3 nagy csoportba sorolható. A válaszoló menekült lakóhely és életkor szerinti megoszlása a térségek 3 típusa szerint is összehasonlítható.

— A nemzetközi területstatistikai ajánlások megkülönböztetik a városi, a városihoz hasonló és a vidékies területi kategóriát. Az Eurostat csoportosítása e 3 típust a népsűrűség, valamint az 1 négyzetkilométer területű cella településeinek lakónépessége szerint határozza el (EU [2021]. – NZ

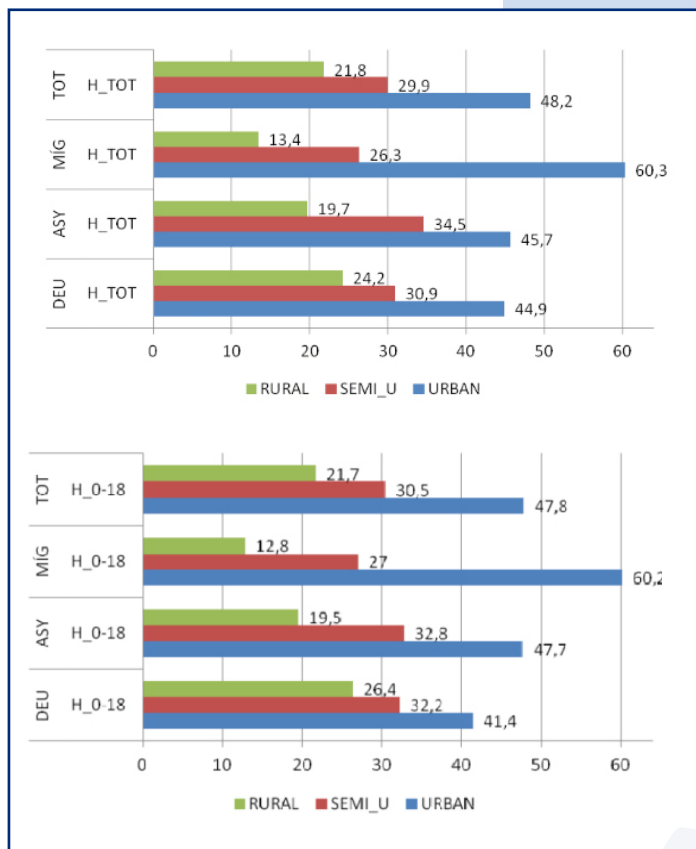
Összehasonlítható a válaszoló és ebből a kiskorúak számaránya a bevándorló nélküli (DEU), a bevándorlót (MIG) és a menekültet (ASY) tartalmazó *magánháztartásokban* Németország térségeinek fent említett 3 alaptípusa szerint is.

A menekült Németországba érkezésének időpontja a hivatalos nyilvántartás alapján vethető össze a magánháztartásaik mikrocenzus szerinti létszámaival.

— A szövetségi bevándorlási nyilvántartás minden külföldi személy Németországba érkezésének adatát tartalmazza. A menekült érkezése a 2017. évi mikrocenzusban csak a magánháztartás kérdőívének változója, a közösségi háztartás kérdőíve ilyen személyes adatot nem tartalmaz.

A menekült létesíthetett magánháztartást (Priv) a kezdeti (átmeneti) közösségi háztartás (ASY) után. A bevándorló lakóhelye változik, ha városból vidékre, vagy ellenkező irányban vándorol az érkezését követően. – NZ

A felmért lakóhely eltérhet a menekült érkezésének évében regisztrált térségtől, településtől. A bevándorló többféle magán- és közösségi háztartásban lakhat és vándorolhat az országon belül az

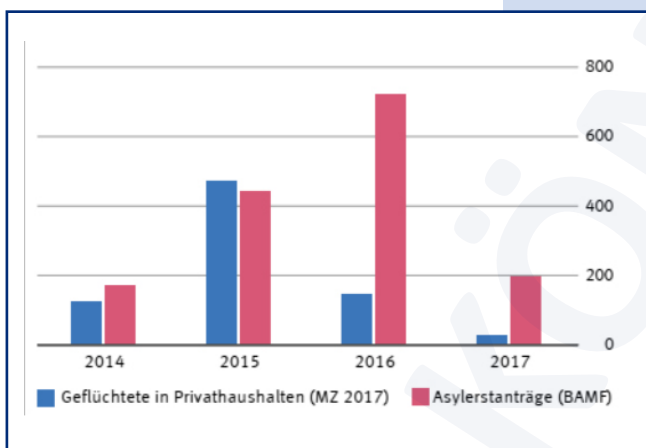

3. ábra: A válaszolók (bal oldali ábra), ebből a kiskorúak (0–18, jobb oldali ábra) számaránya a lakóhely jellege* és a térség 3 típusa szerint Németországban, 2017, százalék (válaszolók száma = 100)

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű adataiból. A magánháztartások a 3. táblázat oszlopai szerint: a minta egészében (TOT), ebből egyéb bevándorlóval (MIG), menekülttel (ASY) és bevándorló nélkül (DEU). A jobb oldali ábra a magánháztartásban felmért kiskorúak (0–18) százalékos számaránya. A magánháztartások térsége az Eurostat georeferencia rendszerének típusai szerint, a 2. ábra jegyzete szerint jelölve. A kiskorú menekültek (ASY, 0–18) mintegy 19,5%-a vidéki-es, 32,8%-a városihoz hasonló településen lakik.

4. ábra: A magánháztartásban lakó menekültek száma az érkezés időpontjának adatával a mikrocenzus (MZ 2017) és a hivatalos nyilvántartás (BAMF) szerint Németországban, 2014–2017, 1000 fő

*A 2017. évi mikrocenzus adata a magánháztartás (Priv) kérdőívében a menekült érkezésének nap-tári éve (bal oldali oszlopok). Ellenőrző adatsor a szövetségi hivatali nyilvántartás (BAMF) létszáma a menekültkérelem benyújtásának időpontja szerint (jobb oldali oszlopok). A közösségi háztartás (ASY) kérdőívei a menekült Németországba érkezésének évét 2017-ben nem tartalmazták.

érkezést, regisztrálást követően. A lakóhely térségének választása összefügg a helyi foglalkoztatási, képzési, családi stb. feltételekkel.

A hivatalos bevándorlási adatbázis tartalmazza a külföldiek státusát, ezen belül a regisztrált menekült érkezését, a menedékkérelem benyújtásának időpontját. A menedékes státus a nemzetközi konvenciók szerint kérelmezhető Németországban. A kérdőív a menekült státus több lehetséges indokát említi, ilyen a szökés, az üldözés, a kiutasítás. A válasz nem közli, hogy a menekültkérelem elbírálása milyen szakaszban tart, azt sem, hogy mikor adták meg a menedéket vagy a beadott kérelmet mikor utasították el a regisztrálást követően.

A regisztrált menekültek száma sokkal nagyobb az adminisztratív forrásokban, mint az egyes tárgyévekben érkezett menekülteké a 2017. évi mikrocenzus szerint. A szövetségi bevándorlási hatóság a 2014 és 2017 között benyújtott összes menedékkérelem mintegy 41,6%-át fogadta el. A 2017. évi mikrocenzus kérdőíve nem méri fel a menekült származási országát. A személyes adatok védelmével függ össze, hogy a menekültek elsődleges származási országát (igazolható állampolgárságát) csak kellően nagy rész minta esetén mérik fel. Más forrásokból ismertek a fontosabb háborús térségek (Szíria, Afganisztán stb.), amelyekből a legtöbb menekült érkezett Németországba.

A közösségi háztartásban lakó akkor lehet eleme a mikrocenzus mintájának, ha a menekültek elhelyezésére kijelölt intézményben írták össze. A felnőtt nélkül érkezett kiskorú menekült lakhathat (átmenetileg) ettől eltérő rendeltetésű ifjúsági otthonban is. A regisztrált menekült közösségi háztartása lehet

például büntetés-végrehajtási intézmény, hajléktalanszállás, védett nők közösségi szállása stb. Nem mérték fel az ilyen egyéb rendeltetésű közösségi háztartásban lakó regisztrált menekülteket.

A 2017. évi mikrocenzus módszertana szerint felmért közösségi háztartások létszámaránya a menekülteként nyilvántartott személyek egytizedét tartalmazza. Ugyanakkora ez a ráta évek óta több mint 25% a szövetségi bevándorlási hivatal és kiemelt gazdasági, munkaerőpiaci, valamint vándorlás- és menekültügyi kutatóintézetek évente ismételt panelvizsgálatának (Sozio-oekonomisches Panel – SOEP) mintáiban. Az összes közösségi háztartás 2016. évi részesedése a menekülthullám csúcspontjában 46% volt.

A mikrocenzus eredményei torzíthatják Németország egyes demográfiai mutatóit, ahol a menekültek száma a ténylegesnél kisebb, a torzítás rontja a számított hivatalos statisztikai változók minőségét is.

A közösségi háztartásban lakó menekültek ritkán lépnek kapcsolatba a szomszédban élő németekkel, a velük töltött idejük kisebb, mint a magánháztartásban élők mintáiban. A menekültek kapcsolata a lakókönyvvel a közösségi háztartás mérete és földrajzi térsége szerint sokféle, a 20 főnél nagyobb és vidékies településen levő intézmények lakói inkább elszigeteltek a németektől a rendszeres panelvizsgálat 2018. évi eredményei szerint.

A panelvizsgálat longitudinális mutatói alapján elemezhető, hogy az érkezés évében közösségi háztartásban lakó menekült lakóhelye miként alakult 2018-ig (UNECE [2020]). A regisztrált menekültek mintájának egyharmada vidékies térségben lakott kezdetben. A panelvizsgálat 2018-as mintájának 30–40%-a az évek során a vidékies településből városi vagy városihoz hasonló térségbe költözött. Ennél kisebb arányú (7–10%) a városból vidékies térségbe költöző menekültek számaránya a panelvizsgálat ugyanebben a mintában.

Szoros a kapcsolat a közösségi háztartásban eltöltött évek száma és a menekült személy integrációját mérő indikátorok között. A magánháztartásba köl-

tözés valószínűsége annál kisebb, minél hosszabb a közösségi háztartásban töltött idő. A menekült (kezdeti) lakóhelyét a bevándorlási hatóság döntheti el, lényeges a szociális ellátás lehetőségei is. A kezdetben vidékies térségben lakó menekült esélye a társadalmi beilleszkedésre kisebb, mint annak, aki a Németországba érkezésekor magánháztartásban, városban lakott.

Összefoglalva megállapítható, hogy a 2017. évi mikrocenzus kérdőíve egymástól és a korábbiaktól is eltérően méri fel a külföldi állampolgár státusát, demográfiai alapadatait a magán- és a közösségi szállások szerint, azzal a kivétellel, hogy a menekültek életkora csak a magánháztartások kérdőívén szerepelt. A menekültet tartalmazó háztartások adatai a városi, a városihoz hasonló és a vidékies lakóhelyek szerint is elemezhetők. A menekült nélküli magánháztartások tagjainak száma kisebb, mint a menekültké, ahol több a kiskorú családtag. Az adminisztratív adatforrások szerint nagyobb a közösségi háztartásban lakó menekültek száma, mint a 2017. évi mikrocenzus mutatóiban. A torzítás oka, hogy a közösségi háztartásban lakó menekült kérdőívét a hivatalosan nyilvántartott bevándorlási alapadatokkal töltötték ki, személyes kikérdezés nélkül.

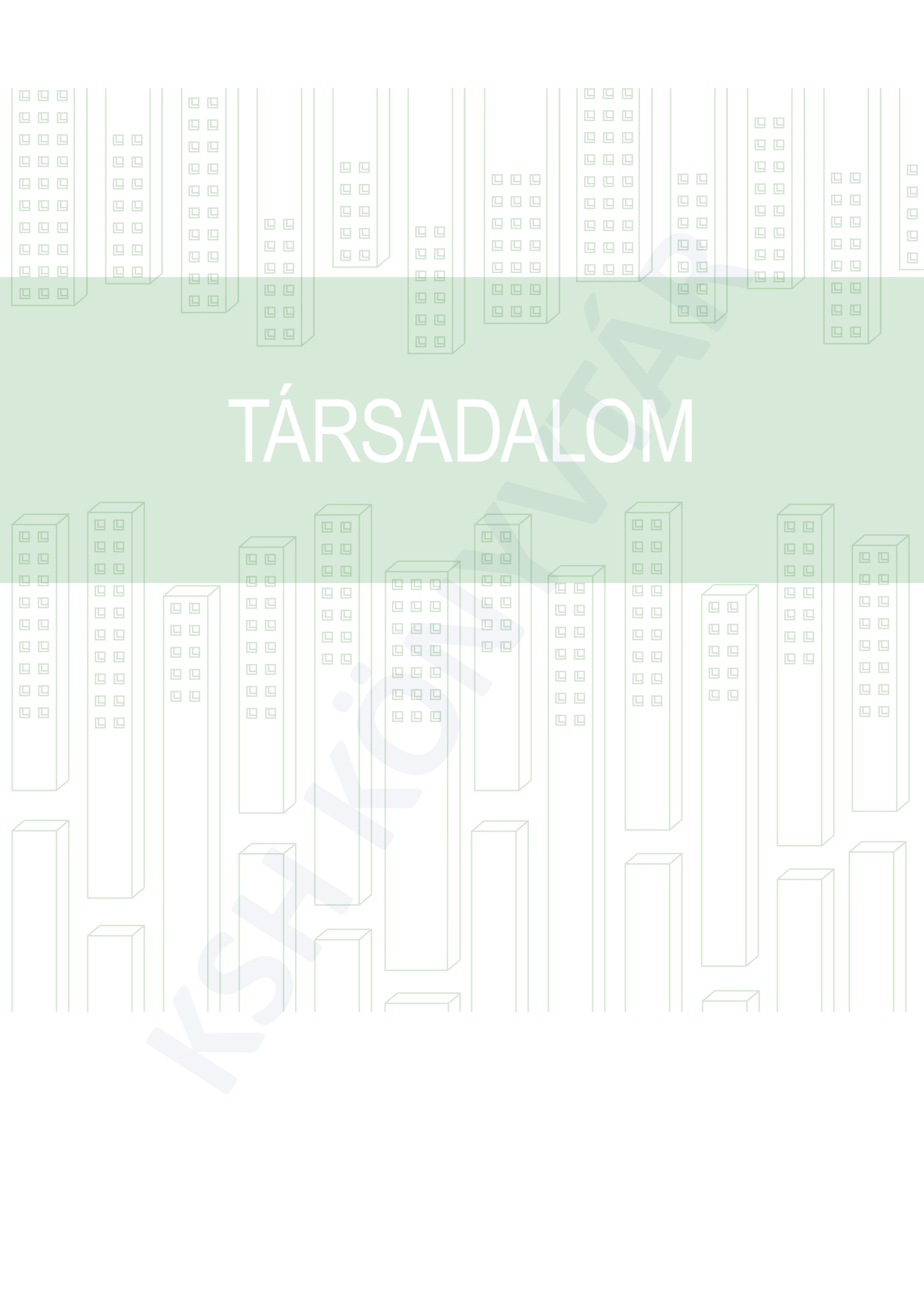
A mikrocenzus eredményeit kiegészítő panelvizsgálat felméri a bevándorlók, ezen belül a menekültek lakóhelyeinek és azok térségi típusainak összefüggését a nyelvtudással, foglalkoztatással, a beilleszkedéssel, a lakókönyvvel élőkkel tartott kapcsolattal és elemzi a kezdeti (sok esetben közösségi, átmeneti) lakóhelyet megváltoztató belső vándorlás alakulását (Manthei [2021], Sprandel [2018]).

A menekültekre is érvényesek a németországi oktatási, népegészségügyi jogszabályok. Kormányzati és széles társadalmi támogatást igényel, hogy a más kulturális háttérrel, hiányos nyelvismerettel érkező menekült fokozatosan megfeleljen a helyi normáknak (Dudek et al. [2022], Ziersch–Due [2018]).

NÁDUDVARI ZOLTÁN

IRODALOM

- DUDEK, V. – RAZUM, O. – SAUZET, O. [2022]: Association between housing and health of refugees and asylum seekers in Germany: explorative cluster and mixed model analysis. *BMC Public Health*, 48. sz. 1–9. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-12458-1>
- MANTHEI, G. [2021]: The Long-Term Growth Impact of Refugee Migration in Europe: A Case Study. *Intereconomics*, 50–58. <https://doi.org/10.1007/s10272-021-0951-3>
- SPRANDEL, A. [2018]: Housing and integrating refugees in Hamburg. *Field Actions Science Reports*, Special Issue 18. 20–25. <https://journals.openedition.org/factsreports/4696>
- UNECE [2020]: *Guidance on the use of longitudinal data for migration statistics*. Geneva, United Nations. <https://unece.org/sites/default/files/2021-03/ECECESSTAT20206.pdf>
- ZIERSCH, A. – DUE, C. [2018]: A mixed methods systematic review of studies examining the relationship between housing and health for people from refugee and asylum seeking backgrounds. *Social Science & Medicine*, 199–219. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2018.07.045>

TÁRSADALOM

A távmunka meghódította a világot

Cevat Giray Aksoy – Jose Maria Barrero – Nicholas Bloom – Steven J. Davis – Mathias Dolls – Pablo Zarate: *Working from Home Around the World*
Brooking Papers on Economic Activity, 2022 Fall.

URL: <https://wfhrefsearch.com/wp-content/uploads/2022/09/Working-from-Home-Around-the-World-23-August-2022.pdf>

A szerzők egy 27 országra (köztük hazánkra is) kiterjedő felvételt hajtottak végre, amelyben a kormányzati lezárások miatt a távmunkában kialakult lökészerű változások jellemzőit tárták fel. A távmunka néhány hét alatt az egész világon elterjedt, ami különösen az ingázók és a gyermekes családok számára jelent nagy előnyt. Általános tapasztalat, hogy a Covid19-járvány utáni időszakban is fenn kívánják tartani a munkavégzésnek ezt a formáját. A távmunkában dolgozóknak általában negyede (Magyarországon 31%-a) otthagyná cégét, ha a munkáltató megszüntetné a távmunkát és ismétarra kötelezné őket, hogy 5 napon át a munkahelyükön dolgozzanak.

TÁRGYSZAVAK: távmunka, a munkakörülmények preferenciái, ingázási idő, Covid19-járvány

A Covid19-járvány hatalmas és hirtelen változást idézett elő a távmunka gyors elterjedésében, ami az egyének és a szervezetek válasza volt a fertőzés félelmekre és a kormány kereskedelmi és társadalmi tevékenységeket érintő korlátozásaira. Idővel nyilvánvaló lett, hogy a távmunka nagy népszerűsége megmarad a járvány befejezése után is. A modern társadalomban nincs ehhez fogható hangsúlyos, a munkakörülményeket széleskörűen érintő, robbanászerű változás. Egy ilyen fordulat csak a két évszázada történt ipari forradalomhoz hasonlítható, ami jelentős hatással volt nemcsak az ipari, hanem a mezőgazdasági termelésre is, az ott dolgozókat is beleértve.

A szerzők 27 országra (Brazília, Kanada, Amerikai Egyesült Államok, Ausztria, Franciaország, Németország, Görögország, Magyarország, Olaszország, Hollandia, Lengyelország, Szerbia, Spanyolország, Svédország, Törökország, Oroszország, Egyesült Királyság, Ukrajna, Kína, India, Japán, Dél-Korea, Malajzia, Szingapúr, Tajvan, Egyiptom, Ausztrália) vonatkozóan állították össze a Munkabeosztás globálisfelvétele (Global Survey of Working Arrangements – G-SWA) című kérdőívet. A felvétel egyedi szintű adatokat gyűjtött a demográfiai jellemzőkről, a keresetekről, a távmunka jelenlegi szintjéről, a munkáltatók ter-

veiről és az alkalmazottak kívánságairól a járvány utáni távmunka vonatkozásában, az ezzel kapcsolatos észrevételekről, az ingázási időről, a távmunka végzésére való hajlandóságról és még több másról. A felvétel 2 hullámban zajlott le: az első 2021. július végén, augusztus elején, a második 2022. január végén, február elején. A minta nem reprezentatív, mert aszimmetriát mutat a magasan iskolázott személyek irányába, leginkább a közepes jövedelemmel rendelkező államokban. A felvétel a teljes munkaidős, 20–59 éves korú foglalkoztatottakra terjedt ki, akik elvégezték legalább az általános iskolát. A kutatás vizsgálja a távmunkával kapcsolatos eredményeket, terveket, a dolgozói kívánalmakat, észrevételeket személyenként és országokként.

Az országok közötti összehasonlításnál elemzik a nem, a kor, az iskolázottság és a nemzetgazdasági ág szerinti különbségeket, összehasonlítási alapként tekintve az Amerikai Egyesült Államok átlagait. Ezek a megfigyelések csak azokra terjedtek ki, akiknek van okostelefonjuk, számítógépük, táblagépük és hasonló eszközük, mert csak ők tudtak részt venni az online felvételben. A távmunkával töltött teljes fizetést adó munkanapok száma átlagosan 1,5 nap (hazánkban 1,7), ami a 2021 közepétől 2022 elejéig tartó időszakra vonatkozik. Az országokénti adatok

0,5 és 2,6 nap között szóródnak, a legrövidebb idejű otthoni munkát Dél-Koreában (0,5) és Tajvanon (0,8 nap) végezték, az Amerikai Egyesült Államokban 1,6, az Egyesült Királyságban 2,0, Indiában 2,6 napot töltöttek ilyen munkavégzéssel.

A Munkabeosztás és magatartásfelvétel (Survey of Working Arrangements and Attitudes – SWAA) is nagy eltérést mutat a munkaadói tervek és az alkalmazottak vágyai között a távmunkát illetően. Ezen összeírás szerint az amerikai munkáltatók következetesen emelik a távmunkában ledolgozható munkaidő hosszát, a járvány befejeződése ellenére. *Hansen et al. [2022]* tanulmánya szerint az Amerikai Egyesült Államokban és 4 más angol nyelvű országban az olyan üres állások száma emelkedett a 2020 és 2022 közepe közötti 2 évben, amelyeknél távmunkára is vállalkoznának, ami az otthoni munka elterjedtségére utal. *Adrián et al. [2021]* dolgozata ugyanezt találta 2021 szeptemberében az OECD 20 országában. E kutatások azt állítják, hogy a távmunka egyre több cégnél gyökeresedik meg, noha a Covid19-re visszavezethető halálozás üteme csökken. A videokonferenciák és más, távoli kölcsönhatásokat létrehozó technológiák megkétszereződtek a járvány kezdetén.

A szerzők a távmunka felfutását három okkal magyarázzák. 1. A járvány kikényszerítette a tömeges társadalmi kísérletet a távmunkát illetően. 2. A kísérletezés az új információk özönét generálta a távmunkával kapcsolatban, ami nagyban megváltoztatta az észrevételeket az új munkamódszer gyakorlatiasságáról és hatékonyságáról. 3. Az új információk fényében az egyéneknek és a szervezeteknek újra optimalizálták a munkakörülményeket és nagyobb bizalom alakult ki a távmunka iránt. A népszerűségét az is növelte, hogy a járvány előtti várakozásokhoz képest a legtöbb dolgozó meglepődött azon, hogy a távmunka termelékenysége nőtt a pandémia idején, azaz produktívabban voltak, mint ahogy várták. A munkáltatók terve a járvány után a távmunka további kiterjesztéséről szól, ami mind a 27 országra egységesen igaz.

Számos fejlesztés is segítette a nagymértékű, tartósan ígérező távmunka kialakulását. Új beruházások történtek a lakásokban és a szervezeteken belül, hogy megkönnyítsék a távmunka alkalmazását, a gyakorlat általi tanulást, az előrehaladást a termékekben és a technológiákban, a sokkal nagyobb elfogadást a távmunkát illetően. A sokáig fennmaradó fertőződési kockázatok miatt az emberek preferálni kezdték a munkavégzésnek ezt a formáját. Az internet, a felhő felbukkanása, a kétirányú videotechnológiák már

a járvány előtt létrehozták a távmunkára való átállás feltételeit. A G-SWA felvétel adatai szerint az alkalmazottak a heti 2-3 napos távmunka lehetőségét úgy veszik, mintha fizetésüket 5 százalékkal megemelték volna. Másképpen fogalmazva: ennyit lennének képesek fizetni érte, hogy munkaidejük egy részét otthon dolgozhassák le. A távmunkában dolgozók egynekede otthagyná a cégét, ha a munkáltató arra kötelezné őket, hogy újra 5 napon át a munkahelyükön végezzék munkájukat és olyat keresne, ahol engedélyezik a távmunkát.

Az ingázási idő megtakarítása a legnyilvánvalóbb és legfontosabb előny az e munkatípusban dolgozók számára. A lakásról a munkahelyre való napi oda-vissza utazás átlagos ideje 64 perc, ami az Amerikai Egyesült Államok és Szerbia 48 percétől (Magyarországon 58) az indiai 93, illetve a kínai 96 percig szóródik. A nők jobban értékelik a távmunka nyújtotta előnyöket, mint a férfiak. A házas családi állapotúak nagyobb arányban választanák a távmunkát, főleg a 14 éven aluli gyermekes szülők. Az ingázási idő növekedésével nagyobb a hajlandóság arra, hogy a felajánlott távmunkát elfogadják. E tanulmány azt is kiemeli, hogy a járvány alatti otthon végezhető munka is fontos tényező volt a vírus terjedésének lassításában. A távmunka terén az országok között mért különbségekben jelentős szerepe volt a kormányzati lezárások eltéréseinek és a pandémia előtti „digitális előkészítettségnek”.

Az e kutatásban résztvevőket úgy toborozták, hogy igénybe vették a különböző hálózatokat, a többszörös hirdetési csatornákat (Facebook, Google Adwords stb.), adatbázisokat és a javasolt személyeket. E feladatért pénzt, nyugtát vagy jutalomponthoz kaptak, amit adományozásra használhattak fel. A felvétel második hullámában még Oroszország és Ukrajna is a minta része volt, miközben az orosz csapatok már Ukrajna határának közelében tartózkodtak. A szerzők kiostálták a mintából azokat (5%), akik rekordidő alatt töltötték ki a kérdőívet, illetve akik egy figyelmet ellenőrző kérdést nem válaszoltak meg jól (15%). Így az első hullámban 15 országból 12 229 válaszadó maradt a mintában, míg a másodikban 23 849 főt vettek figyelembe. A kitöltési idő mediánja 7,3 és 9,5 perc közé esett. Az okostelefonokon és egyéb eszközökön leadott válaszok miatt hiányoznak azok, akik nem használnak ilyeneket. Ez a tény természetesen hatással van a kapott eredményekre is. Ez olyan mértékű aszimmetriát mutat, hogy például Kínában a felvételben résztvevők 90%-ának legalább

főiskolai végzettsége van, miközben a Gallup szerint ez az érték e hatalmas országban csak 27%.

A munkáltatók a Covid19-járvány után átlagosan csak 0,7 nap távmunkát terveznek. Görögországban, Szerbiában és Tajvanon csak 0,3 napot, Dél-Koreában és Ukrajnában 0,4-et, Ausztráliában és az Egyesült Királyságban 1,0 napot, míg Indiában 1,8-et. Az Amerikai Egyesült Államok közepén helyezkedik el a maga 0,8 napjával. Az alkalmazottak heti 1,7 napot szeretnének otthon végezhető munkával tölteni, ami-ben szintén nagy az országok közötti szóródás. Kínában 1,1 napot, Dél-Koreában 1,2-et, Franciaországban és Tajvanon 1,3-et, míg Kanadában 2,2-et, Brazíliában és Szingapúrban 2,3 napot. Az Amerikai Egyesült Államok értéke 2,1 nap/hét. Általánosan megállapítható, hogy az alkalmazottak minden országban több időt szeretnének távmunkában dolgozni, mint amit a munkáltatók terveznek. Az eltérés meghaladja a fél napot.

Az otthoni munkavégzés lehetőségét a dolgozók nagyra értékelik. A válaszokból az derül ki, hogy számukra ez átlagosan egy 5%-os fizetésemeléssel ér fel, de 7-8%-osnak érzékelik Brazíliában, Egyiptomban, Indiában és Törökországban, 8,8-nek Szerbiában, míg Ukrajnában 12%-osnak. Kínában egy nagy utazási iroda felajánlotta a dolgozóinak, hogy 9 hónapig heti 4 napon otthon dolgozhatnak, de az ötödikben a munkát az irodában kell végezniük. Az ajánlatra a dolgozók fele igennel válaszolt. A távmunka legnagyobb előnyének az ingázás kiváltását tekintik (51%). 41%-uk (több választ is elfogadtak) a rugalmas munkaidőt nevezte meg, ugyancsak 41%-uknak fontos, hogy kevesebb időt kell tölteniük tisztálkodással, munkába készüléssel, 37%-uk a nyugalmat nevezte meg, míg 18%-uk a kevesebb értekezletet. A munkahelyi feladatvégzés előnyénél 49-49%-uk a személyes együttműködést és a szocializációt, 41%-uk a munka és a személyes élet elhatárolódását, 40%-uk a jobb felszereltséget említette meg. Kahn [2022] tanulmányában úgy összegez, hogy a távmunka kiterjeszti a személyes szabadságot, javítja az életminőséget, új foglalkoztatási lehetőséget teremt és építi a társadalmi tőkét a távmunkát végzők lakóközösségében.

A gyermekekkel élőknek a távmunka a legnagyobb áldás. Érdekes eredményre vezet, ha az egyedülálló nőket és férfiakat hasonlítjuk össze a távmunkáról vallott nézeteikről. Az ilyen státusú nők nagyobb értéknek tartják a távmunkát, mint az egyedülálló férfiak. Ebben szerepe lehet annak, hogy a nők a gondozási és háztartásvezetési feladatokra több időt

szánnak, mint a férfiak, ezért az időmegtakarító távmunkához is jobban ragaszkodnak. Összehasonlítot-ták a két végletet: egyetemet végzett házasságú nő 14 év alatti gyermekekkel, 45 perces egyirányú ingázással, illetve egyedülálló férfi főiskolai végzettséggel, aki 5 percre él a hivatalától. Ez a hipotetikus nő 4,6%-kal fizetne többet a távmunka lehetőségéért, mint a fenti ismérvekkel rendelkező férfi. Még nagyobb különbségek is kialakulhatnak, ha például az eltérő korcsoportok is szerepelnének az összehasonlításban.

A kérdőíven össze kellett hasonlítani a Covid19 előtti várakozásokat a távmunka tapasztalataival. A járvány előtti otthoni munka hossza mindössze 0,25 nap volt. A felvétel egyik legnagyobb meglepetése, hogy a járvány előtti negatív várakozásokhoz képest a pandémia alatti távmunka a vártnál nagyobb termelékenységgel járt, ráadásul mind a 27 országban. Ez a fejlemény is hozzájárul ahhoz, hogy a távmunka tartóssá váljon. Erős pozitív kapcsolatot találtak az otthoni munka termelékenységének növekedése és a tervezett távmunka szintje között. E változásokhoz a járvány előtti évtizedek fontos technikai fejlődésére is szükség volt. Előrehaladás történt a technológiákban, az infrastruktúrában, a termékekben, amelyek nélkül sem az internet, sem a kétirányú videokapcsolatok, sem a távolból érkező és oda irányuló egymásra hatások nem jöhettek volna létre. A technika által felkínált távmunka-lehetőségeket viszont nem vagy alig használták ki a járvány előtti időszakban. Ha nincs a járvány, a távmunkában megvalósult mai eredményeket csak igen lassan, hosszú éveken át érték volna el.

Emmanuel-Harrington [2021] azt találta, hogy a járvány előtt egy telefonos ügyfél-tájékoztatási központ feladatait távmunkába kiszervezve a legkisebb termelékenységet felmutató munkavállalók találták e formát a legvonzóbbnak. A legproduktívabbak pedig ragaszkodtak a munkahelyen végzett tevékenységhez. Ez a negatív szelekciós hatás azért következett be, mert a távmunka szinte ismeretlen volt a legtöbb ember számára, ezért elterjesztéséhez az emberek tájékoztatására, felvilágosítására is szükség van. A járvány alatt a távmunka elfogadottsága dinamikusan emelkedett minden országban. Most sokkal kevesebben vannak a felelősségtől meghátráló emberek, mint a járvány előtt. A távmunkára ajánlatot kapott dolgozók között sokkal kevesebb a hezitáló, mint előtte. A távmunka megítélésében olyan fordulat állt be, amire kevesen számítottak. A járvány a munkáltatókat is arra ösztönözte, hogy investáljanak a munkahelyi fel-

szerelésekbe és digitális technológiákba, amelyek támogatják a távmunkát. A cégek új vezetési módszereket, gyakorlatokat vezetnek be, amelyek segítik a járványra adott választ, a távmunka elterjesztését. A járvány visszatérésének félelme miatt a dolgozók közül is egyre többen preferálják a távmunkát, még azok is, akik a kezdeteknél nagyon idegenkedtek tőle.

A távmunka nemcsak a benne részt vevőknek nyújt előnyt, hanem a családtagoknak is. Mégsem állítható, hogy mindenki számára kívánatos az otthon végezhető munka, mert sokan vannak, akiknek nagy igényük van a munkatársakkal való találkozásra. Tanulni akarnak tőlük, de fontos számukra a hálózati építési lehetőség kihasználása is.

Az amerikai Üzleti bizonytalanságfelvétel (USSurvey of Business Uncertainty) szerint 2022. április-májusban az USA-beli cégek 40%-a engedélyezi az 1 vagy 2 napos távmunkát, hogy boldognak lássa alkalmazottait és mérsékelje a bérkövetelési nyomást. A vállalatok nagyobb része nem osztja ezt a nézetet. Elon Musk például előírja a Tesla dolgozóinak, hogy hetente legalább 40 órát a munkahelyükön dolgozzanak. Ő úgy látja, hogy a szenior munkatársak fizikai jelenléte sokat segít a fiataloknak, akiktől folyamatosan tanulhatnak. Mexikóban viszont a munkatörvénykönyvét is módosították: a távmunkában részt vevők otthonában megbízható elektromos áramszolgáltatásnak, világításnak és egyéb ergonómiai feltételeknek is adottnak kell lenniük. A holland parlament például előírta, hogy a munkáltatónak figyelembe kell vennie a dolgozók távmunkával kapcsolatos igényeit, de szabályozza e munkaforma visszautasításának ügyét is.

Az otthon végezhető munka gyengíti az innovációban korábban tapasztalt térbeli koncentrációt, és úgy tűnik, hogy a videotechnológiák, a felhőfelbukkanása és más fejlesztések ezt a koncentrációt lényege-

sen nem befolyásolják. A Microsoft 61 182 dolgozója szerint a megváltozott munkavégzés a kommunikációs kapcsolatokban növelte az aszinkronitást, ami az együttműködést sokkal statikusabbá tette. Sok tapasztalat még nincs, de van ok az optimizmusra, hogy az otthon végezhető munka nem csökkenti sem a kommunikáció, sem az innováció ütemét.

A távmunka különösen az amerikai metropoliszokban terjedt el. A 10 legnépesebb USA-beli nagyvárosban a fizetett munkanapok 38%-ában dolgoztak otthon, a következő 40 nagyváros átlaga 30, míg a kisebb városoké csak 27%. San Franciscóban, az öbölhöz közeli városrészben ez a ráta elérte a 45%-ot. A járvány előtt ezek az értékek 20-30 százalékponttal voltak kisebbek. A távmunka felgyorsította a szuburbán területre való kiköltözés ütemét. Ez a jelenség különösen a gyermekes családokban vált gyakorivá, amelyek alacsonyabb bérleti díjat igénylő lakásokat, jobb iskolákat keresnek. Emiatt esett a nagyvárosokban a lakások és az irodák bérleti díja. A metropoliszok a távmunka miatti kiköltözésekkel összefüggésben kisebb közlekedési és kereskedelmi forgalmat érnek el, ami csökkenti az adóbevételüket is.

A tanulmány távmunka témában eligazodási pontnak, alapműnek számít. A szerzők között a nagy hírű Princeton és Stanford Egyetem munkatársai is szerepelnek. A dolgozat megállapításai közgazdasági, társadalmi szempontokat preferálnak. Hiányolható a jogi és a pszichológiai megközelítés. Nincs benne arról szó, hogy az éveken át tartó heti többnapos távmunka beszűkítheti a munkavállaló munkahelyi kapcsolatait és könnyen depresszióba tolhatja az egyént. Az is csak lábjegyzetben van megemlítve, hogy az otthoni körülmények számos esetben nem alkalmasak a nyugodt, nagy figyelmet igénylő munka elvégzésére. Figyelemre méltó, hogy a távmunkát a dolgozók szerzett jognak tekintik és nem szívesen mondanának le az otthoni munkavégzés előnyeiről.

HAJNAL BÉLA

IRODALOM

- ADRIAN, P. – CIMINELLI, G. – JUDES, A. – KOELLE, M. – SCHWELLNUS, C. – SINCLAIR, T. [2021]: *Will It Stay or Will It Go? Analyzing Developments in Telework During COVID-19 Using Online Job Postings Data*. Paris, OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/aed3816e-en>
- EMANUEL, N. – HARRINGTON, E. [2021]: *Working remotely? Selection, treatment, and market provision of remote work*. Working paper, 2021. április. Harvard University. https://scholar.harvard.edu/files/eharrington/files/harrington_jmp_working_remotely.pdf
- HANSEN, S. – LAMBERT, P. J. – BLOOM, N. – DAVIS, S. J. – SADUN, R. – TASKA, B. [2022]: *Remote Work across Jobs, Companies, and Countries*. Working paper, 2022. július.
- KAHN, M. E. [2022]: *Going Remote: How the Flexible Work Economy Can Improve Our Lives and Our Cities*. University of California Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv2ks6vjx>

Közlekedési-mobilitási statisztika

Passenger mobility statistics

Eurostat. Statistics explained, 2021. november

URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Passenger_mobility_statistics

Az Európai Unió mindmáig nélküli a közlekedési módokra vonatkozó, összehangolt adatgyűjtéseket. A harmonizált felmérések hiánya különösen a városokon belüli helyváltoztatások, nevezetesen a napi ingázások esetében feltűnő: a felmérések többsége nemzeti igényekre szabottan készül. Az Eurostat rövid ismertetése azzal kívánja ösztönözni a terület vizsgálatát, hogy bemutassa annak a kezdeményezésnek az eredményeit, amelynek során az intézmény javaslatára 2015-től 9 tagállamban végeztek előzetes felméréseket, kiegészítve az adatokat további 3 ország nemzeti felvételeivel. A cikk a rövid távú (100 kilométert nem meghaladó) városi közlekedésre összpontosít.

TÁRGYSZAVAK: városi közlekedés, ingázás, Eurostat

A közlekedés kulcsfontosságú gazdasági tényező, a motorral vagy anélkül hajtott járművekkel, az egyéni vagy közösségi közlekedési eszközök segítségével történő helyváltoztatás a gazdasági tevékenységek elvégzésének elengedhetetlen előfeltétele. A közlekedési infrastruktúra hatékonyságának és minőségének javítása szilárdabbá teszi a gazdaságot, a tevékenységek végzésének helyszínére való eljutás megkönnyítésével hozzájárul az élet-színvonal emelkedéséhez.

„Az európai háztartások kiadásainak második legnagyobb tényezőjeként a közlekedési ágazat 5%-kal járul hozzá az európai GDP-hez, és közvetlenül mintegy 10 millió munkavállalót foglalkoztat” – állapítja meg az Európai Bizottság 2020 decemberében közzétett közleménye (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0789&from=EN>), amely az ágazatnak a világválság nyomán bekövetkezett visszaesésére hívja fel a figyelmet, egyben síkraszáll a fenntartható és intelligens megoldások bevezetése mellett. A törekvés előzményeként, mintegy a döntések adatokkal történő megalapozása érdekében születtek meg 2014-ben az Eurostat irányelvei a közlekedési mobilitás statisztikájának előállításáról, kijelölve az adatgyűjtés módját, az ajánlott módszertant, majd 2015-től kezdődően grantokkal támogatva 9 tagállamban a felvételek bevezetését.

Az általános meghatározás szerint a városi közlekedés egy-egy városi térség rezidenseinek megtett útjait jelenti, amikor a kiindulási hely és az úticél egyetlen városi térségen belül található. Ugyanakkor rövid távon lebonyolított közlekedés alatt a 300 kilométer-nél nem hosszabb utakat kell érteni (ahol egyébként nincsenek megszorítások a kiindulási helyek és a célállomások tekintetében). Az Eurostat jelen összeállításában az előzetes felmérések eredményeit a 100 kilométert meg nem haladó városi utazásokra leszűkítve közli.

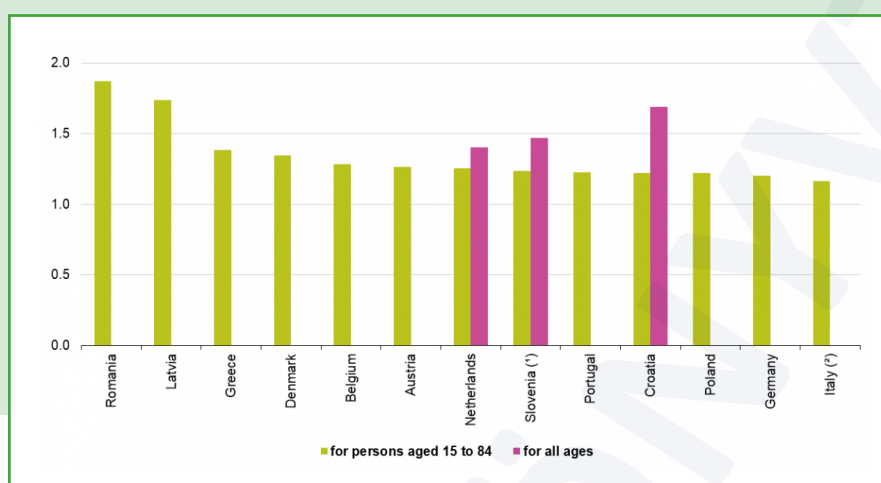
A próbabprojektet elsőként Hollandia hajtotta végre 2015-ben, s 2019-re az összes résztvevő országban lebonyolították. A felvételek vagy CAWI (interneten vezetett elektronikus naplók), vagy CAPI (számítógéppel támogatott személyes kikérdezés) segítségével történtek – vagy a kétféle eljárás ötvöztetésével. A felmérések minden országra reprezentatívak, kivéve Portugália kutatását, ahol az csupán 2 város (Lisszabon és Porto) vonzáskörzetére (ahol a lakosság 44%-a él) terjedt ki. A megkérdezettek életkora Németországot leszámítva mindenhol 15 és 84 év között váltakozott; Németországban a 18 és 74 éve közöttieket keresték meg. A válaszadók száma Németországban volt a legtekintélyesebb (237 662 fő), míg Horvátországban csupán 4100 főre rúgott. A megkérdezettek közül a felvétel napján utazást lebonyolító személyek aránya Ausztriá-

	Belgium	Denmark	Germany	Greece	Croatia	Italy	Latvia	Netherlands	Austria	Poland	Portugal	Romania	Slovenia
By car as driver	54.4	53.8	58.0	44.6	59.6	63.7	54.8	49.6	50.6	48.2	57.3	30.4	65.2
By car as passenger	16.3	11.3	11.8	15.4	13.3	10.6	13.0	12.6	13.5	10.6	12.9	26.4	15.4
By taxi (as passenger)	0.1	0.3	0.2	1.3	0.4	0.2	0.5	0.0	1.1	0.0	0.4	2.5	0.2
By van/lorry/tractor/camper	0.0	8.1	2.2	0.8	2.3	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.1
By motorcycle and moped	0.8	0.9	0.6	7.0	0.1	2.8	0.3	2.0	1.0	0.6	1.3	0.1	0.2
By bus and coach	4.3	4.1	2.3	11.5	9.9	7.2	13.1	3.7	4.0	25.9	10.8	27.6	6.8
Urban rail	2.8	4.4	5.4	12.8	5.0	2.5	4.9	0.0	13.0	2.9	4.0	1.9	0.0
By train (regular and high speed)	8.6	5.5	8.6	0.1	2.8	3.8	5.2	7.5	9.0	2.9	5.1	3.9	1.3
Aviation and waterways	0.0	0.0	0.1	0.0	0.2	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.5	0.0	0.0
Cycling	6.6	7.5	5.5	0.5	2.1	1.9	2.2	16.0	3.4	4.7	0.5	0.3	3.3
Walking	3.8	4.1	4.0	5.8	4.5	6.8	6.1	5.1	3.9	1.8	5.8	6.9	6.5

1. ábra: Városokban személyenként megtett utazási távolságok részesedései a közlekedés módjai szerint, a hét minden napján (%); vízszintes: Az országok, függőleges: Gépjárművel vezetőként - Gépjárművel utasként - Taxival (utasként) - Teherautó/furgon/traktor/lakókocsi - Motorke-

rékpár és moped - Autóbusz - Városi vasút - Vonat (menetrendszerinti, és gyorsvasút is) - Repülőgép, Vízi jármű - Kerékpár- Gyaloglás

Megjegyzés: a főbb közlekedési módok összege a táblázatban nem szereplő „egyéb, ismeretlen” kategória miatt nem feltétlenül 100%.

2. ábra: Személygépkocsik átlagos kihasználtsága a városi közlekedésben a hét minden napján (személyek száma gépjárművenként)

Forrás: 13 uniós tagállam adatai (9 próbafelvételből és 4 nemzeti felmérésből).

ban volt a legmagasabb (89%), Portugáliában a leg-
alacsonyabb (30%).

Az eredmények azt mutatják, hogy a naponta közlekedők által városokban megtett távolságok országonként nagy eltéréseket mutatnak: a hét minden napjára számítva személyenként átlagosan Görögországban 7,6 kilométert, Horvátországban szintén 7,6, míg Németországban 19,0 kilométert küzdöttek le. A mindennap sorra kerülő utak legfőbb oka a munkahelyek, majd onnan az otthon megközelítése, az ingázás Németországban a naponta megtett távolságokból 27%-kal részesedett, Horvátországban 47%-kal.

Az egyetlen kategóriában szerepeltetett autóbuszok és városi vonatok használata a leggyakoribb Romániában és Lengyelországban volt (mindkét országban a megtett távolságok egyharmada jutott ezekre az eszközökre). További országonkénti sajátosságokként említhető a motoros kétkerekű járművek használata Görögországban (a megtett távolságok 7%-a), akárcsak a kerékpároké Hollandiában (16%), Dániában és Belgiumban (7-7%) és Németországban (5%).

A gépkocsi bizonyult valamennyi vizsgált országban a legfőbb közlekedési eszköznek, akár vezetőként, akár utasként ültek a magánautókban a megkérdezettek. Bár a káros anyagok kibocsátása csak csekély mértékben függ a kocsiban szállított személyek számától, a járművek relatív hatékonyságát a mutató mégis befolyásolja. Az üzemanyagok megbízható számbavételét gátolja, hogy bizonyos országoktól nem állnak rendelkezésre részletes adatok – vagy mert nincs kellőképpen tagolt nyilvántartásuk a hajtóanyagokról, vagy pedig azért, mert a felmérés során nem tettek fel erre vonatkozó kérdést (az erre vonatkozó ajánlások ellenére). Az elektromos járművek szerepe egyelőre elhanyagolhatóan mondható, a dízel használata kiugróan magas Görögországban (86%) és Portugáliában (63%). Igen alacsony viszont Romániában (26%), ahol szokatlanul nagy a gáz, az elektromos, a hibrid meghajtású járművek mellett az ugyancsak ebbe a kategóriába sorol „egyéb, ismeretlen” üzemanyagokat használó járművek aránya.

HOLKA LÁSZLÓ

A kerékpározás alakulása európai országokban 1990 óta

Paul Schepers et al.: The development of cycling in European countries since 1990
European Journal of Transport and Infrastructure Research, 21/2. sz. 41–70. o.

DOI: [10.18757/ejti.2021.21.2.5411](https://doi.org/10.18757/ejti.2021.21.2.5411)

Több forrás egybevetése alapján úgy tűnik, az utóbbi három évtizedben összességében véve elmaradt a kerékpározás térhódítása Európa nyugati országában – vonja le a következtetést 12 szerző vizsgálódása, amely 13+1 államra terjedt ki (Észak-Írországot önálló egységnek tekintették). Hiába születtek 1990-ben számos országban döntések a kerékpározás elterjesztéséről, a pedálozásnak a közlekedési módokon belüli aránya általában véve csupán jelentéktelen mértékben változott meg – kivéve a nagyvárosokat. Összehasonlításra alkalmas felmérések híján a szerzők az elérhető nemzeti adatokból olyan adatbázist alkottak, amelynek elemeit a helyváltoztatás módja szerint csoportosítva (kerékpárral, gyalogosan, tömegközlekedéssel, gépkocsival) egybevetethetők a lakosonként megtett távolságok.

TÁRGYSZAVAK: kerékpárhasználat, közlekedési módok, Európa

A második világháborút követő években Európa nyugati régióiban egyre gyorsuló mértékben esett vissza a korábban széles körben igénybe vett kerékpárok használata. A gépjárművek terjedése háttérbe szorította a gyaloglást és a kerékpározást is, olyan változásokat okozott (dugók, a közúti balesetek számának megnövekedése, a gépkocsiktól függő életmód), amelyek sürgetővé tették a motorizáció visszaszorítását. A szakpolitikák az 1970-es évektől kezdve a rövidebb utak helyettesítésére szolgáló közlekedési módok támogatását kezdték szorgalmazni; idővel az Európai Bizottság is felkarolta a kezdeményezéseket, az 1990-es évek második felében a városi közlekedés fejlesztésének keretei közt beillesztette célkitűzései közé a kerékpározás támogatását is. Egymás után születtek az ehhez kapcsolódó kormányzati és városi tervek. Hollandiában egy „kerékpározási mesterterv” 2010-re 30%-kal javasolta emelni az 1995. évi szinthez képest a biciklikkel megtett kilométerek számát (újabb változata 2027-re a 10 évvel korábbi szint 20%-os növelését irányozza elő). A városi önkormányzatok közül Berlinben a kerékpáros közlekedés arányát 1998 és 2010 között 50%-kal, Bécsben 2000 és 2010 között 100%-kal kívánták növelni, míg Koppenhágában

a kerékpáros ingázások részesedésének 18%-os emelését határozták el a 2000 és 2012 közötti évekre.

Mindazonáltal az országos és városi szinten születő döntéseknek a kontinenst átfogó, hosszú távra szóló összehasonlítását és értékelését nehezíti, hogy az Európai Unió nem végez egységes felméréseket az utazási szokásokról – eltérően az Amerikai Egyesült Államoktól. A tanulmány népes szerzőgárdája a longitudinális felmérések hiányát igyekezett pótolni. Időbeli és térbeli, valamint módszertani változatosságot felmutató felvételekből merítettek, támpontként a fejenként kerékpáron és más módokon évente megtett kilométerek száma szolgált. A becslésekkel kiegészített idősor 7, egyenként négyesztendő szakaszból épül fel. Vizsgálódásaikhoz az országonkénti kerékpározási adatokon túlmenően kétféle elemzést végeztek. Egyrészt az egyes országok jellemzésének megközelítése érdekében szemügyre vették a fővárosok és a nagyvárosok kerékpározási szokásait is. Másrészt a kerékpározás és az alternatív közlekedési módok viszonyának tisztázásához figyelembe vették a gyaloglást, a tömegközlekedési eszközök (autóbusz, villamos, metró), valamint a gépkocsi használatát.

A vizsgálat kezdő időpontja 1990-re esik, lévén, hogy az 1980-as évekre vonatkozó adatok egyik ország-

nál sem állnak rendelkezésre. Franciaország esetében így is az 1982-es és az 1994-es esztendőben megtett távolságok interpolálására kényszerültek. A felmérések sokfélesége miatt a szerzők részletesen felsorolják az egyes országok vizsgálódásainak sajátosságait. Így például kiderül, hogy Belgium részéről csak Flandria szerepel (az ország lakosságának 58%-át képviselő tartományban gyakoribbak és megállapodottabbak voltak a felvételek). Észak-Írország elkülönítését az Angliától való földrajzi elkülönültsége magyarázza; Németország esetében a vizsgálat első éve 1994 – részben az ország 1990. évi egyesítése miatt, részben a felvételek módszertanában bekövetkezett változások eredményeként (a felmérések országonkénti részletes ismertetését szöveges táblázatba foglalták).

Alapvető forrásokként tehát az olyan nemzeti utazási felmérések szolgáltak, amelyek önállóan szerepeltetik a kerékpározást. Ezek a felvételek háztartásokra, az abban élő személyekre és közlekedési módjaikra vonatkoznak, rendszerint (egy vagy több nap eseményeit tartalmazó) naplók formájában rögzítik az adatokat (néhányik kitér az út közbeeső állomásaira), és feltüntetik az út jellemzőit (az utazás célját, kezdő- és végpontját, időpontjait).

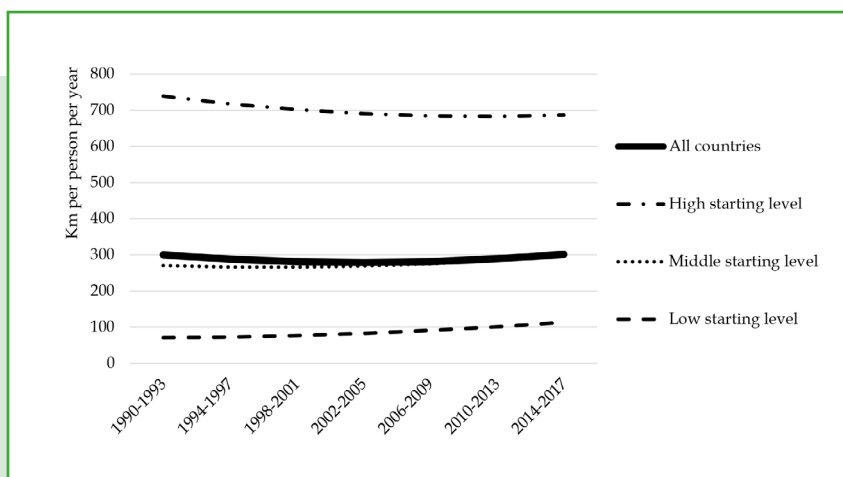
A szerzők eltekintettek az egyes nemzeti felvételek közötti különbségek (így például az adatszolgáltatók életkora közötti eltérések) kiigazításától, mondván: céljuk a trendek becslése volt, nem pedig nemzetközi összehasonlítás. Mivel az elemzés longitudinális jellegű, a felmérésekben bekövetkezett módszertani változásokat viszont kisimították, ahol ehhez nem állt rendelkezésre kellő mennyiségű adat, ott eltekintettek eredményeik felhasználásától. A felmérések jellemzői közé tartozik a minták nagysága és gyakoriságuk; ezek eltérőek voltak, de például Flandria és Észak-Írország esetében a kicsiny mintát kompenzálta a felvételek nagyobb gyakorisága.

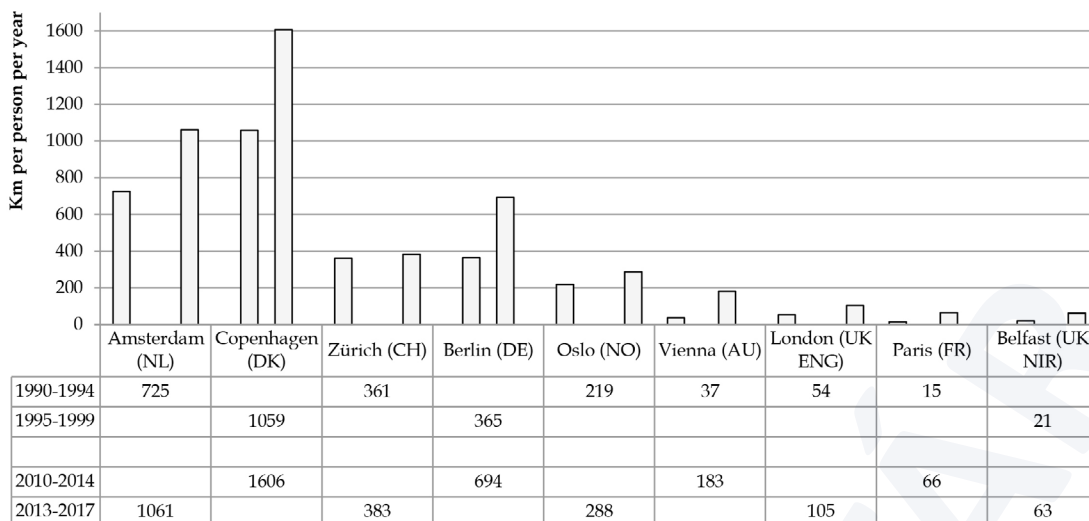
A gyalogosan megtett távolságok megállapítása a kerékpározásénál is nagyobb feladatot jelentett. A gyaloglás az egyéb utazási módok megközelítése (gépkocsi, buszmegálló) szempontjából is lényeges elem, ám már maga a meghatározás is számtalan nehézséget vet fel: a felmérések aligha terjedtek ki a parkoló gépkocsiig megtett távolságokra vagy pedig az egészségügyi okokból történő (kutyasétaltatást is beleértve), illetve a munkavégzéssel összefüggő gyaloglásra (postások). Egy tanulmány kimutatta például, hogy Hollandiában az ezeket is tartalmazó, gyalog megtett távolságok legalább 50%-kal meghaladják az országos közlekedési felmérés adatait; Dánia esetében teljességgel hiányoznak a gyalogosan megtett utakról szóló információk. Megbízhatóan egybevethető adatok híján a szerzők arra a feltevésre hagyatkoztak, hogy a közlekedési módok közötti arányok tekintetében a nemzeti felmérések eredményeiből leszűrhetők a főbb tendenciák.

A tömegközlekedési eszközök használata további bizonytalanságokat rejtett magában. Egyes felmérések vagy összevontan tartalmazták a közösségi közlekedés egészét, vagy megkülönböztették az autóbussen, villamoson, metróval vagy vonaton megtett távolságokat. Azt a felmérést, amelyik egyetlen összevont kategóriában szerepeltette ezeket a módokat, nem vették fel az elemzésbe, lévén, hogy a kerékpár rövidebb távolságok megtételére szolgáló eszköz, aminek a vonatozás ellentmond. A meglévő adatokból kiindulva ugyancsak képtelenség volt különbséget tenni a helyi és a távolsági autóbussen megtett utak között, így a szerzők ismét csak az arányok hosszú távú érvényesülésébe fektették bizalmukat.

A kerékpáron, gyalogosan vagy tömegközlekedési eszközökön leküzdött távolságoktól eltérően a gépkocsival megtett utakra vonatkozó adatokat a

1. ábra: Kerékpáron megtett távolságok alakulása 1990 és 2017 között egyes európai országokban

2. ábra: Kerékpáron évente megtett távolságok egy lakosra számítva egyes fővárosokban

Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) Nemzetközi közúti és baleseti adatbázisából (IRTAD) nyerték.

A különböző közlekedési módokon megtett, egy főre eső távolságok időbeli alakulásának elemzéséhez többszintű lineáris regressziós modelleket alkalmaztak. Ezt részben az adatok időbeli beágyazottsága indokolta (így a 7, egyenként négyesztendősi periódus; az egymást átfedő esztendőket átlagolták). Tesztelték mind a lineáris trendet (egy változót folyamatosan mind a 7 periódusban), mind a parabolikus trendet (ahol az idő és az időnégyzet volt a változó).

Az eredmények azt mutatják, hogy az egy-egy ország lakosára számított, kerékpáron évente megtett távolság 1990 és 2017 között 30 és 900 kilométer között váltakozott. A vizsgálat kezdeti időpontjára jellemző értékek alapján az országok 3 csoportját különítették el: a magas kezdő szinttel rendelkező, 600 és 900 kilométer közötti sávba tartozott Dánia, BelgiumFlandria tartománya, Hollandia, a közepesbe (150 és 300 kilométer között) Finnország, Németország, Norvégia, Svájc, Svédország, míg alacsony kezdő szinten állt Ausztria, Egyesült Királyság (Anglia), Egyesült Királyság (Észak-Írország), Franciaország, Írország, Olaszország.

A szerzők következtetéseiket annak alapján vonták le, vajon több időpontot vizsgálva bekövetkezett-e jelentősebb, legalább 100 kilométernek megfelelő (10%-os) változás a fejenként kerékpáron

megtett távolságokban. Ekkora változást csupán egyetlen ország esetében tapasztaltak. Németországban az egy lakos által kerékpáron leküzdött távolság 1994 és 2017 között több, mint 150 kilométerrel lett hosszabb, ami 50%-os növekedésnek felel meg. (Aváltozás súlya jelentős, lévén, hogy a vizsgálatba bevont országok lakosságának egynegyede él Németországban).

Hasonlóan jelentős növekedés volt észlelhető a kerékpározást illetően bizonyos fővárosokban. Az egy lakosra számított távolságok eltérései meghaladták az egyes országok közöttiek: 15 kilométertől 1600 kilométerig terjedtek. A bicikliként megtett távolságok alakulását a hozzáférhető adatoktól függően két időszak közötti értékek alapján igyekeztek meghatározni; az átlagokat tekintve minden két időszak között minden fővárosban 50%-os növekedés volt észlelhető. Az első és a második időszak során megtett távolságokat páros T-próbával ellenőrizték, s a növekmények statisztikailag szignifikánsnak bizonyultak. A vizsgált fővárosok közül Koppenhága állt az élen. Kiegészítésként említés történik arról, miként változott Brüsszel, Helsinki, Stockholm, valamint Dublin és Milánó központjában a járműszámlálók szerint a kerékpárok száma: 2010-től felívelt. Bár a mutató semmiképpen nem tekinthető reprezentatívnak, alátámasztja a feltevést, hogy a kerékpáron megtett távolságok a nagyvárosokban a fővárosokéval párhuzamos, emelkedő tendenciát mutattak.

A kerékpározás lehetséges alternatívái közé tartozik a gyaloglás, a közösségi közlekedés és a gépkocsi. A gyalogosan megtett távolság fejenként évi 200 és 700 kilométer között váltakozott. A kerékpárt hosszabb távolságokra használó országoknál nem fedezhetők fel rövidebb gyalogosan megtett távolságok.

Ha a gyaloglás a kerékpár helyettesítésére szolgálna, úgy Németországban az így megtett távolságoknak hosszabb idő alatt csökkenniük kellett volna, ám ez nem figyelhető meg, és az elvégzett többszintű regresszió a többi ország esetében is hasonló következtetések levonására készlet. Miközben a tömegközlekedéssel áthidalt távolságokra vonatkozó adatok nem alkalmasak az országok közötti összehasonlításra, ám annyi megállapítható, hogy az autóbusszal, villamoson vagy metróval megtett távolságok nagyfokú állandósággal tűntek ki.

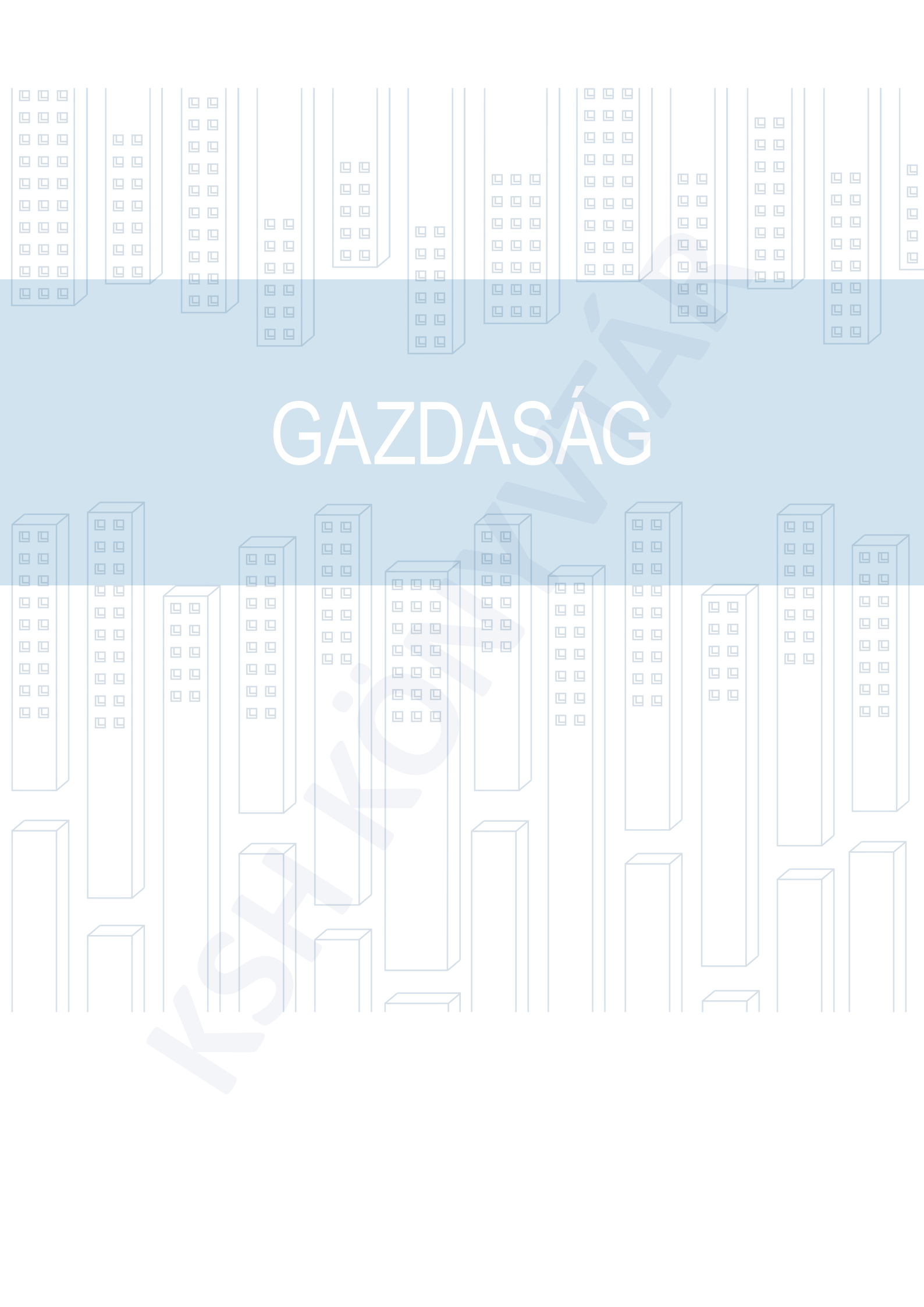
A gépkocsi használata határozott növekedést mutat: a vizsgált időszakban az így megtett távok átlagosan 10%-kal emelkedtek, s az országok sajátosságaitól függően 8500 kilométerről 12 000 kilométerre nőttek – úgy, hogy a növekmény oroszánrésze az 1990-es évekre esett. Összességében nincs arra utaló jel, hogy a kerékpár helyettesítette volna a három alternatív közlekedési mód bármelyikét.

A kerékpározás szerepe ezzel együtt valamennyi vizsgált fővárosban egyértelműen megnőtt. A megállapítás összhangban áll egyes felmérésekkel: egy hol-

land vizsgálat szerint a kerékpárok használata nőtt az urbanizált térségekben, miközben vidéken csökkent, és ezzel egybehangzó következtetésekre jutott egy francia felmérés is. Egy német kutatás a városiasodott körzetek növekedése mellett csak bizonyos vidéki térségekben mutatott ki csökkenést.

A tanulmány lezárásaként a szerzők röviden kitérnek a kerékpárhasználat alakulására a világ más térségeiben (megjegyezve, hogy Európa keleti országaira nem állnak rendelkezésre visszatekintő adatok). Rámutatnak vizsgálódásaik korlátaira, s az alaposabb kutatások sürgetése mellett felvetik a részletek tisztázásának igényét. Ezek sorában megemlítik, hogy önálló elemzést igényel a kerékpárral megtett utak hossza, valamint célja és gyakorisága is. Példaként a legszerényebb kerékpárhasználattal rendelkező Észak-Írország és Hollandia egybevetését hozzák fel: az első esetben az átlagosan megtett táv 8 kilométer, Hollandiában 3, csak hogy a Hollandiában akerékpárt használók 76%-a hetente legalább egyszer nyeregbe ül, míg Észak-Írországban az így válaszolók aránya 47%.

HOLKA LÁSZLÓ

GAZDASÁG

A foglalkoztatottak szociális jogait erősítő bizottsági javaslat

Daniel Hlava et al.: Stärkung der sozialen Rechte von Erwerbstätigen

Daniel Hlava et al. (szerk): *Zukunftsozialeuropa: das Europäische Wirtschafts- und Sozialmodell stärken*. WSI Report, No. 64.

Düsseldorf, Wirtschafts- und Sozialwissenschaftliches Institut, 2021. 6–35. o

URL: <http://hdl.handle.net/10419/235943>

A foglalkoztatottak érdekeinek erősebb képviselete, az ágazati bértarifák és kollektív szerződések rendszeres egyeztetése hozzájárul a dolgozói és az időskori szegénység mérsékléséhez. A bizottság irányelvjavaslatában a kötelező minimálbér viszonyszáma nemzeti hatáskörben kialakítható keretszabályozás, elég rugalmas a bruttó bér mediánjához vagy átlagához viszonyított ráta. A javaslatok erősítik a munkavállalók szociális védelmét, az vonatkozna az önálló (atipikus) munkavállalókra is, ezen belül az internetes platform tevékenységeire, a külföldi vendégmunkásra.

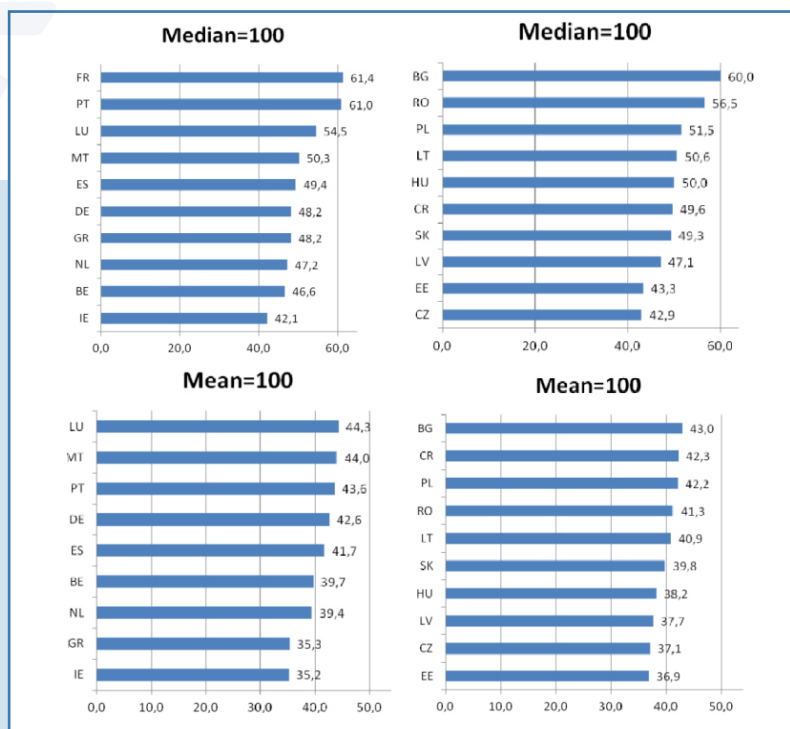
TÁRGYSZAVAK: foglalkoztatott, önálló munkavállaló, minimálbér, szociális védelem, távmunka, önfoglalkoztató, tarifasz Szerződés, járadékjogosultság, EU27, Európai Unió 2019

A szociális védelem jogszabályait az uniós tagállamok léptetik hatályba, ezek írják elő az életkörülmények, a megfelelő (adekvát) munkajövedelem belföldi keretfeltételeit. A kötelező minimálbérnek a nemzeti bruttó mediánbérhez, illetve átlagbérhez mért rátája széles sávban alakul a tagállamokban (Balatoni [2018], Fernandes–Kerneis [2022], IMF [2020]). (1. ábra)

A Gazdasági és Monetáris Unió (GMU) szociális pillére alapozza meg a bizottság irányelvjavaslatát (EU [2020a], EU [2020b]). A javaslat szándéka szerint a nemzeti hatáskörben elfogadott kötelező minimál-

1. ábra: A teljes munkaidőben foglalkoztatottak kötelező minimálbérének rátája országok* szerint, 2019, százalék (mediánbér = 100, átlagbér = 100)

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű adataiból. A kötelező minimálbért 2019-ben alkalmazó országok kétbetűs jelöléssel, a ráta szerinti sorrendben. Nem ír elő minimálbért 6 uniós tagállam (CY, DK, FI, IT, SE, SI) jogszabálya, ott a tarifasz Szerződés az irányadó. A bal oldali ábrák a korábbi, a jobb oldali ábrák az új uniós tagállamok rátái a bruttó mediánbér (felső két ábra) és a bruttó átlagbér (alsó két ábra) százalékában.

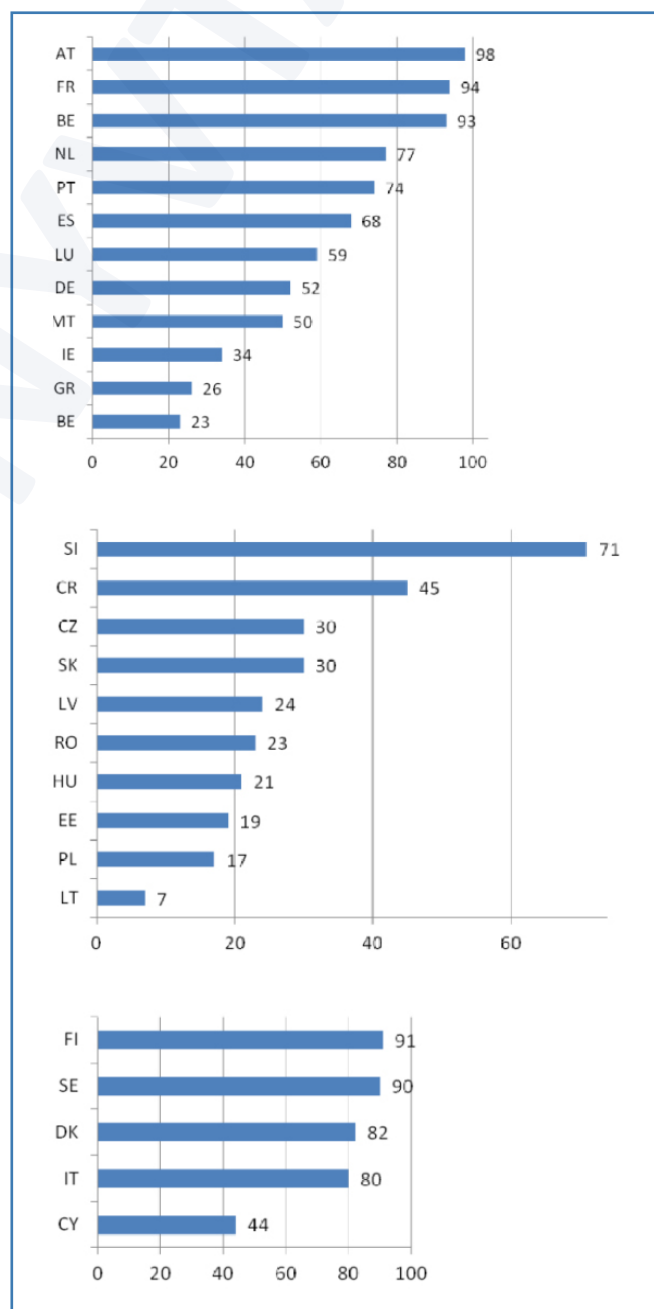
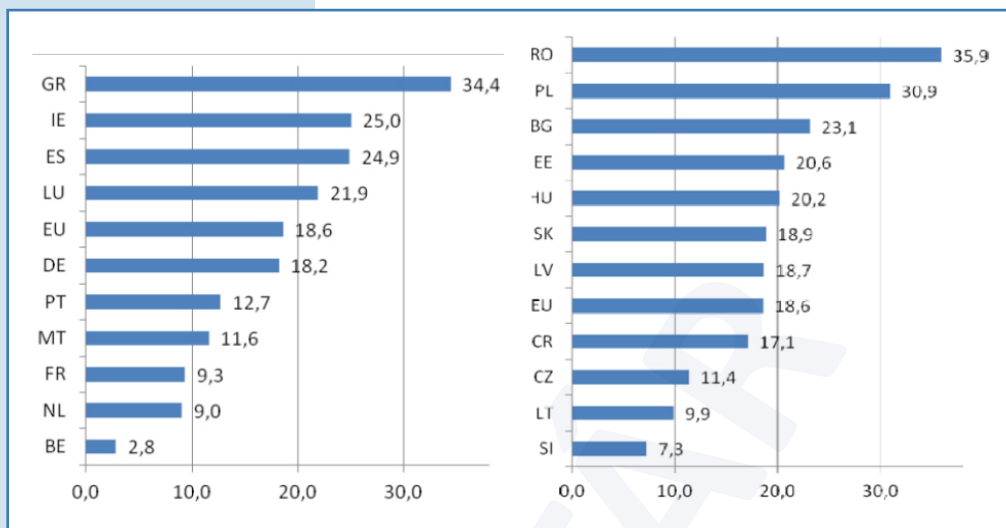

2. ábra: A kötelező minimálbér javasolt magasabb szintjének vonatkozási köre országok* szerint, 2019, százalék (foglalkoztatottak száma = 100)

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű adataiból. A kötelező minimálbért 2019-ben alkalmazó országok kétbetűs jelöléssel, a bérnövelésben érintett csoport rátáinak sorrendjében. Kivétel az 1. ábrában említett 6 tagállam. EU jelöli az uniós tagállamok átlagos létszámszamarányát. A bal oldali ábrán a korábbi, a jobb oldali ábrán az új uniós tagállamok szerinti sorrend, feltéve, hogy az irányelvjavaslat szerinti kötelező minimálbér a bruttó mediánbér 60%-a, illetve átlagbér 50%-a.

3. ábra: A tarifaszereződés vonatkozási köre országok* szerint, 2019, százalék, (foglalkoztatottak száma = 100)

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű adataiból. Az országok kétbetűs jelöléssel, a vonatkozási kör rátájának sorrendjében. Az első ábrán a korábbi, a középső ábrán az új uniós tagállamok szerinti sorrend, az alsó ábra tagállamai esetén nincs általános jogszabály a kötelező minimálbérré.

bér (statutory minimum wages) a bruttó mediánbér 60%-ához, illetve átlagbér 50%-ához közelíthetne. Ezzel a teljes munkaidőben foglalkoztatottak 18,6%-ának (25,3 millió fő) a kötelező minimálbére növekedne a 27 uniós tagállamban. (2. ábra)

— A Kaitz-index a bérskála legalsó szintje és a mediánbér viszonyaránya. Ez az index alacsony, ahol nagy a különbség a maximális és minimális bérszint között, ilyen Belgium (BE) és Írország (IE), illetve a Cseh Köztársaság (CZ).

Az irányelvjavaslatnak megfelelő kötelező minimálbér 4 közép-kelet-európai tagállamban (RO, PL, BG, HU) a munkavállalók több, mint 20%-át érinti, ugyanakkor a belgiumi (BE), a hollandiai (NL) és a franciaországi (FR) munkavállalók kevesebb, mint 10%-át. – NZ

A javaslat alapján a nemzeti jogszabályok szélesítenék a bértarifa és a kollektív szerződés vonatkozási körét. Az észak-európai tagállamok (FI, SE, DK) tarifaszervezései hatálya jelenleg is a foglalkoztatottak több mint 80%-ára terjed ki. (3. ábra)

— A tarifaszervezés a gazdaság ágazati szerkezetéhez, termelékenységi szintjéhez, a munkavállalók demográfiai összetételéhez igazodhat. A bérszintet összehasonlították vásárlóérték-paritáson, amely kifejezi a dolgozói szegénység kockázatát és igazodik a háztartás megélhetési költséghez. – NZ

A javaslat javítaná az önálló foglalkozás szociális védelmét. Az önállók aránya átlagosan 15% a foglalkoztatottak számában. Ez a ráta stabil az ezredfordulótól, ezen belül csökkenő tendenciájú az agrár-, nő a szolgáltató ágazatok súlya. Az önálló munka vonzó, mert minimális létszámmal, kis eszközbefektetéssel érhető el a munkajövedelem, előny a személyes tudás és a kreativitás, a rugalmas alkalmazkodás képessége (Arpaia et al. [2017]).

Az önállók munkajövedelmének szintje sok esetben alacsonyabb, mint a teljes időben alkalmazottaké. Az önállók mintegy kétharmada önfoglalkoztató, a részmunkaidősök súlya ágazatonként és időszakonként változó.

A javaslat kiterjesztené a kötelező társadalombiztosítást az önálló foglalkozásúakra is. Az önállók rendszertelen és viszonylag alacsony formális munkajövedelme speciális szabályokat indokol a nemzeti szociális szakpolitikákban. Olyan lehet a biztosítás, hogy védelmet adjon ahol és amikor a munkajövedelem nem ad fedezetet alapvető személyes szükségleteire sem, az önálló foglalkozású betegsége, foglalkozási betegsége, balesete, munkaképtelenné válása esetén. A kiterjesztett társadalombiztosítás garantálná az időskori járadék jogosultságát is, mind a járulékfizető önálló foglalkozású nyugdíjas, mind a hátrahagyott családtagja részére.

A kiterjesztett biztosítás mérsékelné az önálló munkavállaló időskori szegénységét. A javaslat szerinti erősebb szociális védelem áthidalhatná az önálló jövedelem időleges elmaradását, például öngényezők kockázati közösségekben. Önkéntes alapon vállalt járulékfizetés fedezné az önállók részére a biztosítási alapú munkánélküli-ellátást is. A munkaadó segítette alkalmazottait, teljesítmény nélkül is fizette a kieső munkajövedelem egy részét a Covid19-járvány globális zárata idején. Az önállók

nem juthattak ilyen támogatáshoz a hatósági zárlat hónapjaiban.

A járvány miatti globális zárlat széles körre kiterjesztette a digitális technológiával végezhető távmunkát, önálló jövedelem forrása az úgynevezett crowdwork.

— Az atipikus foglalkoztatási formák távoli munkahelyen, kötetlen időbeosztással, többnyire saját eszközkel végezhető, akár a saját lakásban is, eltérnek a hagyományos, jelenlétet igénylő (formális) munkavégzéstől. Ilyen atipikus munkaviszony a digitális platformra alapozott, másokkal együtt végzett projektfeladat („crowdwork”) is. A magánszemély, illetve a kellő szakmai felkészültségű csoport közös digitális platformon teljesíti munkafadatait. A csoporttagok önálló szellemi teljesítménye bárhol és kötetlen időbeosztással elérhető. A „csődületként” alakuló csoport közös szellemi szolgáltatása az interneten éppen adódó alkalmi munkafeladat (work casualisation).

A világhálón külföldi is részt vehet a munkában. A munkadíja nem függ egyéni alkutól, ahol kötött a csoportmunka egészének vállalási értéke. A felhívás versenyt alakít ki, ez leszoríthatja az egyéni bevételt, ahol az irányító – azonos egyéni teljesítmény esetén – az olcsóbb ajánlatot részesíti előnyben.

Uniói rendelet (EU 2019/1150) tartalmazza az online közvetítő szolgáltatások üzleti felhasználói tekintetében alkalmazandó tisztességes és átlátható feltételeket, azonban az nem nyújthat szociális védelmet az önálló foglalkoztatottnak. (A rendelet elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019R1150&from=HU>). – NZ

A javaslat kiterjed a „munkavállaló”, a „munkahely”, a „munkaadó”, a „munkaeszköz” stb. egységes fogalmi kereteire, hogy azokat alkalmazhassák az internetes távmunka eseteire is. Az önálló távmunkás „munkaadója” lehet a megrendelő, ha a részesedése az éves bevételben meghaladja az előírt értékhányadot.

— Speciális az alkotóművész, az előadó, az író és újságíró, a műszaki tervező stb. gazdasági tevékenysége, itt a megbízó jogot szerezhet a létrehozott szellemi tulajdon használatára. Azonos megbízó fizetheti az önálló munkavállaló jövedelmének számottevő részét. Indokolt lehet az értékarány differenciálása a szerzői munkákra, ahol a domináló „munkaadó” többnyire kiadó, közintézmény, művészeti vállalkozás stb. – NZ

Az erősebb szociális védelem hozzájárulhat, hogy a nemzeti kötelező minimálbér közelítsen az uniós tagállamokban a háztartás elismert szükségleteihez. Ez elősegítené a társadalmi kohézió erősítését, a felfelé irányuló konvergenciát, a dolgozói szegénység mérséklését. A javaslat hatására a munkaadók megtakarításai csökkennének.

A kötelező minimálbér kialakítása nemzeti hatáskör, a közös ismérvek a javaslat szerint:

- a) a törvény szerinti kötelező minimálbér vásárlóereje, összevetve a létfenntartás költségeivel, a fizetendő közterhekkel;
- b) a kifizetett bruttó bér általános szintje, megoszlása;
- c) a kifizetett bruttó bér átlagos növekedésének rátája;
- d) a termelékenység alakulása.

A javaslat előírja a bérhelyzet indikátorainak rendszeres nemzetközi összehasonlítását. A munkajövedelem nemzetközi rangsora és a változások tendenciája az évek során iránymutató a nemzeti szociálpolitika cselekvési programjaihoz. (4. ábra)

Nagyon eltérők az érdekképviseletek történelmileg kialakult tárgyalási pozíciói az uniós tagállamokban. A javaslat szándéka, hogy szélesítsék a bértarifa-

szerződés hatókörét, bár ez összefügg a dolgozók nemzeti szervezetségi szintjével.

— Az irányelvjavaslat előírja cselekvési program bemutatását arra, hogy a tagállam miként szélesíti a béralkuk vonatkozási körét, illetve erősíti a kollektív szerződés egyeztetésében részt vevők jogosítványait. Bíralták, hogy az unió és a tagállamok intézményei a közbeszerzési és koncessziós pályázatok egyik ismérveként vizsgálhatnák a kollektív szerződés és a bértarifa, a szociális védelem helyzetét a pályázóknál. – NZ

A javaslat számol a munkavállalók szabad áramlásával a tagállamok között. A más tagállamból bevándorlók száma 2019-ben közel 10 millió fő, ennek a fele legfeljebb 4 évig tartózkodott a célországban. A végleges áttelepülés gyakoribb, mint a visszatérés a származási országba, ami utal a jobb külföldi életkörülmények és az erősebb szociális védelem elszívó hatására.

A javaslat része az uniós tagállamok között ingázók szociális védelme is. A külföldi szezonmunka 1,5 millió uniós állampolgárnak adott munkajövedelmet 2019-ben. Az országok közötti ingázás alakulása összefügg a lakóhely földrajzi közelségével is. A globál-

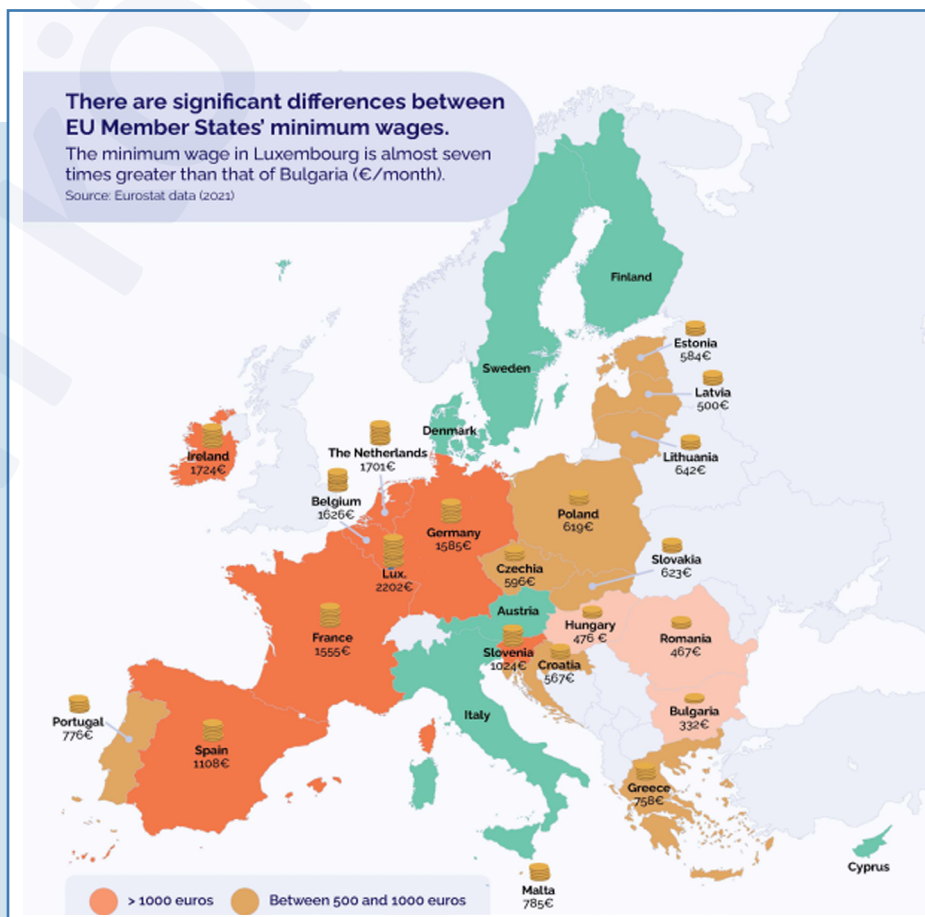
4. ábra: A kötelező minimálbér értéke országok* szerint, 2021, EUR/hó (folyó áron)

*A tagállamok angol megnevezéssel, a két csoport színjelöléssel. A hivatalos kötelező minimálbér a tárgyév középárfolyamával, EUR/hó, ez eltér a vásárlóerő-paritás (PPP) szerinti értéktől. Nincs törvényi szabályozás 6 tagállamban (AT, CY, FI, DK, IT, SE).

Forrás: Fernandes [2022].

Szignifikáns a különbség az uniós tagállamok minimálbérei között.

Forrás: Eurostat, 2021.

lis járvány miatti zárlat akadályozta az ingázók külföldi munkavállalását.

— A Covid19-járvány globális zárlata a külföldi vendégmunkások hiányából következő ellátási zavar forrása volt. A munkaügyi statisztika a legfeljebb 8 hónapos tartózkodást sorolja külföldi ingázó munkavállalásnak. Felmérték a leginkább élömunika-igényes ingázó foglalkozásokat és a fogadó ország könnyített munkavállalási engedélyének feltételeit a rendkívüli helyzetben. Ilyen elbírálású vendégmunkások többek között a termésmébetakarítói, egyes élelmiszeripari, takarító, gépkezelői, gépjárművezetői, informatikai hiányszakmák. Kedvezményezettek voltak az egészségügyi, ápolási foglalkozások is. – NZ

A javaslat erősítené a külföldi munkavállalás szociális védelmét. Elvben azonos bérrel köthető munkaszerződés az azonos feltételekkel és helyen végzett munkafeladatokra. Ez vonatkozhatna a vendégmunkás uniós állampolgárokra is, így a közép-kelet-európai munkavállalók bére megfelelné a nyugat-európai munkahely tarifájának.

— A munkaadó, illetve a termelés székhelyországának komparatív előnye abból ered, ha a munkabér és közterhe nemzetközi összehasonlításban alacsony. Tartós tendencia ezért, hogy a nyugat-európai kapacitások egy részét a lényegesen olcsóbban termelő új uniós tagállamokba telepítik. – NZ

A munkavállaló lehet munkaerő-kölcsönző magáncég alkalmazottja, és nem közvetlenül köt munkaszerződést a külföldi munkaadóval. A munkaközvetítés többnyire gyenge szociális védelmet ad a helyismerettel nem rendelkezőnek, különösen a külföldi szezonmunkásnak.

— A közvetítéssel kapcsolatos munkaügyi panasz lehet, hogy külföldön a vendégmunkás bércsalás áldozata, kifogásolható a lakhatása, szociális ellátása, nem érvényesíthetők a felmondás általános feltételei, a törvényes munkaidőt túllépik, megszegik a munkavédelmi, egészségvédelmi előírásokat. Nincs esély egyéni jogérvényesítésre a tagállamban, ahol nem a külföldi vendégmunkással kötik a munkaszerződést, hanem a munkaerő-kölcsönző ügynökség a szerződő fél. – NZ

A tagállam intézménye külföldi munkavégzésre küldheti a munkavállalóit, azok a kiküldő állományában

maradnak a feladat teljesítése idején. A kiküldő fedezi az utazás, a szállás, a külföldi megélhetés költségeit. A javaslat szerint nemzeti jogszabály írja elő, hogy a fogadó ország szociális védelme vonatkozzon a külföldi kiküldöttre is, különösen a helyi munka- és egészségvédelem, a törvényes munkaidő és pihenőidő, fizetett szabadság stb.

A külföldi kiküldetés időtartama alapesetben legfeljebb 12 hónap, ez meghosszabbítható 18 hónapra. A javaslat szerint az uniós állampolgár a fogadó ország általános munkajogi feltételei szerint köthet munkaszerződést, miután letelt a kiküldetés időtartama.

A javaslat kiterjesztené a foglalkoztatás szabályait a külföldi idenymunkásokra is. A cél, hogy az idenymunkás részesüljön szociális védelemben, lényeges például az együtt élő családtag ellátása.

— A munkaadó Németországban a szezonmunkást 50 naptári napnál rövidebb ideig társadalombiztosítás nélküli is foglalkoztathatja. Egy 2020. októbertől hatályos jogszabály 115 nap felső határt ír elő, tekintettel a Covid19-járványra. A németországi mezőgazdaságban a szezonmunkások mintegy 95%-a külföldi. – NZ

Az uniós tagállamok szándéka az összehangolt szociális védelem. Az egyeztetésre bocsátott irányelv-javaslat az Európai Parlament és az Európai Tanács együttes döntésével léphet majd hatályba (Mangan [2022], Sjödin [2022]).

A kötelező minimálbér stabil, egyértelmű meghatározása a javaslat szerinti rátákkal nemzeti hatáskörben marad, a bizottság jogosult lenne a munkaügyi helyzet rendszeres felülvizsgálatára.

A kötelező minimálbér 9 uniós tagállamban nem éri el az egykeresős háztartás szegénységi küszöbét (risk-of-poverty threshold). A javaslat kiterjesztené a szociális védelmet az atipikus, az önálló foglalkozású, a távmunkát végző keresőkre és a közvetített külföldi idenymunkásra is.

Minél több foglalkoztatottra érvényesítik a kollektív tarifaszerződést, annál magasabb a bruttó bér rátája, és csökkenthető az alacsony bérezésűek számaránya a tagállamokban. A munkaügyi szabályozás érvényesítheti a szociális partnerek döntési és szerződéskötési szabadságát.

A javaslat rugalmas keretfeltételeivel elősegítheti a munkahelyek létesítését, megtartását, erősítheti a versenyképességet, ugyanakkor mérsékelné a dolgo-

zói szegénységet, javítaná az élet minőségét a tagállamok munkavállalói körében.

A bizottság hatásvizsgálatokra alapozva javasolta, hogy a kötelező minimálbér nemzeti előírása közelítsen a bruttó mediánbér 60%-ához (EU [2020c]). Ezzel legalább 13 tagállamban javulna a minimumbér megfelelésége és legalább 10 millió munkavállaló keresne többet. Ilyen bérszinten a dolgozói szegénység kockázata legalább 10%-kal kevesebb uniós munkavállalót

érintene, legalább 5%-kal mérsékelnék a munkajövedelem nemek szerinti egyenlőtlenségét. A javasolt erősebb szociális védelem több millió mikro- és kisvállalkozás helyzetét javíthatná (Peña-Casas–Ghailani [2021]).

A munkaadók és munkavállalók érdekképviselői, a szakszervezeti szövetségek kifejtették ajánlásait, aggályait (ETUC [2021], IPC [2018], Fernandes–Kerneis [2022], Kerneis [2022]).

NÁDUDVARI ZOLTÁN

IRODALOM

- ARPAIA, A. – CARDOSO, P. – KISS, A. – VAN HERCK, K. – VANDEPLAS, A. [2017]: *Statutory Minimum Wages in the EU: Institutional Settings and Macroeconomic Implications*. Bonn, Institute of Labor Economics. <http://ftp.iza.org/pp124.pdf>
- BALATONI, A. [2018]: *A hazai minimálbér szintje megfelel gazdasági fejlettségünknek*. Budapest, Magyar Nemzeti Bank. <https://www.mnb.hu/letoltes/balatoni-andras-a-hazai-minimalber-szintje-megfelel-gazdasagi-fejletsegunknek.pdf>
- ETUC [2021]: *Debunking the myths on the Directive on Adequate minimum wages in the EU*. European Trade Union Confederation. [https://www.etuc.org/sites/default/files/page/file/2021-04/Debunking the myths on the Directive on Adequate minimum wages in the EU.pdf](https://www.etuc.org/sites/default/files/page/file/2021-04/Debunking%20the%20myths%20on%20the%20Directive%20on%20Adequate%20minimum%20wages%20in%20the%20EU.pdf)
- EU [2020a]: *A méltányos átállást szolgáló szociális Európa*. A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Brüsszel, Európai Bizottság. 2020. január 14. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0014&from=EN>
- EU [2020b]: *Proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on adequate minimum wages in the European Union*. Brussels, European Commission. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=10290&furtherNews=yes>
- EU [2020c]: *Impact Assessment accompanying the document “Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on adequate minimum wages in the European Union”*. Brussels, Commission staff working document, 2020. 28.10. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=SWD:2020:245:FIN>
- FERNANDES, S. – KERNEIS, K. [2022]: *A move toward adequate minimum wages in the EU?* Infographic. Paris, Jacques Delors Institute, 2022. január 10. <https://institutdelors.eu/en/publications/vers-des-salaires-minimum-adequats-dans-lunion-europeenne-2/>
- IMF [2020]: Detragiache, E. et al.: *A European Minimum Wage: Implications for Poverty and Macroeconomic Imbalances*. International Monetary Fund. <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WP/2020/English/wp20059-print.pdf>
- IPC [2018]: Minimum wage: global challenges and perspectives. *Policy in Focus*, 2. sz. https://ipcig.org/track-view-pdf?url=sites/default/files/pub/en/PIF42_Minimum_wage_global_challenges_and_perspectives.pdf

- KERNEIS, K. [2022]: *One step closer to adequate minimum wages in the EU*. Paris, Jacques Delors Institute, 2022. június 15. <https://institutdelors.eu/en/publications/one-step-closer-to-adequate-minimum-wages-in-the-eu/>
- MANGAN, D. [2022]: Building resilience in the labour market. *Global Workplace Law & Policy*, 2022. 01. 11. <http://global-workplace-law-and-policy.kluwerlawonline.com/2022/01/11/building-resilience-in-the-labour-market/>
- PEÑA-CASAS, R. – GHAILANI, D. [2021]: A European minimum wage framework: the solution to the ongoing increase in in-work poverty in Europe? In Vanhercke, B. – Spasova, S. – Fronteddu, B. (szerk.): *Social policy in the European Union: state of play 2020*. Brussels, European Trade Union Institute – European Social Observatory.133–153. <https://www.etui.org/publications/social-policy-european-union-state-play-2020>
- SJÖDIN, E. [2022]: European minimum wage: A Swedish perspective on EU's competence in social policy in the wake of the proposed directive on adequate minimum wages in the EU. *European Labour Law Journal*, 2. sz. 273–291. <https://doi.org/10.1177/20319525221090547>

A nemzetközi versenyképesség hatása az informális (árnyék-) gazdaságra

Thomas Poufinas – George Galanos – Charalampos Agiropoulos: The Impact of Competitiveness on the Shadow Economy

International Advances in Economic Research, 2021. 29–46. o.

DOI: [10.1007/s11294-021-09820-9](https://doi.org/10.1007/s11294-021-09820-9)

Az informális (árnyék-, szürke) gazdaság nemzetgazdasági hajtóerőinek és hatásainak szakpolitikai vizsgálatai az elkerült közterhekre, a munkaerőpiacra fókuszálnak. Az informális (nem bejelentett) gazdasági folyamatok összefüggnek a 28 uniós tagállam felmért makrogazdasági változóival, a nemzetközi versenyképesség, a gazdasági fejlettség, az exportráta, a nemzetközi piaci pozíciók alakulásával, valamint a mutatók magyarázó tényezőinek rugalmasságával.

TÁRGYSZAVAK: informális gazdaság, árnyékgazdaság, IMF, nemzetközi versenyképesség, Világgazdasági Fórum, makrogazdasági indikátor, Európai Unió, 2006–2015

A hivatalosan megfigyelt (formális) gazdasági tevékenységek viselik a közterheket. A hivatalos statisztika az informális folyamatokat közvetlenül nem mérheti, a becsléssel számolható el a rezidensek (feltételezett) rejtett jövedelme a nemzeti számlák módszertana szerint.

— A nemzetközi összehasonlítások a GDP százalékában mérik az informális tevékenységek (a források megnevezése: szürke, illetve árnyékgazdaságban keletkező) jövedelmét és rangsorát (*Medina–Schneider*

[2018]; *Wu–Schneider* [2019]; *Kelmanson et al.* [2019]; *Medina–Schneider* [2019]).

A nem bejelentett munka legális jövedelmének oka lehet a munkaerő költségét növelő (merek) jogszabály, a közteher elkerülhetősége, a rejtett bevétel az elvárt jóléti szinthez (még vállalható jogkövetkezmennyel), a jogalkalmazási gyakorlat rése. – NZ

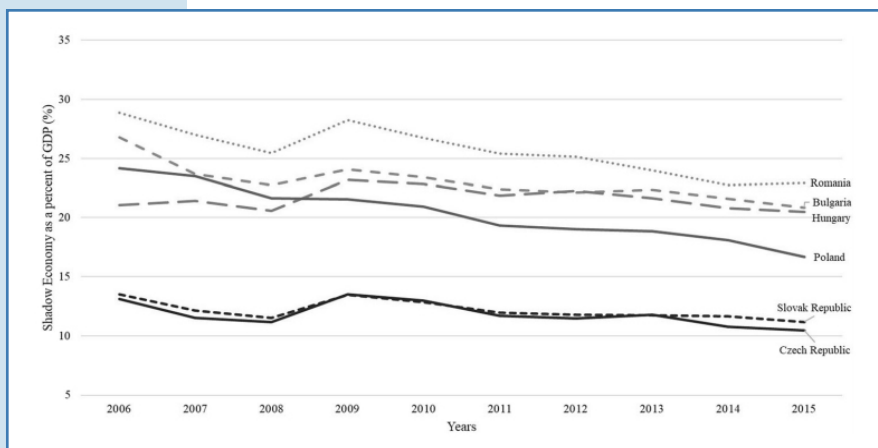
Az informális (árnyék-) gazdaság becsült jövedelmei a GDP értékéhez mért rátákkal hasonlíthatók össze térben és időben. (1., 2., 3. és 4. ábra)

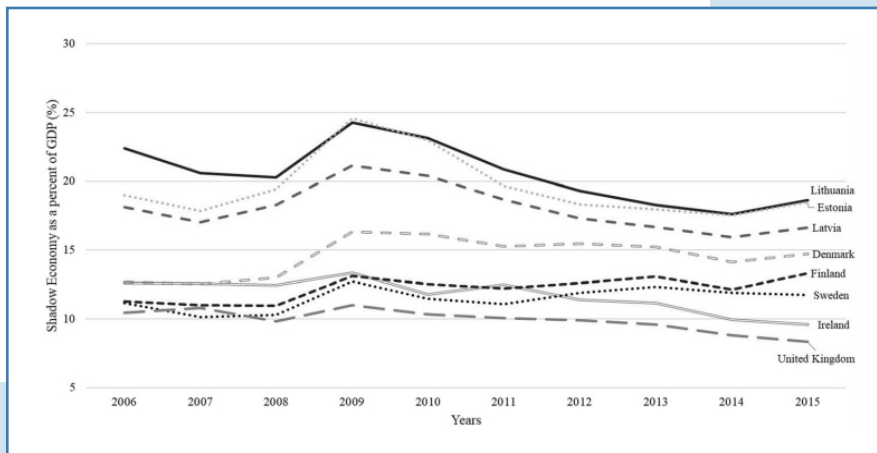
— A nemzetközi statisztikai intézmények (ENSZ, OECD, IMF, Világbank, Eurostat, Európai Központi Bank, ILO)

1. ábra: Az informális gazdaság rátája az Európai Unió új tagállamai* szerint, 2006–2015, százalék (GDP = 100)

*A közép-kelet-európai új tagállamok angol megnevezéssel. A Nemzetközi Valutaalap hosszú időszora (1991–2015) az informális (árnyék-) gazdaság (Shadow Economy – SE) fogalmi kereteire, magyarázó tényezőire vonatkozik.

Forrás: IMF [2018].

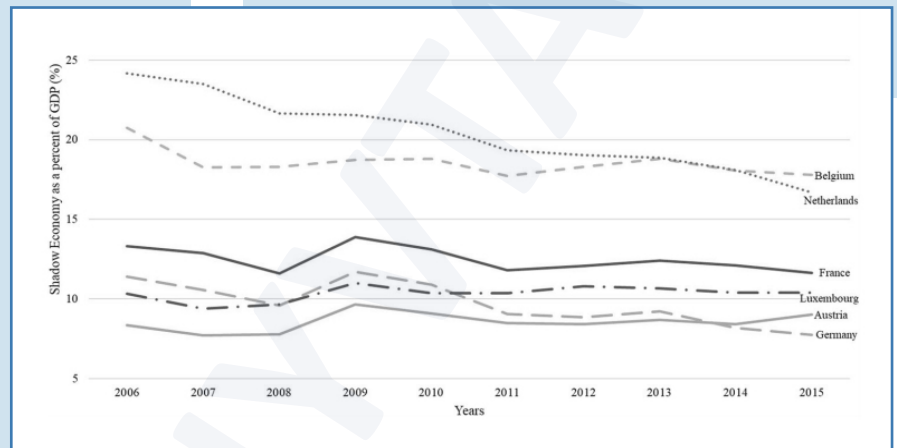

2. ábra: Az informális gazdaság rátája az Európai Unió észak-európai és balti országai* szerint, 2006–2015, százalék (GDP = 100)

*A térség tagállamai angol megnevezéssel. Az adatok forrása az 1. ábra szerint.

3. ábra: Az informális gazdaság rátája az Európai Unió nyugat-európai tagállamai* szerint, 2006–2015, százalék (GDP = 100)

*A térség tagállamai angol megnevezéssel. Az adatok forrása az 1. ábra szerint.

becslésekkel hasonlítják össze a legális, de rejtett jövedelmeket (non observed economy – NOE, undeclared work – UDW, shadow economy, underground operations). Ezek a jövedelmek a nemzeti számlák becsült részei.

A nemzetközi összehasonlítások előbbi mutatósorozatai a jövedelmek keletkezésének és felhasználásának konzisztens elszámolása alapján becsülhetők térben és időben (Blades–Roberts [2002]; OECD [2002]; UNECE [2003]; EU [2017]; Almenar et al. [2020]).

A rejtett gazdaság GDP-hez mért értékarányának számítására alkalmazható a nemzetgazdaság pénzigénye (currency demand approach – CDA), a szerzők ezt kombinálják többtényezős indikátor-számítás, MIMIC-modell (multiple indicators multiple causes) alkalmazásával az elemzésekhez. (Medina–Schneider [2018]; Gauci–Rapa [2020]) – NZ

A hatásvizsgálat többféle megközelítése alkalmazható az informális, nem megfigyelt gazdaság (non observed economy, a továbbiakban: NOE) becslésére. Kiindulásként összeállítják a fontosabb független és magyarázó változók mutatósorozatait. A Nemzetközi Valutaalap kiadványai közel 160 nemzetgazdaságra adják közre a NOE éves rátáit (GDP = 100%)

(Medina–Schneider [2018]; Wu–Schneider [2019]).

Az IMF-kiadványok NOE-rátája a hatásvizsgálat-sorozat *eredményváltozója* a tárgyévек mintáiban, országok és évek szerint.

A forrásmű regressziós modelljének *független és magyarázó változói* a következők a nemzeti mintákra és a tárgyévекre (a skálán a legrosszabb 1, a legjobb 7 pontszámú):

- a globális versenyképesség összetett indexe (1–7 skálán);
- a munkanélküliségi ráta (összes aktívkorú = 100%);
- az egy lakosra jutó GDP logaritmus (USD folyó áron);
- a nemzetközi piaci pozíció (1–7 skálán);
- a nemzetgazdaság exportrátája (GDP = 100%);
- a munkaerőpiac (relatív) hatékonysága (1–7 skálán).

— A Világgazdasági Fórum (World Economic Forum – WEF) felmérései alapján pontozásos index állítható össze a nemzetközi versenyképesség éves rangsorával. A globális versenyképesség összetett indexe (Global Competitiveness Index – GCI) pontozással méri a következő tényezőcsoportokat térségek szerint (a számítás „pillérei” jelével):

- az intézményrendszer (1), az infrastruktúra (2), az infokommunikáció (3) helyzete és a nemzetgazdaság stabilitása (4);
- a népesség egészségi állapota (5) és képzettsége (6);
- a termékipiacok (7), a munkaerőpiac (8), a pénzügyi rendszer (9) helyzete és a piac mérete (10);
- a gazdasági növekedési üteme (11), innovációs képessége (12) (Schwab [2019]).

A pontozásos GCI-mérték pillérei a független változók, illetve a magyarázó tényezők a forrásmű regressziós számításainak sorozatában, a 28 uniós tagállam, valamint a 10 tárgyévi szerinti bontva. A minták eszerint $28 \times 10 = 280$ elemet tartalmaznak az egyes változókra. – NZ

Szignifikánsan negatív az összefüggés a NOE rátája (Shadow Economy Index – SE, GDP = 100%) és a nemzetközi versenyképesség (Global Competitiveness) indexe (GCI) között. Az informális gazdaság esélye nagyobb, ahol gyengébb a versenyképesség.

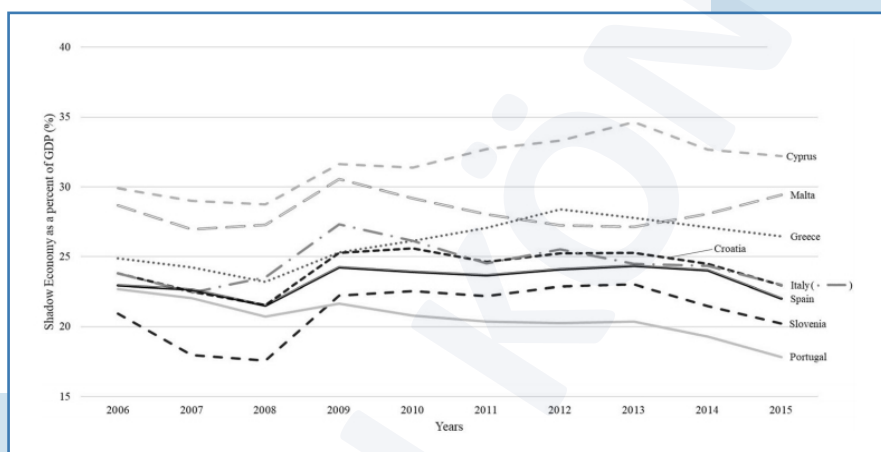
Szignifikánsan negatív az összefüggés a NOE rátája és a minta egyes tagállamainak gazdasági fejlettsége között. Az informális gazdaság súlya az átlagosnál kisebb, ahol az egy lakosra jutó GDP viszonylag magas.

Szignifikánsan pozitív az összefüggés a NOE rátája és munkanélküliségi ráta között. Várhatóan nagyobb az informális gazdaság súlya, ahol alacsonyabb a munkaerőpiac hatékonysága.

Szignifikánsan negatív az összefüggés a NOE rátája és nemzetközi piaci pozíció (Foreign Market Size Index – FMI) között. Az informális gazdaság súlya várhatóan kisebb, ahol erősebb a tagállam pozíciója a külföldön.

Negatív a kapcsolat a GDP-hez mért exportráta alakulásával, kisebb lehet az informális gazdaság súlya, ahol a nemzetgazdaság nyitottabb.

Szoros a korreláció a NOE rátája (eredményváltozó) és a globális gazdasági válság miatt 2008-tól

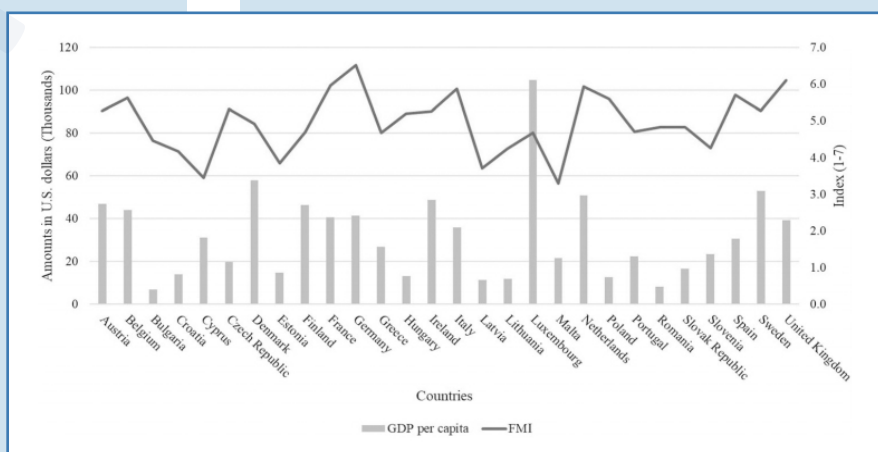

4. ábra: Az informális gazdaság rátája az Európai Unió dél-európai és balkáni tagállamai* szerint, 2006–2015, százalék (GDP = 100)

*A térség tagállamai angol megnevezéssel. A térség 4 új tagállamának (CR, CY, MT, SI) adataival. Az adatok forrása az 1. ábra szerint.

5. ábra: A külgazdasági pozíció pontszáma (max. 7) és az egy lakosra jutó GDP értéke (1000 USD) országok* szerint, 2015

*A térség tagállamai angol megnevezéssel, betűrendben. A külpiaci pozíció (Foreign Market Size Index – FMI) a Világgazdasági Fórum tárgyévi értékelése szerint, ahol a legalacsonyabb a ciprusi és a máltai, a legmagasabb a német, a brit és a holland pontszám az 1–7 skálán. Az adatok forrása: (WEF [2019]), illetve a Világbank adatbázisa, az egy lakosra jutó GDP tárgyévi értékével.

szűkülő exportértékesítés, valamint növekvő tendenciájú munkanélküliségi ráta (magyarázó tényezők) között.

A recesszió az informális gazdaság súlyát több tagállamban növelte 2014-ig. Különböző a regressziós függvény változói közötti rugalmassági együttható a minta tagállamai szerint.

— A forrásmű az informális gazdaság indexe (SE) magyarázó tényezőit a Világbank adatsorozataival számítja. A tárgyévек mutatói a 28 tagállam szerint: (I) az egy lakosra jutó GDP-érték (GDP per capita – GDP pc); (II) a munkanélküliségi ráta (Unemployment – UN); (III) a termékek és szolgáltatások exportja (Export of goods & services – EXP) (Fedajev–Arsić [2017]). – NZ

A regressziós modellek a minta 280 elemének változóit (10 tárgyév, 28 tagállam) tartalmazzák.

— A regressziós függvények együtthatói számíthatók a legkisebb négyzetekkel (pooled ordinary least squares – OLS), véletlen hatásokkal (panel model of random effects), rögzített hatásokkal (panel model of fixed effects) és az általánosított momentumokkal (generalized method of moments – GMM). A tanulmány ismerteti az alkalmazott modellek matematikai összefüggéseit. Táblázat hasonlítja össze a regressziós együtthatókat a négyféle modell számítási eredményeivel. A NOE-ráta korrelációs tényezője (R2) 0,6–0,7 közötti a független változók és az említett 4 modell szerint. – NZ

A számítások igazolják, hogy szoros a kapcsolat a nemzetközi versenyképesség összetett indexe (GCI) és a felmért magyarázó tényezői, valamint a NOE-ráta (SE eredményváltozó) alakulása között. A versenyképességi index (GCI) független változó relatív szórása magyarázza a becsült NOE-ráta szórását.

A nemzetközi versenyképesség szórása az ábrákon jelölt térségek között nagyobb, mint a vizsgált 10 tárgyév szerint. A minta 10 tárgyéve tartalmazza a globális gazdasági válság recessziós szakaszát, amikor az exportráta (EXP) csökkenő tendenciájú és általában romlottak a külpiaci pozíciók (FMI) a tagállamok mintáiban.

— A NOE-ráta (SE) és a munkanélküliségi ráta független változó (UN) közötti pozitív regressziós együttható 0,362. Meghatározták a korrelációt a NOE-ráta, valamint a minták független változói és magyarázó tényezői között:

- az eredményváltozó negatív együtthatói az exportrátaival (-0,267),
- a külpiaci pozíciókkal (-0,523),
- a gazdasági fejlettséggel (-0,566)
- a munkaerőpiac színvonalával (-0,580) és
- az összetett versenyképesség indexével (GCI, -0,767).

Viszonylag nagy az SE eredményváltozó, valamint a függvények független és magyarázó változóinak szórása a minta országai szerint (Navickas et al. [2019]; Nchor [2021]; Nguyen et al. [2020]; Putniņš–Sauka [2020]; Sauka–Putniņš [2021]; Vakhai–Vékás [2021]). – NZ

Az informális (szürke, árnyék-) gazdaság súlya szorosan összefügg a gazdasági szabályozás, a költségvetési keretek fejlettségével. A szerzők szerint nagyobb a hajlandóság a formális tranzakciókra a fejlettebb gazdaságokban, mint a közép-kelet-európai új tagállamokban.

Várhatóan nagyobb az informális, rejtett gazdaság esélye, ahol és amikor a háztartások rendelkezésére álló jövedelem viszonylag alacsony és csökkenő tendenciájú. Ilyen feltételek esetén a nem bejelentett foglalkoztatás nagyobb arányú lehet, növekedhetnek a nem adózó, járulékterheket nem viselő („fekete”) jövedelmek.

Az informális gazdaság súlyának alakulása kapcsolódik a nemzetközi versenyképességi (GCI) index és az exportráta alakulásához, ellenkező előjellel.

- Kisebb a rejtett gazdaság tranzakcióinak esélye, ahol a gazdasági egységek és a foglalkoztatottak jövedelme erősebben függ a külgazdasági pozíciók erősségétől.
- A munkahely stabilabb és nagyobb arányú lehet a foglalkoztatás, ahol és amikor kedvezőbb a külgazdasági pozíció, mert így kisebb az ösztönzés a nem bejelentett jövedelemre.

A „feketemunka” (undeclared activity) esélye kisebb a piaci pozíció nemzetközi rangsorát vezető tagállamokban. (5. ábra)

Modell alapján becsülhető az informális (árnyék-) gazdaság rátája a keletkező jövedelemhez mérten. A nemzeti számlák felhasználási adataiban mérhetők az ilyen jövedelemtöbbletek. A nem bejelentett legális gazdasági tranzakciók GDP-hez viszonyított becsült aránya igazoltan összefügg az ország nemzetközi versenyképességének összetett indexével, annak fontosabb tényezőivel. Az informális munkavégzés magyarázó tényezői irányadók a gazdaság kifejéré-

tésének intézkedéseire. Az informális gazdaság rátája csökkenthető például az exportráta növelésével, a külpiazi pozíció javításával, a munkanélküliségi ráta csökkentésével, a jogérvényesítés szigorításával

(Achim et al. [2021]; Bayar et al. [2018]; Boumans–Schneider [2019]; Chletsos–Sintos [2021]; Ginevicius et al. [2020]).

NÁDUDVARI ZOLTÁN

IRODALOM

- ACHIM, M. V. – VĂIDEAN, V. L. – BORLEA, S. N. – FLORESCU, D. R. [2021]: The Impact of the Development of Society on Economic and Financial Crime. Case Study for European Union Member States. *Risks*, 5. sz. 1–20. <https://doi.org/10.3390/risks9050097>
- ALMENAR, V. – SÁNCHEZ, J. L. – SAPENA, J. [2020]: Measuring the shadow economy and its drivers: the case of peripheral EMU countries. *Economic Research-(Ekonska Istraživanja)*, 1. sz. 2904–2918. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2019.1706601>
- BAYAR, Y. – ODABAS, H. – SASMAZ, M. U. – OZTURK, O. F. [2018]: Corruption and shadow economy in transition economies of European Union countries: a panel cointegration and causality analysis. *Economic Research-(Ekonska Istraživanja)*, 1. sz. 1940–1952. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2018.1498010>
- BLADES, D. – ROBERTS, D. [2002]: Measuring the non-observed economy. Paris, Organisation for Economic Co-operation and Development. <https://www.oecd.org/sdd/2389461.pdf>
- BOUMANS, D. – SCHNEIDER, F. [2019]: The Size and Impact of the Shadow Economy Worldwide and in Regions. *ifo World Economic Survey*, 4. sz. 9–13. <http://hdl.handle.net/10419/219172>
- CHLETOS, M. – SINTOS, A. [2021]: *Hide and seek: IMF intervention and the shadow economy. An empirical investigation*. The Political Economy of International Organization. 1st Seminar Series. https://www.peio.me/wp-content/uploads/2021/papers/PEIOo21_paper_10.pdf
- EU [2017]: *Undeclared Work*. European Commission. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_undeclared-work_en.pdf
- FEDAJEV, A. – ARSIĆ, M. [2017]: Drivers of shadow economy in transition countries during the post-crisis period: The results of structural model. *FIKUSZ' 17 Proceedings*. 19. 20–34. <https://kgk.uni-obuda.hu/sites/default/files/02-Fedajev-Arsic.pdf>
- GAUCI, T. M. – RAPA, N. [2020]: *An analysis of the shadow economy in Malta: A Currency Demand and MIMIC model approach*. Valletta, Central Bank of Malta. <http://hdl.handle.net/10419/237302>
- GINEVICIUS, R. – KLIESTIK, T. – STASIUKYNAS, A. – SUHAJDA, K. [2020]: The Impact of National Economic Development on the Shadow Economy. *Journal of Competitiveness*, 3. sz. 39–55. <https://doi.org/10.7441/joc.2020.04.03>
- KELMANSON, B. et al. [2019]: *Explaining the Shadow Economy in Europe: Size, Causes and Policy Options*. International Monetary Fund. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2019/12/13/Explaining-the-Shadow-Economy-in-Europe-Size-Causes-and-Policy-Options-48821>
- MEDINA, L. – SCHNEIDER, M. F. [2018]: *Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years*. International Monetary Fund. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2018/01/25/Shadow-Economies-Around-the-World-What-Did-We-Learn-Over-the-Last-20-Years-45583>
- MEDINA, L. – SCHNEIDER, F. [2019]: *Shedding Light on the Shadow Economy A Global Database and the Interaction with the Official One*. Munich, Munich Society for the Promotion of Economic Research – CESifo GmbH. 1–52. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3502028>

- NAVICKAS, M. – JUŠČIUS, V. – NAVICKAS, V. [2019]: Determinants of Shadow Economy in Eastern European Countries. *Scientific Annals of Economics and Business*, 1. sz. 1–14. <http://saeb.feaa.uaic.ro/index.php/saeb/article/view/1113>
- NCHOR, D. [2021]: Shadow economies and tax evasion: The case of the Czech Republic, Poland and Hungary. *Society and Economy*, 1. sz. 21–37. <https://doi.org/10.1556/204.2020.00029>
- NGUYEN, C. P. – SCHINCKUS, C. – THANH, D. S. [2020]: Economic Fluctuations and the Shadow Economy. *Global Economy Journal*, 3. sz. 2050015. <https://doi.org/10.1142/S2194565920500153>
- OECD [2002]: *Measurement of the Non-Observed Economy: A Handbook*. Paris, Organisation for Economic Co-operation and Development. <https://www.oecd.org/sdd/na/1963116.pdf>
- PUTNIŅŠ, T. J. – SAUKA, A. [2020]: The Shadow Economy in Russia: New Estimates and Comparisons with Nearby Countries. *Free Network. Policy Brief*, 2020. március 16. <https://freepolicybriefs.org/2020/03/16/shadow-economy-russia/>
- SAUKA, A. – PUTNIŅŠ, T. J. [2021]: *Shadow Economy Index for the Baltic Countries*. Riga, Stockholm School of Economics. <https://www.sseriga.edu/shadow-economy-index-baltic-countries>
- SCHWAB, K. (szerk.) [2019]: *The Global Competitiveness Report 2019*. Geneva, World Economic Forum. <https://www.weforum.org/reports/how-to-end-a-decade-of-lost-productivity-growth>
- UNECE [2003]: *Non-observed Economy in Nations Accounts Survey of National Practices*. Geneva, United Nations Economic Commission for Europe. <https://unece.org/DAM/stats/publications/NOE2003.pdf>
- VAKHAL, P. – VÉKÁS, P. [2021]: Az árnyékgazdaság okai Kelet-Közép-Európában. *Statistikai Szemle*, 2. sz. 115–141. <https://doi.org/10.20311/stat2021.2.hu0115>
- WU, D. F. – SCHNEIDER, M. F. [2019]: *Nonlinearity Between the Shadow Economy and Level of Development*. *International Monetary Fund*. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2019/03/01/Nonlinearity-Between-the-Shadow-Economy-and-Level-of-Development-46618>

Összefüggés az infláció és a globális értéklánc nyomása, valamint a nemzetközi kereskedelem között

Julian di Giovanni – Şebnem Kalemli-Özcan – Álvaro Silva – Muhammed Yıldırım: *Global supply chain pressures, international trade and inflation*

European Central Bank, 2022. 1–64. o.

URL: https://www.ecb.europa.eu/pub/conferences/ecbforum/shared/pdf/2022/Kalemli-Oezcan_paper.pdf

A világgazdaság sokkhatásai felgyorsították az inflációt. A kapcsolódó folyamatok tényei alapján elemezhető a monetáris eszközök hatásszáma és az összefüggésük más szakpolitikákkal. A globális értéklánc működési zavarai kínálati inflációt okoztak a részt vevő nemzetgazdaságokban. A sokkhatást követő infláció országok szerint különböző, amit a foglalkoztatás, a jövedelempolitika, a gazdaság szerkezet, a belföldi és a külgazdasági folyamatok együtt magyarázhatnak.

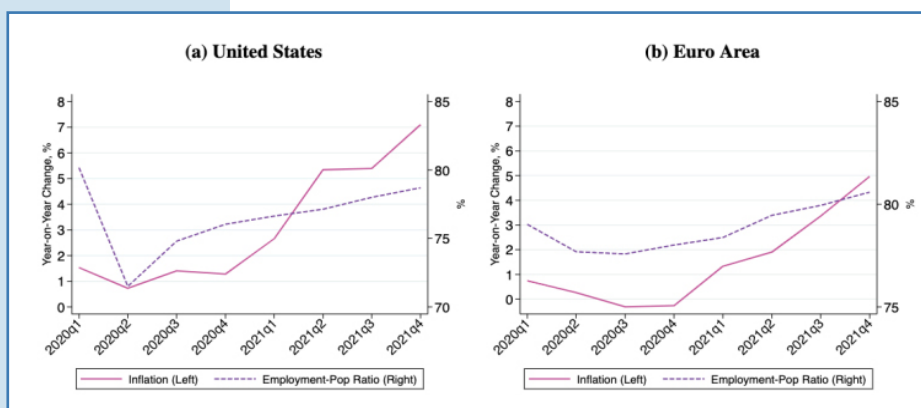
TÁRGYSZAVAK: infláció, globális pénzügyi válság, globális értéklánc, Covid19, sokkhatás, nemzetközi összehasonlítás, euróövezet, Amerikai Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Kína, 2019–2021

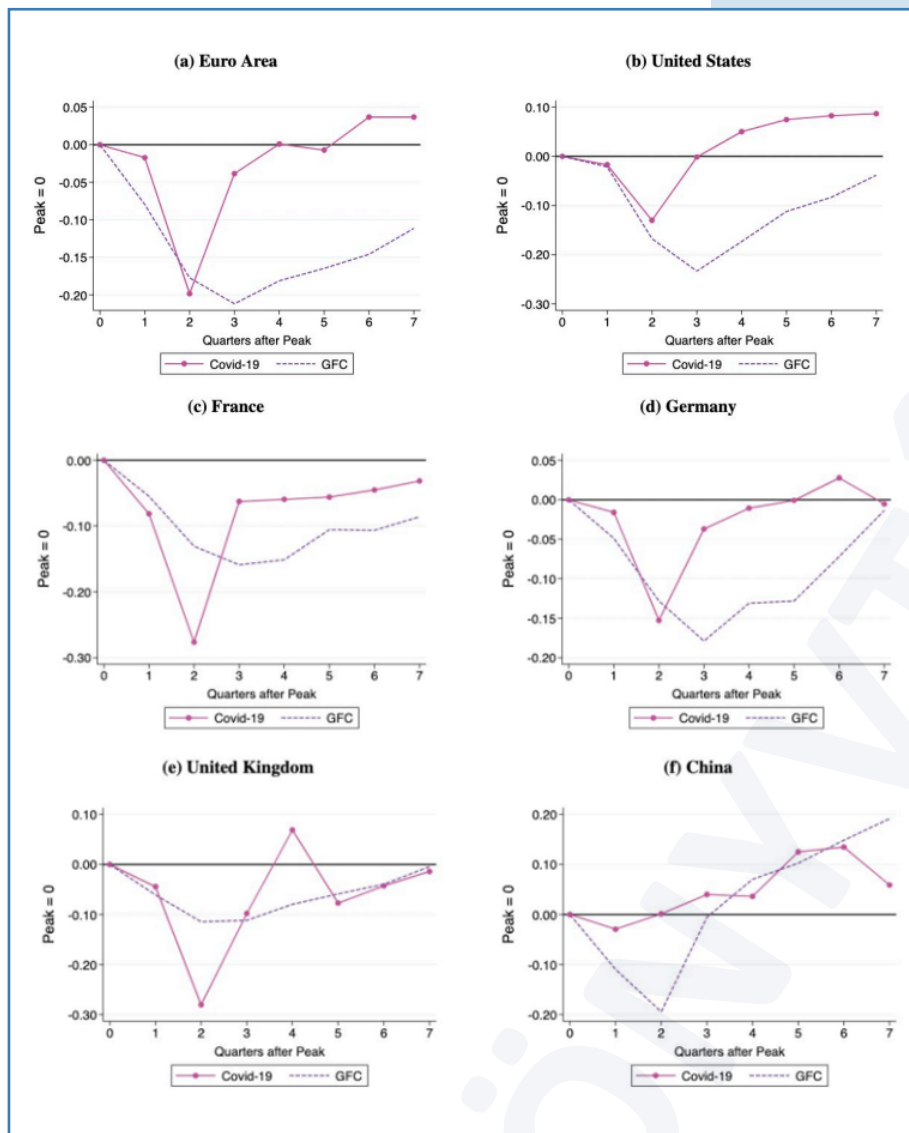
A világgazdaság legutóbbi nagy sokkhatásai a globális pénzügyi, gazdasági válságból, majd a Covid19-járványból eredtek. A kereslet és kínálat kilengései együtt jártak az ágazatok és gazdasági térségek szerint eltérő inflációs folyamatokkal. A gazdasági sokk következő hajtóerői nemzeti és nemzetközi válaszokat igényeltek rövid távon:

- a GDP és a belföldi kereslet erőteljesen csökkent, majd közelített az egyensúlyi helyzetéhez;
- a nemzetközi kereskedelem erőteljesen csökkent, majd közelített az egyensúlyi helyzetéhez;
- a végső felhasználás szerkezetének változásai hatással voltak a termékek, szolgáltatások piacára, módosították a kereslet összetételét gazdasági ágazatok szerint, hirtelen módosult a kapacitások kihasználása és a költség szerkezet;
- a munkaerő hiánya különböző volt ágazatok szerint a globális Covid19-járványnak és zárlatainak hatására.

1. ábra: Az infláció (bal oldali skála) és a foglalkoztatási ráta (jobb oldali skála) alakulása térségek szerint*, 2020–2021, százalék (előző év azonos negyedéve = 100 és aktív korú népesség = 100)

*A bal oldali ábra az Amerikai Egyesült Államok, a jobb oldali ábra az euróövezet negyedéves hivatalos inflációs és foglalkoztatási adatait hasonlítja össze. Az aktív korú népesség egységesen a 25–54 éves korcsoportokat tartalmazza a minta országaiban.

2. ábra: Az import mennyiségének változása térségek szerint*, a sokkhatást követő negyedévek, index (a referencia-negyedév = 1,00)

*Az euróövezet, az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Németország, az Egyesült Királyság és Kína importvolumenének indexe a Covid19-járvány (pontosan) és a globális pénzügyi válság (GFC) csúcsát követő negyedévekben. Referencia-időszakok: 2008. IV. és 2019. IV. negyedév. A negyedéves volumenváltozás, a szezonálisan kiigazított indexek a százalékpont adat logaritmusai, a referenciavolumen = 1,00.

a foglalkoztatás és a munkajövedelem erőteljes változásai is fontos magyarázó tényezők, országonként és ágazatonként differenciált rugalmassággal.

A nemzetgazdaságok felkészületlenek voltak a globális pénzügyi válság, majd a Covid19-járvány sokkhatásaira. Megtörték 2020 előtti növekedési és árváltozási tendenciák a recesszióban. A fontosabb inflációs tényezők rugalmassága különböző a termelő ágazatok és a végső felhasználás vizsgált főcsoportjai szerint. A kormányzatok egymástól különböző prioritású és eszközigényű intézkedésekkel kezelték az inflációt. Nem volt folytatható a korábbi monetáris, munkaerőpiaci, jövedelemszabályozási szakpolitika 2008, illetve 2019 után.

A sokkhatás megtörte az ágazati, külgazdasági és fogyasztási tendenciákat. A globális termelési láncok tartós változásokat okoztak a nemzetgazdaságok ágazati szerkezetében, a munkaerő keresletében és kínálatában, a jövedelmi folyamatokban, mindez módosította a háztartások fogyasztását is. Így a Covid19-járvány sokkhatásai nem magyarázhatók a zárt gazdaság hagyományos inflációs és egyensúlyi modelljeivel. Az infláció új hajtóerői is számottevők,

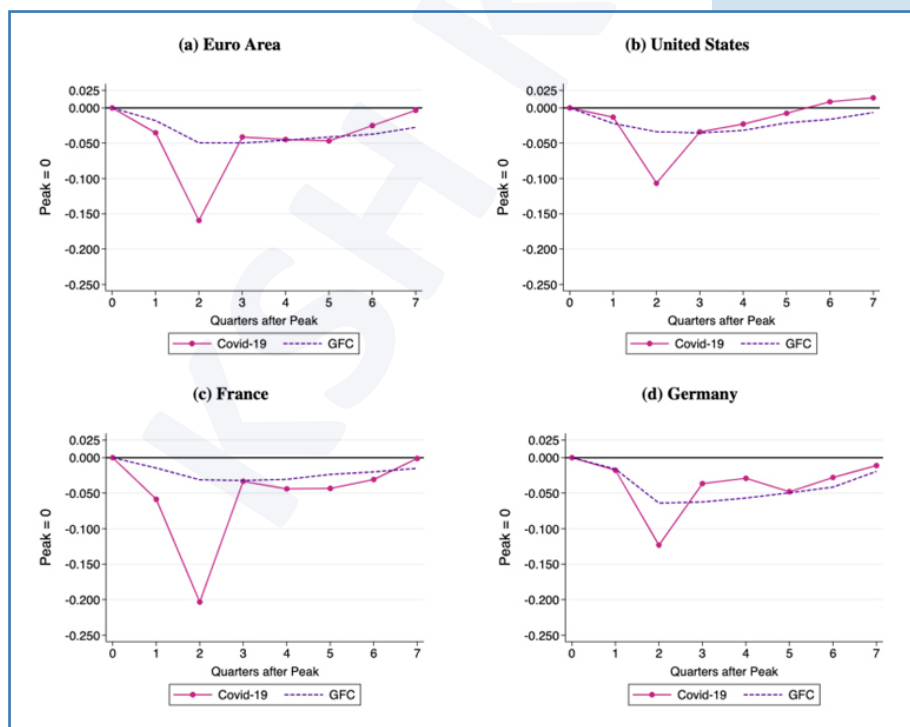
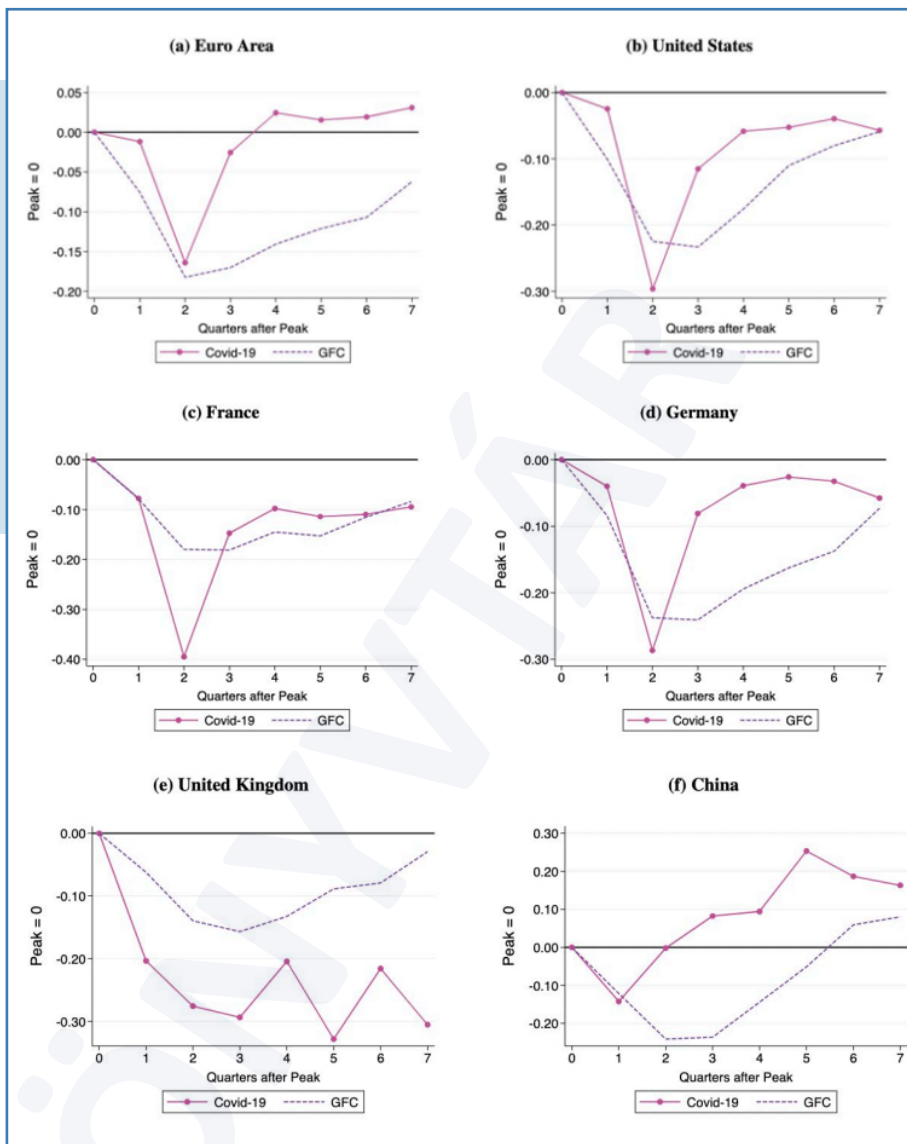
— A Paul Samuelson és Robert Solow által módosított Phillips-görbe empirikus eredetű közgazdasági modell, ahol a foglalkoztatás és a bérkiáramlás összefüggései magyarázzák a nemzeti inflációs folyamatot. Minél alacsonyabb a munkanélküliség szintje, annál gyorsabban emelkednek a munkabérek a vizsgált gazdaság kialakult ágazati szerkezete szerint. A Phillips-görbével jellemzett folyamat nemzeti és globális tényezői megváltoztak a vizsgált sokk hatására. A globális értéklánc átalakítja a közbenső (félkész) és a késztermékek nemzetközi kereskedelmét.

Az egyik kapcsolat a termelő egységek előre irányuló (forward) nemzetközi integrációja, itt a végső felhasználású késztermék hozzáadott értéke a nagyobb. A visszafelé irányuló (backward) integráció esetén a külföldi beszállítás hozzáadott értéke a nagyobb a termelési láncban. A termelési lánc zavarai fennakadással jártak a lakosság ellátásában India államai szerint is (Chakrabati et al. [2021], Mahajan–Tomar [2021]).

Az inflációs nyomás nagyobb a visszafelé irányuló

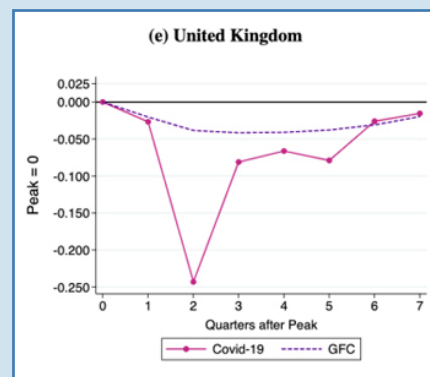
3. ábra: Az export mennyiségének változása térségek szerint*, a sokkhatást követő negyedévek, index (a referencianegyedév = 1,00)

*A válságok, a térségek és a volumenindexek, mint a 2. ábrában.

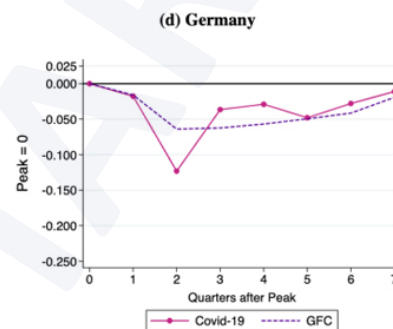
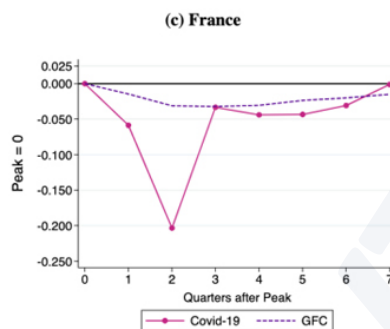
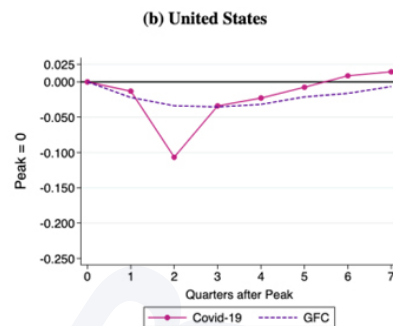
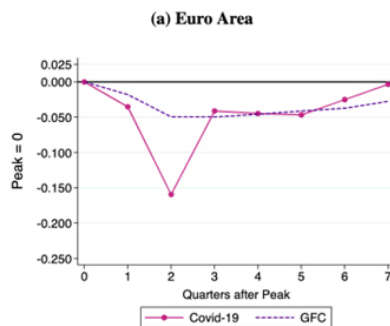
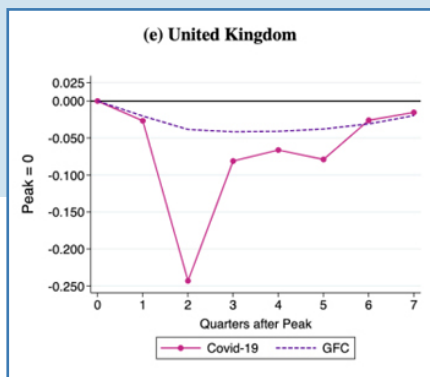
4. ábra: A GDP volumenének változása térségek szerint*, a sokkhatást követő negyedévek, index (a referencia-negyedév = 1,00)

*A válságok, a térségek (Kína nélkül) és a volumenindexek, mint a 2. ábrában.

4. ábra: A fogyasztás volumenének változása térségek szerint*, a sokkhatást követő negyedévek, index (a referencia-negyedév = 1,00)

*A válságok, a térségek (Kína nélkül) és a volumenindexek, mint a 2. ábrában.

6. ábra: Az infláció, a maginfláció és a termékcsoportok árindexe térségek szerint*, 2019. 01–2021. 12. hó, a változás százaléka (előző év azonos időszaka = 100)

*A sokkhatás előtti és utáni tárgyhónapok mutatói éves összehasonlításban. A fogyasztói ár hivatalos indexe (fent balra, consumer price index – CPI) az euróövezet, az Amerikai Egyesült Államok és az Egyesült Királyság adataival, ezen belül a maginfláció (fent jobbra), továbbá a szolgáltatások (lent balra) és a termékek (lent jobbra) főcsoportjaiban.

integráció esetén, ahol az importár alakulása a hajtóerő. A földrajzilag távoli partnertől importált közbeső (félkész) termék helyettesítése belföldi vagy közelebbi termelő beszállításaival növelheti az árszintet. – NZ

Az infláció elméletei a foglalkoztatás, a munka- és tőkejövedelmek alakulását, a háztartások keresletének és a piac kínálatának egyensúlyát vizsgálják. (1. ábra)

Hajtóerő a termékek, szolgáltatások importja és exportja, a nemzeti árszint változása szorosan összefügg a külgazdasági folyamatokkal is. (2. és 3. ábra)

— A sokkhatás változtatta a háztartások rendelkezésre álló jövedelmet, a magánfogyasztást mindkét válságot követően, és módosultak 2019 után a belföldi és a külföldi beszerzési lehetőségek is. A belföldi

és a közeli országok súlya ugrásszerűen nőtt az aggregált kínálatban a zárlat időszakában. A fogyasztói árak nőttek, elsősorban az alapvető szükségleti cikkek merevebb kereslete miatt. A megváltozott piaci kínálat ártöbbletének magyarázata a változó valutaárfolyam, a szállítás és vámkezelés többletköltsége a sokkhatás után. – NZ

Fontos hajtóerő, hogy hirtelen változott a nem kormányzati fogyasztás (real private consumption) volumene, szerkezete. Inflációs tényező a nemzetgazdaság növekedése is. A kilengések egymástól eltértek a vizsgált 2 válságot követően a jövedelem keletkezésének és felhasználásának a hivatalos mutatói szerint. (4. és 5. ábra)

A hivatalos fogyasztói árindex (Headline CPI), ezen belül az energia és az élelmiszer-alapanyagok nélkül számított maginfláció (Core) a megváltozott nemzetgazdasági feltételek szerint alakult 2019 után. Az árszint változása eltérő tendenciájú a szolgáltatások és termékek csoportjai, valamint a minta térségei szerint. (6. ábra)

— Az árszint változásai a hivatalos statisztikai indikátorokkal hasonlíthatók össze. A fogyasztói árindex (Consumer Price Index – CPI) mind a belföldi, mind az importból beszerzett termékeket, szolgáltatásokat tartalmazza a háztartási szektor végső felhasználása szerint. A bruttó hazai termék hivatalos deflátor (Gross Domestic Product Deflator – GDPD) az import termékek, szolgáltatások árindexét nem tartalmazza közvetlenül, azonban a belföldi termelésben felhasznált import árszintváltozása közvetve változtatja a fogyasztói árindexet, ágazatok szerint differenciált súllyal. – NZ

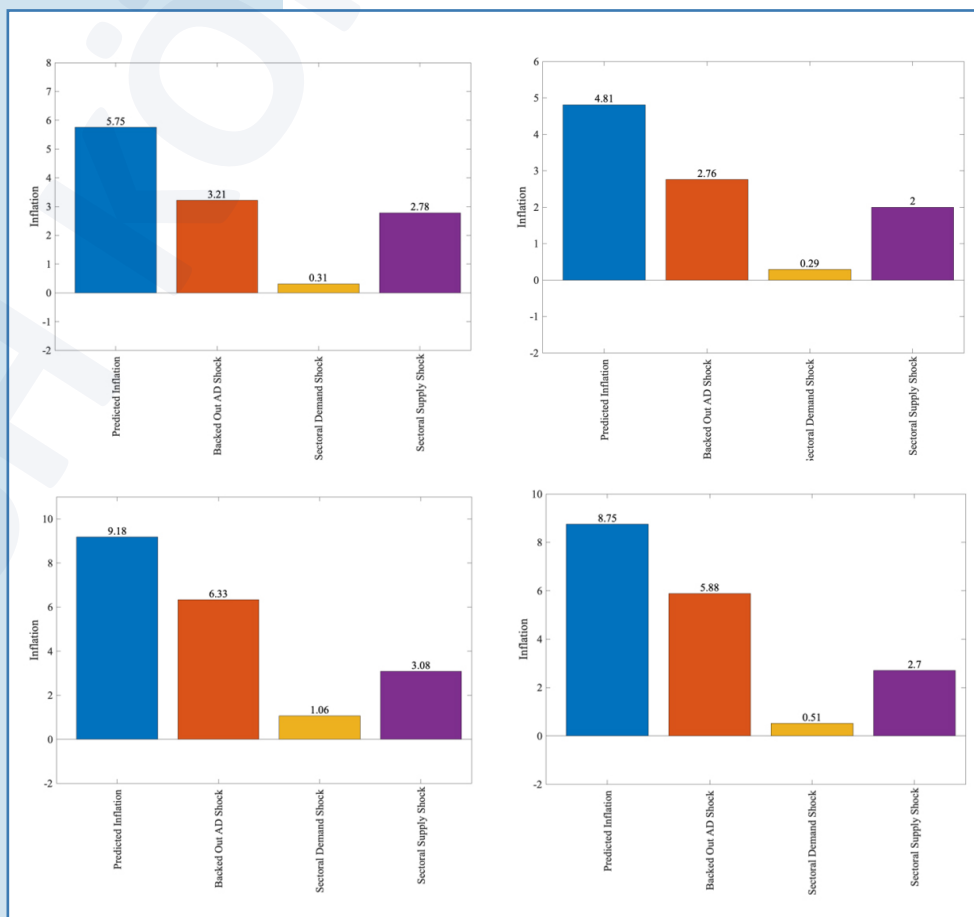
Egyéb magyarázó tényezők is vannak a sokkhatás elemzéseiben, a fogyasztói árindex (CPI) alakulása mellett. Az inflációs folyamat összefügg a globális értéklánc importárainak alakulásával. Az energia-, anyag- vagy közbeszűrtermék-import értékaránya egymástól eltérő a belföldi végső felhasználású árucsoportok szerint (Auer et al. [2017], Eppinger et al. [2020]).

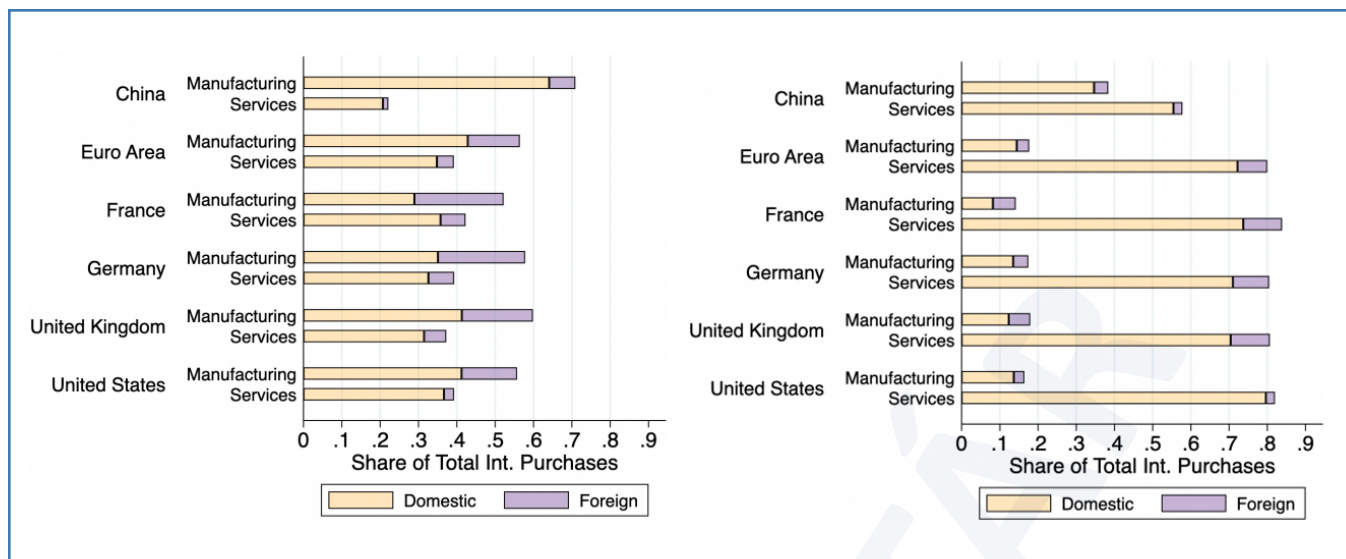
Az inflációs folyamat bemutatott modellje egymástól eltérő ágazati súlyokkal tartalmazza a globális értéklánc közvetett piaci hatásait. A modell kalibrálása számol a munkaerő kereslete, kínálata változásaival is. A munkajövedelem ad fedezetet a lakosság

7. ábra: Az inflációs index számításának kalibrálási tényezői a modell alapváltoztatában térségek, tényezőcsoportok* és az ágazatok száma szerint, 2019. IV–2021. IV. negyedév, százalék (referencia-időszak = 100)

*A felső 2 ábra: az euró-övezet, az alsó 2 ábra az Amerikai Egyesült Államok számítási tényezői. Mindkét sor bal oldalán részletes (45, illetve 66) ágazati bontással, a jobb oldalán a végső felhasználás 3 ágazati főcsoportja szerinti kalibrálással.

Az oszlopok sorrendje azonos a 4 ábrában: a bal szélső a számított árszintváltozás a sokkhatást követő 8 negyedévben; balról a 2. az aggregált kereslet; balról a 3. a gazdasági ágazatok kereslete; a jobb szélső a gazdasági ágazatok romló kapacitáskihasználásának számított inflációs hatása.

8. ábra: A közbeső termékek beszerzési rátája gazdasági ágazat, valamint a szállító és a termelő térsége szerint, 2018, index (összes közbeső termék beszállítása = 1,00)

*A feldolgozóipari (bal oldali ábra) és a szolgáltató (jobb oldali ábra) termelő egységek közbesőtermék-beszerzéseinek megoszlása az összes ágazatközi beszerzésben. A két oszlop a termeléshez felhasznált közbeső termék eredete szerint: feldolgozóipari (felül) és szolgáltató (alul) tevékenységek kibocsátásaiból. A térségek (felülről lefelé): Kína, euróövezet, Franciaország, Németország, Egyesült Királyság, Amerikai Egyesült Államok. Az oszlopok bal oldalán a belföldi, a jobb oldalán a külföldi beszállítások értékaránya.

Lényeges az infláció modelljeiben az ágazatok hirtelen csökkenő munkaerő-kínálata (negative sectoral labor supply shock, az ábrák jobb szélén látható oszlopok). Az ezzel magyarázott inflációs hatás az euróövezet 45 ágazata esetén 2,78%, a másik térség 66 ágazata esetén ehhez közeli (3,08%). Az ábrák többi oszlopa összehasonlítja a részletes ágazati adatokat és a fogyasztás 3 főcsoportját térségek szerint. – NZ

A globális értékláncok sokkhatása differenciált volt a 45, illetve 66 ágazatban, eltérő volt a kapacitások kibocsátásának csökkentése. Az Amerikai Egyesült Államokban 2019 után erősebb volt az inflációs hatás az aggregált kereslet hirtelen változása, majd a gazdasági élénkülés hatására. Az euróövezetben a piaci kínálat hirtelen visszaesett a globális lánc úgynevezett „szűk termelési keresztmetszete” (supply chain bottlenecks) miatt, az inflációs hatás fő oka itt a termelés erősebb kitettsége közbeső termékek külföldi beszállításainak.

A jövedelmezőség a kapacitás fejlesztésének (és leépítésének) alapvető tényezője a piacgazdaságokban. A foglalkoztatás korábbi ágazati szerkezete tartósan megváltozott a nemzetközi kereskedelem és különösen a közbeső termék, szolgáltatás importja hatására. A globális értéklánc jellemzője a szakosodott, szakaszokra bontott termelés, zavartalan, szabott ütemezésű nemzetközi szállításokkal. A Covid19-járvány globális záratai ellátási zavart okoztak, rontották a munkatermelékenységet.

A kieső munkaidő ágazatok szerint eltérő volt. Az infláció hajtóereje 2019 után egyrészt a munkaerőpiacok zavara, másrészt a végső fogyasztás globális kínálatának hirtelen módosulása ebből eredően. (8. ábra)

fogyasztására, és a munkaerőpiac változásai különböznek árucsoportok és térségek szerint.

A kalibrálás egyik eljárása esetén mélyebb az ágazati bontás az euróövezetben és az Amerikai Egyesült Államokban. A kalibrálás másik eljárása csak 3 nagy ágazatcsoport fogyasztását elemzi, ezek: (I) a folyó fogyasztás termékeinek és (II) a tartós fogyasztási cikkeknek a gyártása, valamint (III) a szolgáltatás öszszesített termelő tevékenységei. (7. ábra)

— Az euróövezet 45 ágazata együtt átlagosan 5,75%-os inflációt magyaráz a Covid19-járvány hatására, a 3 összevont főcsoporttal számított árszintnövekedés ennél kisebb (4,81%). Az Amerikai Egyesült Államok inflációs modellje 66 ágazatot, illetve 3 összevont főcsoportot tartalmaz, és nagyobbak (9,18% és 8,75%) a számított árindexek 2019. IV. és 2021. IV. negyedéve között, mint az euróövezetben.

A termelői árak alakulása a megmunkált közbenső termékek importjának áraitól is függ, mind a feldolgozóipari, mind a szolgáltató ágazatokban. Kína termelőinek világgiazi kitétsége lényegesen kisebb, mint a nyugat-európaiaké.

— Az OECD nemzetközi forrásfelhasználás-táblája (Inter-Country Input-Output – ICIO) a közbenső termékek hozzáadott értékének adatait a partnerországok 45 gazdasági ágazata (ISIC Rev. 4) szerinti bontással tartalmazza (Inoue [2021]). Az 1995 és 2018 közötti tárgyévek ICIO-táblái elérhetők: <https://www.oecd.org/sti/ind/inter-country-input-output-tables.htm> – NZ

A tőkeáramlás is módosul a Covid19-járvány globális termelési és szállítási zavaraira tekintettel, felülvizsgálják a külföldi közvetlen beruházás (foreign direct investment – FDI) térségi szerkezetét. Az a törekvés, hogy fenntartható legyen a kiszervezett termelési szakaszok folyamatos beszállítása, a sokkhatások esetén is. A korábbi szállítási útvonalak sokkal rövidebbek, ahol belföldi termelés (re-shoring) léphet a globális értéklánc helyébe. A közbenső termék beszerzése úgy is változhat, hogy közelebbi a beszállító termelő (nearshoring) (Zavarska [2022]).

A globális értéklánc zavarai áterjedtek több ország termelőire a sokkhatás után. A belföldi fogyasztás árszínvonala emelkedett ott, ahol a piaci kínálat csökkent, főként a korábbi közbenső termék kiesése, késedelmé miatt. A termelők helyettesítései drágították a kibocsátást, ágazatonként eltérő rugalmassággal.

A termelő ágazatok szerinti bontás ad valós képet a költségek sokkhatásból eredő növekedéséről, amely a fogyasztói ár változásainak egyik oka. Célravezetők a többtényezős számítások a Phillips-görbére alapozott (jóval egyszerűbb) makrogazdasági modellek helyett.

A termelési kapacitások kihasználásának romlása mérhető változással járt a termékek egységköltségé-

ben, a kiáramló munkajövedelemben. A lefelé merev munkajövedelem, a helyettesítő közbenső termék magasabb beszerzési ára, a nemzeti valuta változó árfolyama eltérő rugalmassággal magyarázza a térségek inflációs folyamatait a sokkhatás után.

A belföldi és a globális kínálat hirtelen csökkent a sokk hatására, és nem felelt meg a nemzetgazdaság belföldi piaci keresletének sem szerkezetében, sem mennyiségében. A Világbank nemzetközi összehasonlításai igazolják a szoros korrelációs kapcsolatot a nemzeti inflációs ráták, valamint a globális termelési lánc közbenső termékeinek külkereskedelmi forgalma között (Hayakawa–Mukunoki [2021], De Soyres – Franco [2019]).

Egymástól eltérő a kétoldalú import és a globális értéklánc külföldi beszerzésének inflációs hatása. A közbenső termék, szolgáltatás beszerzési költségeinek növekedése kis követési idővel emeli a belföldi fogyasztói árat. A piaci árverseny viszont tompíthatja a késztermék importárának változásait, egyszerűbb, gyorsabb a helyettesítés is a szállítók kínálata szerint.

Az infláció ágazati tényezőinek eltérő rugalmassága összefügg a termelés szakaszainak eszközigenyével, munkatermelékenységével, technológiai színvonalával. Az irányító vállalat döntése szerint alakul a globális termelési lánc, növelhető a megbízhatósága, számolva a sokkhatásokkal is. (Oxelheim–Randøy [2021], Elia et al. [2021]).

Az Európai Unió északi tagállamainak termelői gyakrabban lépnek kapcsolatba a végső felhasználóval, inkább a globális értéklánc közép-kelet-európai és mediterrán országai a félkész termék szakosodott beszállítói, az átvevő termelési szakaszok által szabott feltételekkel (Adarov [2021], Amador et al. [2015], Ayad et al. [2022], Friesenbichler et al. [2021], Ciani–Nardo [2022]).

NÁDUDVARI ZOLTÁN

IRODALOM

- ADAROV, A. [2021]: Central, East and Southeast European Countries in the Global Value Chain Network. Vienna, The Vienna Institute for International Economic Studies. <https://wiiw.ac.at/central-east-and-southeast-european-countries-in-the-global-value-chain-network-dlp-5878.pdf>
- AMADOR, J. – CAPPARIELLO, R. – STEHRER, R. [2015]: Global value chains: a view from the euro area. Frankfurt am Mai, European Central Bank. <https://doi.org/10.2866/129062>
- AUER, R. – BORIO, C. E. – FILARDO, A. J. [2017]: The Globalisation of Inflation: The Growing Importance of Global Value Chains. Kiel, Kiel Institute for the World Economy. https://www.cesifo.org/DocDL/cesifo1_wp6387.pdf
- AYADI, R. – GIOVANNETTI, G. – MARVASI, E. – VANNELLI, G. – ZAKI, C. [2022]: Demand and supply exposure through global value chains : Euro-Mediterranean countries during COVID. The world economy, 3. sz. 637–656. <https://doi.org/10.1111/twec.13156>
- CHAKRABATI, A. – MAHAJAN, K. – TOMAR, S. [2021]: Aggregate Shocks, Domestic Trade Collapse and Regional Realignment. Society for Economics Research in India Working Paper Series. https://seri.network/wp/chakrabarti_mahajan_tomar_shocks_trade_collapse_regional_alignment_sept_21.pdf
- CIANI, A. – NARDO, M. [2022]: The position of the EU in the semiconductor value chain: evidence on trade, foreign acquisitions, and ownership. Ispra, European Commission. https://joint-research-centre.ec.europa.eu/publications/position-eu-semiconductor-value-chain-evidence-trade-foreign-acquisitions-and-ownership_en
- De Soyres, F. – Franco, S. [2019]: Inflation Dynamics and Global Value Chains. The World Bank. <http://hdl.handle.net/10986/33059>
- ELIA, S. – FRATOCCHI, L. – BARBIERI, P. – BOFFELLID, A. – KALCHSCHMIDT, M. [2021]: Post-pandemic reconfiguration from global to domestic and regional value chains: the role of industrial policies. Transnational Corporations, 2. sz. 67–96. <https://doi.org/10.18356/2076099x-28-2-3>
- EPPINGER, P. – FELBERMAYR, G. J. – KREBS, O. – KUKHARSKYY, B. [2020]: Covid-19 Shocking Global Value Chains. Kiel, Kiel Institute for the World Economy. https://www.cesifo.org/DocDL/cesifo1_wp8572.pdf
- FRIESENBICHLER, K. S. – KUEGLER, A. – REINSTALLER, A. [2021]: Does value chain integration dampen producer price developments? Evidence from the European Union. The World Economy, 1. sz. 89–106. <https://doi.org/10.1111/twec.12993>
- HAYAKAWA, K. – MUKUNOKI, H. [2021]: Impacts of COVID-19 on Global Value Chains. The Developing Economies, 2. sz. 154–177. <https://doi.org/10.1111/deve.12275>
- NOUE, H. [2021]: Propagation of International Supply-Chain Disruptions between Firms in a Country. Journal of Risk and Financial Management, 10. sz. 1–14. <https://doi.org/10.3390/jrfm14100461>
- MAHAJAN, K. – TOMAR, S. [2021]: COVID-19 and Supply Chain Disruption: Evidence from Food Markets in India. American Journal of Agricultural Economics, 1. sz. 35–52. <https://doi.org/10.1111/ajae.12158>
- OXELHEIM, L. – RANDØY, T. [2021]: The Global Logistic Chain Under Siege in a Post-Covid Era. Stockholm, Research Institute of Industrial Economics. <https://www.ifn.se/wfiles/wp/wp1404.pdf>
- ZAVARSKA, Z. [2022]: Global Value Chains in the Post-pandemic World: How can the Western Balkans Foster the Potential of Nearshoring? Wien, The Vienna Institute for International Economic Studies. <https://wiiw.ac.at/global-value-chains-in-the-post-pandemic-world-how-can-the-western-balkans-foster-the-potential-of-nearshoring-dlp-6129.pdf>